

**SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ÇERÇEVESİNDE İŞLETMELERDE ÇEVREYE
DUYARLI YEŞİL YÖNETİM ANLAYIŞI VE YEŞİL EKONOMİYE GEÇİŞ SÜRECİ**

Özge KARADAŞ

Yüksek Lisans Tezi

Çalışma İktisadı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ertuğrul Recep ERBAY

2022

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA İKTİSADI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ÇERÇEVESİNDE İŞLETMELERDE ÇEVREYE
DUYARLI YEŞİL YÖNETİM ANLAYIŞI VE YEŞİL EKONOMİYE GEÇİŞ SÜRECİ**

Özge KARADAŞ

ÇALIŞMA İKTİSADI ANABİLİM DALI
DANIŞMAN: PROF.DR. ERTUĞRUL RECEP ERBAY

TEKİRDAĞ-2022

Her hakkı saklıdır.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığımı taahhüt ederim.

13/01/2023

Özge KARADAŞ

ÖZET

Kurum, Enstitü, : Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABD : Çalışma İktisadı Anabilim Dalı

Tez Başlığı : Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde İşletmelerde Çevreye Duyarlı Yeşil Yönetim Anlayışı ve Yeşil Ekonomiye Geçiş Süreci

Tez Yazarı : Özge KARADAŞ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ertuğrul Recep ERBAY

Tez Türü, Yılı : Yüksek Lisans Tezi, 2023

Sayfa Sayısı : 70

Önceden de hissedilen ama özellikle son yıllarda daha da fazla artış gösteren çevre sorunları hem bireyleri hem de işletmeleri doğaya karşı önlemler alma zorunluluğuna itmiştir. Sahip olunan doğal kaynakların bilinçsiz ve özensiz bir şekilde tüketilmesi sonucunda kimyasalların meydana gelmesi, üretim sürecinde oluşan atık madde miktarının da artış göstermesiyle birlikte çevre zarar görmeye başlamıştır. Ortaya çıkan bu sorunlar istenmeyen sonuçlar doğurmakta ve rahatsızlık verici görüntülere sebep olmaktadır. Bunun önüne geçilebilmesi ise kişilerin çevreye karşı sorumluluk sahibi olarak duyarlı davranışlarıyla mümkündür. Bunun yanı sıra aslında en büyük görev üretimimizi gerçekleştiren işletmelere ve onların çalışanlarına düşmektedir. Bugüne kadar çevrenin korunması ve kirliliğin azaltılması konusunda işletmelerin yaptıkları çalışmaların maliyetleri arttıracığına inanılmaktaydı. Ancak günümüzde yeşil yönetim anlayışıyla hareket eden birçok işletmenin çevreye yönelik olarak yaptığı yatırımların karşılığını aldığı görülmektedir. İşletmelerin bu konuda daha duyarlı davranması onlardan hizmet gören müşterilerinin de aynı şekilde tükettikleri ürünlere ve çevreye karşı bilinçlenmesi demektir. İşletmelerde uygulanan yeşil kavramı çerçevesinde ortaya çıkan sürdürülebilirlik anlayışı sayesinde bu durum daha da istenilen bir hal almaya başlamıştır. Çünkü sürdürülebilir bir anlayışla yol alan işletmelerin aynı zamanda iyi bir ekonomiye sahip olma yolunda ilerlemeleri görülen bir gerçektir. Bu çalışma kapsamında sürdürülebilir kalkınma bağlamında işletmelerde çevreye duyarlı yeşil yönetim anlayışı ve yeşil ekonomiye geçiş süreçleri incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevresel Sorumluluk, Sürdürülebilirlik, Yeşil Yönetim Anlayışı, Yeşil Ekonomi, Çevreci İşletmeler

ABSTRACT

Institution, Institute : Tekirdağ Namık Kemal University, Institute of Social Sciences,
Department : Department of Labor Economics
Thesis Title : Environmentally Sensitive Green Management Approach and
Transition Process to Green Economy in Businesses within the
Framework of Sustainable Development
Thesis Author : Özge KARADAŞ
Thesis Adviser : Prof. Dr. Ertuğrul Recep ERBAY
Type of Thesis, Year : MS Thesis, 2022
Total Number of : 70
Pages

Environmental problems, which have been felt before but have increased especially in recent years, have forced both individuals and businesses to take precautions against nature. As a result of unconscious and careless consumption of natural resources, the environment has begun to suffer, with the occurrence of chemicals and the increase in the amount of waste material generated in the production process. These problems cause undesirable results and cause disturbing images. It is possible to prevent this by acting sensitively and responsibly towards the environment. In addition, the biggest task falls to the companies that carry out our production and their employees. Until today, it was believed that the efforts of enterprises to protect the environment and reduce pollution would increase the costs. However, today, it is seen that many businesses that act with the understanding of green management receive the return of their investments for the environment. The fact that businesses act more sensitively in this regard means that their customers, who receive service from them, are also conscious of the products they consume and the environment. Thanks to the understanding of sustainability that emerged within the framework of the concept of green applied in businesses, this situation has become even more desirable. Because it is a fact that businesses that take a sustainable approach are also making progress towards having a good economy. Within the scope of this study, it has been tried to examine the environment-friendly green management approach and the transition processes to green economy in enterprises in the context of sustainable development.

Keywords: Environmental Responsibility, Sustainability, Green Management Approach, Green Economy, Environmentalist Enterprises

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans tez dönemim boyunca desteğini esirgemedi tüm bilgi ve birikimini benimle paylaşan, inancımı hiç kaybetmeden yola devam etmemi sağlayan, gerçekleştirmiş olduğum bu çalışmada birlikte çalışmaktan çok keyif aldığım değerli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Ertuğrul Recep ERBAY'a,

Hayatım boyunca gösterdiği karşılıksız sevgisiyle beraber tüm fedakarlığı gösteren canım annem Nilgün KARADAŞ'a, arkamda her zaman desteğini hissettiğim bir tanecik babam Mehmet Veysi KARADAŞ'a, her anımı taçlandırdığım, akademik hayatımın her döneminde birlikte yol aldığım ikizim Bilge KARADAŞ'a,

Başarımdan benimle birlikte mutluluk duyan tüm dostlarıma,

Ve son olarak her anımda yanımda olan, desteğini her zaman hissettiğim, hayatımın bir parçası olmasından mutluluk duyduğum İbrahim ÖZDEMİR'e,

Hayatımın en kıymetli yerinde buldukları için teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
TEZ ONAY SAYFASI	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
1.GİRİŞ	1
2.KURAMSAL ÇERÇEVE	4
2.1.Sürdürülebilirlik Kavramı.....	4
2.2.Sürdürülebilirlik Kavramının Ortaya Çıkış Süreci	5
2.2.Sürdürülebilirlik Kavramının Amacı ve Önemi.....	5
2.3.Sürdürülebilir Uygulamaların Gerekliliği	7
2.4.Sürdürülebilir Kalkınma	8
2.5.Sürdürülebilirlik Kalkınma Kavramının Tarihsel Gelişimi.....	10
2.6.Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları.....	12
2.6.1.Ekonomik Sürdürülebilirlik.....	12
2.6.2.Sosyal Sürdürülebilirlik.....	13
2.6.3.Çevresel Sürdürülebilirlik.....	14
2.7.Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma	15
2.9.Sürdürülebilir Kalkınmanın Uluslararası Platformlardaki Yeri	19
2.9.1.Birleşmiş Milletler Stockholm Konferansı.....	19
2.9.2.Brutland Raporu	19
2.9.3.Rio Konferansı.....	19
2.9.4.Habitat II. Konferansı	20
2.9.5.Rio+5 Zirvesi	20
2.9.6.Johannesburg Zirvesi	20
2.10.İşletmelerde Çevre Kavramı ve Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışı	20
3.YEŞİL EKONOMİYE GEÇİŞ SÜRECİ.....	23
3.1. Yeşil Ekonomi Kavramı	23
3.2.Yeşil Ekonomi Girişimi.....	25
3.3.Yeşil Ekonomiye Karşı Tehditler	28
3.3.1. İklim Değişikliği.....	29

3.3.2.Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim	29
3.3.3.Kimyasal Atıklar.....	29
3.4.Yeşil Ekonomi İçin İlkeler	30
3.4.1.Birleşmiş Milletler Çevre Yönetimi Grubunun İlkeleri	30
3.4.2.Küresel Sürdürülebilirlik İlkeleri.....	30
3.5. Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonominin Karşılaştırmalı Analizi	30
3.5.1.Üç Kavram Analizi (Sürdürülebilir Kalkınma, Yeşil Ekonomi, Yeşil Büyüme)	31
4. SÜRDÜLEBİLİR KALKINMA BAĞLAMINDA İŞLETMELERDE YEŞİL YÖNETİM ANLAYIŞI VE UYGULAMALARI	34
4.1.Yeşil Yönetim Anlayışı ve Önemi.....	34
4.2.Yeşil Yönetim Anlayışının İlkeleri.....	37
4.3. Yeşil Yönetim Anlayışında Çevresel İşletmelerin Kuruluşu	39
4.4.Yeşil Yönetim Anlayışında Üretim Faaliyetleri	39
4.4.1.Çevreye Duyarlı Satın Alma.....	40
4.4.2.Etkin Kaynak Kullanımı	40
4.4.3.Atıkların Azaltılması	41
4.4.4.Teknoloji Kullanımı	43
4.4.5.Geri Dönüşüm.....	43
4.5.Yeşil Yönetim Anlayışında İnsan Kaynakları Faaliyetleri.....	44
4.6.Yeşil Yönetim Anlayışında Pazarlama Faaliyetleri.....	45
4.7.Yeşil Yönetim Anlayışında Muhasebe-Finansman Faaliyetleri	46
4.8.Yeşil Yönetim Anlayışında Ar-Ge Faaliyetleri	47
4.9.Yeşil Yönetim Anlayışında Halkla İlişkiler Faaliyetleri	48
4.10.Çevresel Tedarik Zinciri Yönetimi.....	48
4.11.Yeşil Yönetim Anlayışının İşletme Başarısına Katkısı	48
4.11.1.Maliyette Azalma	49
4.11.2.İşletme (Tesis) İmajının Artması	49
4.11.3.Rekabet Üstünlüğü Sağlaması	50
4.11.4.Karlılık Artışı.....	51
4.12.Yeşil Yönetim Uygulamaları	51
SONUÇ	60
KAYNAKÇA	63

TABLÖLAR LİSTESİ

Küresel platformlar	26
Yeşil ekonomi alanları ve bu alanlardaki işler	28
Yeşil büyüme ve yeşil ekonomi tanımları	32
Geleneksel Yönetim ve Çevre Merkezli Yeşil Yönetim Uygulamalarının Karşılaştırılması .	36
ÇBRCGS Gıda Standardı	58
BRCGS Standardının Faydaları	58

ŞEKİLLER LİSTESİ

Çevre Sorunlarında İşletmelerin Rolü.....	21
ISO Yönetim Sistemleri.....	54

1.GİRİŞ

Dünyadaki en önemli sorunlardan biri olan çevre sorunları 1970’li yıllardan başlayarak gözle görülür şekilde ciddi boyutlara ulaşmıştır. Çevre sorunları çeşitli şekillerde oluşarak geçmişten günümüze kadar gelen ve gün geçtikçe daha fazla artış gösteren eğer önlem alınmazsa önüne geçilemeyecek bir hale dönüşecek olan kirliliklerdir. Çoğunluğu kişilerden ya da işletmelerden kaynaklanan bu sorunlar herkesin üzerinde düşünmesi ve ilgilenmesi gereken bir konu haline gelmelidir. Ve en önemlisi de doğanın ve kaynakların korunabilmesi için ortaya çıkan bu kirliliğin yok edilmesi gerekmektedir.

Çevre ile insan arasındaki ilişki insanlığın başlangıcından bu yana iç içe geçmiş, ihtiyaçların karşılanması için doğal kaynaklar kullanılmış ve çevreden birçok şekilde faydalanılmıştır. Zaman içerisinde nüfusun hızlı bir şekilde artmasıyla birlikte ortaya çıkan sanayileşme süreci çevre sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Bu süreçle beraber yaşanan gelişmelerin yanında ortaya çıkan çevre sorunları aynı zamanda toplumun gelecek beklentilerini de büyük bir tehdit altına almaya başlamıştır. Özellikle son yıllarda daha fazla görülen sorunlar arasında tehlikeli kimyasallar, katı atıklar, hava ve su kirliliğinin çok yüksek oranlara ulaşması, değişen iklim koşulları gibi birçok sorun yer almaktadır. Çevre sorunlarının insan yaşamını tehdit edecek seviyeye kadar gelmesi tüm ülkelerin ve özellikle toplumsal kuruluşların gündemindeki en önemli başlıklardan biri olmaya başlamıştır.

Son dönemde dünyanın da en çok üstünde durduğu konu çevre kirliliği olsa da bununla ilgili yapılan girişimlerin ne yazık ki etkinliği tartışmaya açıktır. Bunun sebebinin çoğu zaman geri dönüşüm bilincinin tam olarak anlaşılmamış olması ve buna bağlı alınabilecek önlemlerin alınmaması olduğunu görülmektedir.

Çevre bilincinin gelişmesiyle toplum ve çevre arasında bir uyum yakalanması mümkündür. Doğaya zarar vermeden yaşamak için gerekli özenin gösterilmesi aynı zamanda bilincin oluşmasını sağlamaktadır. Ülkemizde bireyler tarafından çevreyi korumak adına yapılan en yaygın hareketin ATM’lerden makbuz almamak olduğu görülmektedir. Bu ve benzeri eylemlerin bir kişide bile artışı o kişi için küçük ama çevre için güzel bir adım olacaktır. Çevre hareketinin bir kirliliği önlemenin ötesinde yaşam biçimi olarak algılanması ülkemizde köklü değişimleri beraberinde getirecektir.

Geleceği tehdit eden çevre sorunlarının temeli insanlığın çevreyi sonu gelmeyen bir kaynak olarak görmesinin altında yatmaktadır. Bireylerin doğaya karşı olumsuz tutumunun gün geçtikçe ivme kazanması, yapılan bilinçsiz hareketler doğanın tükenme kapasitesine gelmesine neden olmaktadır. Artan dünya nüfusu da bu durumu desteklemektedir. Bireylerin doğaya yaptığı her olumsuz hareket katlanarak kendisine dönmektedir. Çünkü insanında diğer canlılar gibi yaşamak için temiz kaynaklara ihtiyacı olduğu unutulmamalıdır.

Çevresel sorunlar tüm dünyada yayılmaya başladıktan kısa bir süre sonra Birleşmiş Milletler himayesinde yer alan tüm ülkelerin de gündemine girmiştir.

Bu sorunların yarattığı etkilere ve sonuçlarına odaklanan Birleşmiş Milletler 1987’de yayınlanan Brundtland Raporundan sonra kaynakların en verimli şekilde nasıl kullanılacağı konusunda çalışmalar yapmış ve raporun asıl amacı olan sürdürülebilir kalkınma kavramının tüm dünya ülkelerince benimsenmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. (Brundtland, 1987, s.11)

Çevre kavramı, içerisine bütün canlı varlıkları alan ve onlara farklı yaşama olanakları sağlayan bir ortam olarak ifade edilir. Çevreyi oluşturan en önemli unsurlardan birisi de işletmelerdir. Bu nedenle; içerisinde yer aldıkları çevreye karşı sahip olmaları gereken bazı sorumlulukları bulunmaktadır. Ancak; işletmeler çevreyi sadece kullandıkları bir kaynak olmasının yanı sıra maddi unsur olarak nitelendirmektedirler.

İşletmeler faaliyetlerini gerçekleştirirken kaynaklara ihtiyaç duyar ve üretim sürecinde bunları kullanır. Ancak bu kaynakların bilinçsiz bir şekilde kullanılması, kullanılırken çevre kavramının unutulması kirliliklere neden olmaktadır. Bunun için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Ortaya çıkan bu çevre sorunlarını azaltmak için işletmelerdeki çevreye duyarlılık bilinci geliştirilmelidir. Bireylerin artan çevre bilinci, talepler de meydana gelen değişimler, çevre sorunlarına gösterilen tepkiler, çevreyi korumak için yapılan çalışmalar işletmeler açısından çevreye karşı daha farklı bir anlayış içine girilmesi gerektiğinin en önemli göstergelerindedir.

Günümüzde artan iç ve dış baskılar sebebiyle; çevre sorununun çözümü olarak birçok katılımcı kuruluş, işletmeler ve anlaşmalar tarafından “çevre dostu” kavramı ortaya konulmuştur. Böylelikle çevre sorunlarının bir öncelik haline getirilerek önlemler alınması planlanmaktadır. Burada önemli olan ise; işletmeleri ve yönetim anlayışlarını çevreye duyarlı bir hale getirmek yani işletme faaliyetlerinde ve karar vermede öncelikleri olan yönetim ve işletme tutumlarını çevre bağlamında geliştirmektir.

Bu sayede günümüz işletmeleri çevreyle ilgili konularda daha dikkatli, daha bilinçli, daha özenli davranmaya çalışan kuruluşlar haline gelmeye başlamıştır. Yönetim uygulamaları ile çevrenin bir arada değerlendirilmesiyle, kaynak kullanımındaki dikkatle çevresel problemleri azaltma fırsatı elde etmektedirler. Böylelikle; işletmelerde sürdürülebilir bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu anlayışın yaygınlaştırılmasıyla birlikte çevre sorunlarının da azaltılabileceği görülmüştür. Sürdürülebilirlik kapsamında uygulanacak yönetim anlayışı çerçevesinde ise işletmelerde aynı zaman da yeşil kültürü de oluşmaya başlamış, üretim faaliyetleri ve çalışmalar da yeşil yönetime yer vermeye başlanmıştır. Yeşil yönetim anlayışı işletmelerin tüm birimlerine uygulanması gereken bir kavramdır. Böylelikle üretim, muhasebe, insan kaynakları, tedarik zinciri gibi birçok birimde daha verimli ve daha kaliteli hizmet verilmiş olacaktır. Böylece işletmeler çevreye dost kuruluşlar haline gelerek ürünlerini de o şekilde tasarlamaya başlayacaktır.

Böylelikle doğal kaynakların ve ekosistemlerin benzersiz olduğu düşüncesini vurgulayan yönetim yöntemlerin artık çevre dostu veya yeşil yönetim uygulaması olarak ifade edilmesi ve yeşil yönetim anlayışını daha faydalı bir hale getirmek için çevre dostu faaliyetlerden daha çok yararlanan işletmelerin tanıtılması da büyük önem taşımaktadır. Bu sayede çevresel zarar önlenecek ve birçok alanda ekonomik olarak da uygulanabilir olması sağlanacaktır.

Yapılan bu çalışmanın amacı; günümüzde uygulanan yönetim anlayışının değiştirilerek çevreye daha duyarlı bir yönetim anlayışı getirilmesi, toplum ve işletmelerde bu bilincin daha fazla ortaya çıkarılmasıdır.

Aslında hep var olan ancak çok fazla önemsenmeyen çevre sorunlarının, sahip olunan doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin gerçekleştirilen üretimler sonucunda oluşan kimyasalların ve bu sayede çoğalan atık maddelerin istenmeyen görüntülere yol açması ve insan sağlığını tehdit edebilecek boyutlara ulaşması özellikle son birkaç yılda artış göstermesiyle birlikte bireylerin ve işletmelerin bu konudaki eksikliklerinin giderilerek ciddi şekillerde önlemler alınmasının sağlanmasına yönelik bir çalışma gerçekleştirilmesi bunun sonucunda ise; yeşil kavramının yaygınlaştırılarak hem işletmelerin uyguladıkları geleneksel yönetim anlayışından sıyrılarak çevreyi göz önünde bulunduran bir yönetim politikası uygulamaları aynı zamanda ekonomi politikalarını da yeşil ekonomi çerçevesinde değiştirerek daha istikrarlı, adil bir şekilde sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmeleri hem de bireylerin sahip oldukları doğal kaynakları daha fazla önemseyerek tüketim bilincine sahip olmaları hedeflenmektedir.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde konuya kısa bir şekilde giriş yapılmıştır. İkinci bölümde sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde sürdürülebilirlik kavramı bağlamında yeşil ekonomi kavramı incelenmeye çalışılmıştır. Dördüncü bölümde ise yeşil yönetim anlayışı kavramı açıklanarak çeşitli örneklerle ele alınmıştır.

2.KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Sürdürülebilirlik Kavramı

Sürdürülebilirliğin temelinde olan şey, bir durumun süreklilik göstermesi olarak ifade edilebilir. Kavramın bu özelliği, her konuda kullanılabileceğini sağlayacak nitelikte olduğunu gösterir. Aynı zamanda içinde bulunduğumuz evrendeki çevreye karşı da sahip olunması gereken sorumlulukların süreklilik arz etmesini ifade etmektedir.

Sürdürülebilirlik; insan mirasının devamı ile ilişkili kültürel, sosyal, ekonomik ve çevresel değerlerin korunması anlamına gelmektedir. (Uçurum, 2007, s.5)

Bu kavram, aslında temelde kendi içinde tek bir anlamı barındırır da farklı şekillerde tanımlanabilen bir kavramdır. Çok boyutlu bir niteliğe sahiptir. Doğal kaynakların kullanımı, çevresel atıklar, ekonomik faktörler, hava, toprak ve su kirliliği, iklim değişikliği, gibi birçok konuyla doğrudan alakalıdır. Sürdürülebilirlik; çevre ile insan arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik bir olgudur. İnsanların çevreye olan bilincini arttırmak, bakış açısını değiştirmek için ortaya çıkmıştır.

Geçmişten günümüze kadar çevreyle alakalı birçok sorunun yaşanmaya başlaması sebebiyle çevreye karşı olan duyarlılık da çoğalmaya başlamıştır. Ve bu sayede sürdürülebilirlik kavramı ön plana çıkmıştır. Sürdürülebilirliğe daha fazla önem verilmeye başlanmış, bunun artırılması için ise gerekli çalışmalar uygulamaya geçirilmiştir.

İlk olarak 1982 yılında, Dünya Doğayı Koruma Birliği tarafından kabul edilen sürdürülebilirlik kavramı 'Dünya Doğa Şartı' belgesinde; canlı varlıkların hayatlarını tehlikeye sokmadan doğal kaynakların doğru bir biçimde kullanılmasına olanak veren kaynak yönetimi biçiminde ifade edilmiştir. (Özbakır ve Velioglu, 2010, s.72-73)

Sürdürülebilirlik kavramı; Ekolojik denge sisteminin faaliyetini aralıksız, doğal kaynakları fazla kullanmadan veya kaynakları fazla zorlamadan sürdürülebilir kapasitesi olarak da ifade edilmektedir.

Sürdürülebilirliğin daha da gelişerek yaygınlaştırılması için yapılması gerekenler şu şekilde ifade edilebilir;

- Önemli çevre ve kalkınma konularını gözden geçirmek ve bu konularda gerçekçi öneriler sunmak
- Bu sorunları çözmek için gerekli önlemleri alabilecek politikaların oluşturulmasına katkıda bulunacak uluslararası işbirliği yöntemleri geliştirmek
- Gönüllü kuruluşların, bireylerin, işletmelerin, kurumların ve hükümetlerin ilgisini artırmak
- İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak
- İnsanların bugünkü ihtiyaçlarını karşılayarak geleceklerini koruma altına almak ve önemini arttırmak.

Sürdürülebilirlikle ilgili bir başka kavram olan Özgecil değer ise; Bireylerin eylemlerine yön veren kişisel tutumlar olarak tanımlanır.

En çokta tüketicileri yakından ilgilendiren bu kavram, bireylerin çevreye yönelik gerçekleştirdikleri hareketlerde izlenecek yolun önemli bir maddesini oluşturmaktadır. Örneğin; Çevreye yönelik satın almalar ve tüketim basamaklarını etkileyen algılar.

2.2.Sürdürülebilirlik Kavramının Ortaya Çıkış Süreci

19. yüzyılda nüfusun yalnızca %10'luk bir kısmı şehirlerde yaşarken daha sonrasında yaşanan gelişmelerle birlikte ortaya çıkan hızlı ve plansız kentleşme, uluslararası kalkınmada rekabetlerin başlaması ve kaynakların bilinçsiz bir şekilde sınırsızca kullanılmasıyla göçlerin yaşanması çevre problemlerinin görülmeye başlamasında ki en önemli etkenler arasında sayılabilmektedir.

1960'lı yıllarda hızlı bir şekilde gelişen çevreci hareketlerin baskısı ve büyümeyi tersine çevirme dürtüsü çevreyle ilgili çalışmalar yapmanın gerekli olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Sonrasında 1970'li yılların başında ortaya çıkan "petrol krizi", insanlar için petrolün yani tüm doğal kaynakların bir gün tükenebileceği konusunda bir uyarı niteliğindedir. O zamana kadar mevcut olan kaynakların ve büyümenin sınırsız olduğu fikri artık gelişmiş ülkelerde sorgulanmaya başlamıştır. Sürdürülebilirlik kavramının çıkış noktası ise; zaman içerisinde yaşanan bu olaylar sonucunda gelişen ekonomi ve yeni teknolojilerin ortaya çıkmasıyla birlikte doğal kaynakların sınırsız olduğunun düşünülerek bilinçsizce kullanılmasının önüne geçilmesi, çevre sorunlarına karşı çeşitli önlemler alınmasının gerekliliği, mevcut kaynakların ve ekosistemin korunmasının sağlanmasıdır.

Dönemin önde gelen aydınları tarafından hazırlanan MIT'nin Club of Rome'un hazırladığı "Büyüme Sınırı" raporu ise, ekolojik anlamda karşılıklı bağımlılığı gösteren ilk çalışma olması itibarıyla büyük önem arz etmektedir. Rapor, küreselleşmenin; sanayileşmeyi, hızlı nüfus artışını, kaynakların tükenmesini ve çevresel bozulmayı arttıran bir eğilim içerisinde olduğu belirtilmektedir. Bu problemlerin değişmemesi durumunda gelecek birkaç yüzyıl içerisinde büyümenin sınırlarına ulaşılacağı ifade edilmiş, en olası sonuç olarak ise nüfusun ve endüstriyel kapasitenin oldukça hızlı bir şekilde azalacağı gösterilmiştir. Bu büyüme eğilimini değiştirmek çevresel ve ekonomik açıdan gelecekte sürdürülebilirlik açısından istikrarlı bir durumu oluşturmak için mümkün görülmektedir. Rapor, az gelişmiş ülkeler ile gelişmiş ülkeler için aynı tür bir reçete sunması nedeniyle gelişmekte olan ülkelerin tepkisini çekmiştir. Bunun üzerine Meseroviç ve Pestel, "İnsanlık Dönüm Noktasında" isimli ikinci bir rapor hazırlayarak bu raporda, dünyanın tek bir bütün olarak ele alınamayacağı ve az gelişmiş ülkelerin, gelişmiş ülkelere farklı bir büyüme modelini benimsemeleri gerektiği ifade edilmiştir. (Tokat, 2010, s. 45-46)

2.2.Sürdürülebilirlik Kavramının Amacı ve Önemi

Sürdürülebilirlik kavramının en önemli amacı; İnsanlığın refahı ve huzuru için zaman açısından kaynak kullanımında eşitliğin sağlanmasıdır. Başka bir ifadeyle, "dünyadaki doğal kaynakların kullanımı tüm canlılar ve nesiller için eşittir." Çevre bilinci yüksek ve daha duyarlı, yararlandığı tüm kaynaklardan gelecek nesillerinde yararlanmasına imkân sağlayan bir toplum yetiştirmek ise sürdürülebilirlik açısından bir başka önemli hedeftir.

Kavram; Sürdürülebilir bir anlayışın herkes için son derece önemli olduğunu açıkça göstermektedir. Eğer, bu kavram dikkate alınmazsa, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bazı temel kaynaklar tükenecek ya da tükenme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır.

Sürdürülebilirlik; Üretim, tüketim, doğal kaynaklar, çevre ve kalkınma gibi çeşitli kavramlara yer verir. Nüfus, sürdürülebilir kalkınma alanındaki tüm bu kavramlar açısından büyük bir öneme sahip temel faktörlerden biridir. Çünkü nüfus arttıkça yaşanan yerdeki kişi sayısı artacak buda çevresel kaynakların kullanımında önemli bir durum haline gelecektir. 2050 yılına kadar dünya nüfusunun 9 milyara ulaşabileceği tahmin edilmektedir. Bu derece yüksek rakamlara ulaşması sonucunda beklenen şey, dünya nüfusunun bir nüfus patlaması yaşayabileceğidir. Böyle bir durumun gerçekleşmesi halinde insanlar yiyecek, barınma ve su gibi sınırlı seviyedeki yaşam koşulları ve kaynaklar için birbirleriyle bir mücadele içerisine girmek zorunda kalacaklardır ve bu durumda temel ihtiyaçların uygun bir şekilde karşılanabilmesi tamamen onları uzun vadede destekleyecek bir altyapının sağlanmasıyla gerçekleşecektir.

Aşağıda yer alan 6 madde sürdürülebilirliğin ne kadar önemli bir kavram olduğunu ifade etmektedir.

- 1) Varlıkların ve kaynakların rasyonel kullanımı: Sürdürülebilirlik insanlara kaynakları yeterli bir şekilde kullanmayı öğretir. Madeni yağlar, içme suları, tarım ilaçları, atıklar ve tehlikeli kimyasallar içeren ürünlerin tüketimi azaltılmalıdır. Bu durum, kayıpları en aza indirmek için araçları ve kaynakları azaltır, çevreyi korumaya yardımcı olur.
- 2) Olumlu bir tutumun geliştirilmesi: Sürdürülebilirlik; insanların bilgi, davranış ve becerilerinde çeşitli değişikliklere sebep olur. Kaynakların her insanın ortak varlığı olduğu hissini oluşturur ve hiç kimsenin özgür iradesinin özelliğini kullanamayacağını düşündürerek doğal çevrenin korunmasına yardımcı olur.
- 3) Kilit parçaların geliştirilmesi: Sürdürülebilirlik, insanlığın gelişebilmesi için sağlık, eğitim, tarım, turizm ve sosyal alanlarda gerekli olan ilerlemeyi vurgular. Bu alanlarda ilerleme sağlanabilmesi için çevre bilincinin tüm bireylerde oluşturulması ve çevrenin korunması düşüncesini yaygınlaştırarak çevrenin korunmasına yardımcı olur.
- 4) İnsanın katılımına dayalı kalkınma: Sürdürülebilirlik hedefine ulaşmak için, insanların bu konuda bilinçlenmesine de öncelik verilmesi gerekir. Sahiplenme duygusu ile çevreyi geliştirme ve koruma çabaları bir araya geldiğinde çevrenin korunmasının teşvik edilmesi için yapılacak olan çalışmalara her kesimden halkın katılımı artar.
- 5) Geliştirme kısıtlaması: Etkili araç ve kaynaklar insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli bir seviyededir. Tüm dünyada, sınırlı miktarda olan yenilenemeyen kaynaklar aşırı biçimde kullanım sebebiyle azalmaya devam etmektedir. Bu nedenle, geliştirme faaliyetleri kaynak kapasitesine uygun olarak gerçekleştirilmelidir. Sürdürülebilir bir anlayışla birlikte politika yapıcılar kalkınmanın sınırları kavramının farkındalığını arttırmalıdır.
- 6) Uzun vadeli gelişme: Sürdürülebilirlik; kaynakları yok etmeden ekonomik ve sosyal kalkınma hedefine ulaşmayı hedeflemektedir. Yapılacak olan çalışmalarında gelecek için bir koruma yaratma düşüncesiyle birlikte hareket etmesi gerekmektedir.

Sürdürülebilirlik kavramıyla ilgili yer alan görüşler eski çağlardan beri çeşitli tartışmalara ve önerilere yol açmıştır. Örneğin, ekonomistler sürdürülebilirlik, üretim, ticari sistemler, kaynak tüketimi kavramlarına uygun bir biçimde rasyonel ve uzun süreli planlama ve uygulama yöntemleri üretmek piyasa mekanizmalarının sürdürülebilirlik problemlerini çözebilmesini sağlayabilmek için çaba harcamaktadırlar. Diğer yandan çevreciler, enerji sektörünün daha doğru bir şekilde uygulanmasını, çeşitli alternatif enerji kaynaklarının kullanımını, üst düzey bir çevre korumasını ve özel yatırımdan çok kamu yatırımını savunmaktadırlar.

Sosyalist ve eşitlikçiler ise, dünyada gerçekleştirilen çevre faaliyetlerinde değişiklikler yapma çağrısında bulunmuşlar ve çeşitli sebeplerle Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü'nü eleştirmişlerdir. Bazı uzmanlarda, sürdürülebilirlik anlayışı çerçevesinde eğitim, ahlak, çevre ve sosyal değerlerin geliştirilebilmesi için çeşitli yeni kalkınma modelleri oluşturulması gerektiğini savunmaktadırlar. Tüm bu yaklaşımlar çerçevesinde sürdürülebilirlik kavramı dünya çapında farkındalığın artarak çevre bilincinin geliştirilmesine yardımcı olmuştur. Farklı bakış açılarıyla birlikte toplumlarda sürdürülebilirlik fikirlerinin daha geniş kapsamlı bir şekilde uygulanmasına zemin hazırlanmıştır. (Barış, 2014, s.62)

2.3.Sürdürülebilir Uygulamaların Gerekliliği

Çevre kirliliğinde yaşanan sürekli artış uluslararası çevre dışı kuruluşların, sivil toplum kuruluşlarının ve bilim adamlarının çalışmalarında öne çıkan bir konu haline gelmeye başlamıştır. Dünyadaki buzulların erimesi, çevre sorunları, ozon tabakasının etkileri, kaynakların verimsizleştirilmesi, küresel ısınma ve bunun gibi pek çok sorun için çeşitli önlemler getirilmesi amacıyla çalışmalar yapılarak çevrenin daha fazla kirletilmesinin önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Bu konu aynı zamanda uluslararası platformlarda da yoğun bir ilgi görmüştür. Türkiye Kalkınma Politikasına göre; Geçmişten günümüze kadar ekonomi, çevre ve toplum arasında var olan etkileşim çerçevesinde sürdürülebilir bir anlayışa doğru ilerleyen gelişme olduğu görülmektedir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için Türk ulusal göstergelerinin ve mevcut gereklilik indekslerinin sürdürülebilirlik kapsamında uygulanabilmesi adına daha fazla çalışma gerçekleştirilmesi gerektiği öngörülmektedir. (Ünal, 2013, s. 43-45)

Küresel ısınmanın da son yıllarda daha ciddi boyutlara ulaşmasıyla birlikte zaten gündem de olan çevre ve sürdürülebilirlik konuları artık dünya kamuoyunun en önemli önceliklerinden birisi haline gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda, küresel ısınmanın sebebi olan sera gazı emisyonlarının azaltılması amacıyla Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü çeşitli uygulamalar ortaya koymuştur. Kyoto Protokolü'ne taraf olan AB, kendi emisyon hedefine ulaşmak için 2005'ten bu yana AB Emisyon Ticaret Planını uygulamaya koymuştur. Aynı zamanda AB içerisinde yer alan enerji yoğun sektörlerdeki şirketlere de belirli emisyon limitleri uygulanmakta ve bu limitleri aşan şirketler para cezasına çarptırılmaktadır. (Ünal, 2013, s.43-45)

Günümüzde ise enerji ile ilgili yaşanan sorunlar şu şekilde ifade edilebilmektedir. (Ünal, 2013, s.43-45)

- Fosil enerji tüketimi
- Yaşanan nüfus artışı ve ekonomik kalkınma sonucu artan enerji talebi

- Jeopolitik çatışmalar: enerji arzı ve güvenliği
- Artan fosil enerji fiyatları
- Küresel ısınma
- Hava, su ve toprak kirliliğinin yaşanması ve bununla birlikte insanların ve diğer canlıların sağlığını etkileyen sorunların ortaya çıkması

Bu ve benzeri birçok nedenle; Özellikle modern sanayi toplumlarında, enerji ve doğal kaynakları koruma, verimli kullanma ve gelecek nesillere aktarma kavramı bilinçli olarak geliştirilmiştir. Sürdürülebilirlik açısından en önemli kriter, yukarıda bahsedilen enerji konularını doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen bir çevrenin varlığıdır. Çünkü enerji kaynağı genellikle çevredir. Enerji üretiminin en sürdürülebilir şekli ise, çevreye az ya da çok maruz kalan enerji üretimidir. Bu yüzden çevre bu noktada da çok büyük bir öneme sahiptir.

2.4.Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma kavramı; kalkınma ile sürdürülebilirlik kavramlarını bir arada ele alır. Çevre ve ekonomik kalkınmayı birbirleriyle ilişkilendirerek ekonomik kalkınmanın çevresel koşullara uygun bir şekilde gerçekleştirilmesini ifade eder. Aynı zamanda mevcut imkânların çevresel düzenlemeler için uygulanarak çevre sorunlarını en aza indirme ve çevrenin kalitesini artırma üzerine kurulu bir anlayış biçimidir. Bu sayede çevreyle kalkınma ilişkisi dengeli bir hale getirilmektedir.

Bakıldığı zaman aslında kalkınma anlayışı sürdürülebilirlik çerçevesinde ele alınan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sayede oluşturulan sorumluluk bilinci sürdürülebilir kalkınma kavramıyla eş değer kabul edilmektedir. Sürdürülebilirliğin ön plana çıkması kalkınma kavramına yeni bir anlam ve boyut kazandırmıştır. Kalkınma kavramının daha geniş bir çerçevede ele alınmasını sağlamıştır.

Geçmiş 200 yıl öncesine kadar uzanan sürdürülebilir kalkınma kavramı, Carlowitz'in orman bilimlerini anlattığı ilk kitabıyla birlikte 1713 yılında ortaya çıkmıştır. (Keiner, 2005, s.2)

Bu kavrama; 1987 yılında, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun yayınladığı 'Ortak Geleceğimiz' raporunda yer verilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma; 'Bugünün ihtiyaçlarını gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılamalarına olanak sağlayacak şekilde karşılamak' şeklinde ifade edilmektedir. (Aksu, 2011, s.6)

Sürdürülebilir kalkınma; kişilerin ihtiyaçları doğrultusunda çevreye ve kaynaklara zarar vermeden, var olan doğal dengeyi koruyarak gelecekteki nesillere temiz ve kullanışlı bir çevre bırakmak olarak ifade edilebilmektedir.

Çevre için geliştirilmiş sürdürülebilir kalkınma kavramı, doğada var olan yetersizliği azaltmak, doğal kaynakların kullanımını daha doğru ve adaletli bir şekilde uygulamak, çevreye dost ürünler geliştirilmesini sağlamak, üretim yapılırken çevreye zarar vermeden hareket etmek gibi amaçlar da taşımaktadır.

Aynı zamanda, doğal kaynakların kullanılması konusunda doğru üretim şekillerinin belirlenmesi, kendini yenileyebilen kaynaklara daha fazla yer verilmesi, enerji kullanımının verimli bir hale dönüştürülmesi gibi önemli hususları da ele alır.

Sürdürülebilir kalkınma ortaya çıktığı günden bu yana çeşitli tartışmalara konu olmuş bir kavramdır. Ve en çokta şu üç bölümü bu tartışmaların en önemli noktalarından biri olmuştur. (Holmberg ve Sandbrook, 1992)

- Ekonomik: İktisadi yönden kalkınmada geçmişten bu yana devam eden mal ve hizmetler var olan sisteme göre üretilmeli, hükümetin ve dış borçların yönetimi devam etmeli, üretime zararı olan tüm dengesizlikler yok edilmelidir.

- Çevresel: Ekolojik yönden kalkınmada önemli olan kaynak temelinin sabit olmasıdır. Ayrıca yenilebilir enerji kaynaklarında meydana gelecek olan sömürülmelerin önlenmesi, yenilemeyen kaynaklarda ise sadece yapılacak yatırımlarla yeri doldurulabilecek olanların tüketilebilmesi açısından süreç genel olarak ekosistemde mevcut olan işlevlerin korunmasına dayalı olmalıdır.

- Sosyal: Sosyal yönden kalkınma genel olarak eşitliğe dayalıdır. Nitelikli eğitim, sağlık ve cinsiyet eşitliği gibi birçok alanı kapsamaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma kavramı görüldüğü gibi, toplumsal yönden ele alındığında sosyo-kültürel ve ekonomik bakımdan önemi, kaynak kullanımı yönünden ele alındığında ise ekolojik bakımdan önemi ön plana çıkmaktadır.

Dünya iktisadi kalkınma komitesine göre; Kalkınma; çevre, iktisadi ve sosyal adalet durumlarının aynı anda yapılanmasını istemektedir. Sürdürülebilir kalkınma eğer ortalama hayatın niteliğini düşürmüyorsa sürdürülebilir bir niteliğe sahiptir denilebilir. (Sarıkaya ve Kara, 2007, s.224)

Sürdürülebilir kalkınmanın sonraki nesillerle de arasında bağın oluşmasındaki en önemli araç çevre faktörüdür. Bu yüzden çevre kullanılırken tahrip edilerek kirletilirse bu durum gelecek nesillerin mutluluğuna engel olmanın yanında, hayat haklarını da tehdit edecek duruma getirmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın anlaşılır ifade edilebilmesi adına kalkınma ile ilgili hedeflerin neler olduğunun da bilinmesi önem arz etmektedir. Birleşmiş Milletlerin genel kurulunda, 2000 yılında gerçekleştirilen insan hakları, barış, çevre, kalkınma gibi 60'a yakın belli başlı hedefler yer almaktadır.

Ortak Geleceğimiz Raporunda yer alan sürdürülebilir kalkınma hedefleri şöyle sıralanabilir; (Aksu, 2011: 6)

- Büyümenin canlandırılmasını sağlamak
- Büyüme kaliteli bir yapıya dönüştürmek
- Yiyecek, su, enerji, sağlık ve iş bulma gibi temel ihtiyaçların karşılanmasını sağlamak
- Nüfusun seviyesini sürdürülebilirlik açısından teminat altında tutabilmek

- Var olan kaynak tabanının korunmasını sağlamak ve zenginleşmesine yardımcı olmak
- Teknoloji için yönlendirmelerde bulunmak ve oluşan riskleri yönetebilmek
- İktisadi yapıyı ve çevreyi karar verme aşamasında birleştirebilmek

Bunlar dışında sürdürülebilir kalkınmada yer alması gereken anlayış biçimleri şunlardır;

- Çevrenin bir kaynak olarak görülmesi ve kullanılması gerektiği
- Çevreyle uyumlu düzenlemeler uygulanması gerektiği
- Çevrenin kişilerin ihtiyaçlarını karşılamada doğal bir kaynak olduğu bilinciyle hareket edilmesi
- Bugün ve gelecekte kişilerin çevreye duyarlı şekilde hareket etmesi gerektiği
- Sürdürülebilirlik anlayışı çerçevesinde kalkınma politikalarının uygulanması
- Doğal kaynakların tehlikeye atılmadan kullanılması ve tüketimin gerçekleştirilmesi
- Çevre bilincinin oluşturularak çevresel sorumluluğun artırılması

2.5.Sürdürülebilirlik Kalkınma Kavramının Tarihsel Gelişimi

Sürdürülebilirlik sözcüğü köken olarak ortaçağa kadar uzanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı yeni sayılabileceğimiz bir zaman diliminde önemli bir kavram haline gelmeye başlamıştır. 19. yüzyılda balıkçılık, tarım ve orman alanlarında kullanılan sürdürülebilirlik sözcüğünün kalkınma ile karşılaşması tam olarak 20.yy'da olmuştur.

Bazı düşünürler sürdürülebilir kalkınmanın temellerinin klasik iktisat teorisinden bu yana gerçekleştiğini savunmaktadırlar. Klasik iktisatçılardan oluşan Mill, Ricardo ve Malthus, gibi düşünürler büyüme ile ilgili çizgilerin oluşmasında mühim olan durumlar geliştirmişlerdir. Büyüme için gerekli sınırı kıtlık olayıyla ilişkilendiren Malthus, kullanılan bölümün sabit olduğunu ifade ederek nüfus artışında bir sınırlama olması gerektiğini ifade etmiştir. Toprağın çoğalan nüfus oranına kıyasla az sayıda olabileceğini ve bu durumun verimi azaltacağını ifade ederek bu olayın nüfus azalmasına neden olabileceğini Ricardo ifade etmiştir. Mill ise, kişisel duyarlılık ve tutumluluğun neticesinde daha iyi bir yaşam standardının gerçekleşeceğini ifade etmiştir. (Çetin, 2006, s.3)

Klasiklerin doğal kaynakların kendini yenileyebilme ve üretebilme konusunda sınırsız olabilme özelliğine sahip olduklarına dair görüşü, çoğu iktisatçının uzun bir süre çevre sorunlarına karşı kayıtsız kalmalarına neden olmuştur. Klasiklere göre, doğal kaynakların bir sınırı yoktur ancak üretim aşamasında ürüne uyarlanabilme performansları sınırsız bir nitelik taşımaktadır. (Kaynak, 2011, s.22)

Diğer yandan İkinci Dünya savaşı sonrası zamanları temel alan Keynes görüşün devamı olarak ekonomilerin konusunu; iktisadi kalkınmanın hızlandırılması için işsizliğe engel olunması ya da enflasyonun belli bir seviyenin altına düşmemesi gibi kısa zamanlı politik konular oluşturmaya başlamıştır. Bu bağlamda gerçekleştirilen büyüme ve kalkınma olgularında üretimin artışına öncelik tanınmış, böylelikle hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin çevre duyarlılığının artırılması sağlanmıştır. (Dulupçu, 2001, s.1)

Bunun dışında; 1960 yılına kadar görülmüş olan küçük çaplı çevre problemlerine, kalkınma adına yapılması gerekenler şeklinde atıf yapılmış, söz konusu kalkınmanın sağlanması için gerçekleştirilen her fiil ve etkinlik olağan görülmüş, çevrenin bertaraf olması söz konusu olmamıştır. Görüldüğü gibi kalkınmaya öncelik tanınmış, çevrenin doğal sorunlarına sunulması gereken çözümlerin sonraki aşamalarda üzerinde durulmuştur. Yani kalkınma için elde edilen sonuç önce kirliliklerin oluşması ve daha sonra çözümü için izlenmesi gereken yollar şeklinde olmalıdır. (Masca, 2009, s. 197)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise, sanayileşmenin ortaya çıkmasıyla beraber desteklenen üretim yükselişi hammadde ihtiyacının artışı meydana getirmiştir. Sanayileşmenin gelişmesi çevrenin kirlenmesine ve mevcut olan kaynakların aşırı kullanımı geçmişte hiç olmadığı kadar çevrenin tahrip olmasına neden olmuştur. (Sipahi, 2010, s.33)

Geçmiş dönemlere bakıldığında çevreye verilen önemin şimdiki kadar fazla olmaması, kullanılan her kaynağın sınırsız olarak görülmesi sebebiyle; kaynakların kendilerini yenileyebilme seviyelerinin üstünde tahrip olması, yoksulluğun artması, ormanların bilinçsiz kullanılması, çeşitliliğin yok olması ve iklimlerin değişiklik göstermeye başlaması bu sürece dâhil edilmesi gereken konular arasında yer almaları gerekliliğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Sanayileşmenin de yaygın hale gelmesiyle kalkınma ile çevre arasındaki ilişkide sürekli göz ardı edilen çevre faktörü 1970'lerde yavaş yavaş gündem olmaya başlamıştır. Duyarlılığın artmasının sebebi ise; problemlerin bundan sonra küçük olmaktan sıyrılıp, bölgesel ya da küresel çapta hissedilmesi durumudur. Çevre kirliliğinin hayatı derin bir şekilde etkilediği, aynı zamanda çevreyle ilgili problemlerin artık görmezden gelinemeyeceği, uygulanması gereken çözümlerin ise ertelenemeyeceği açık bir şekilde görülmektedir.

1972 yılında Roma Kulübü, o döneme damgasını vuran “Büyümenin Sınırları” adlı raporda sürdürülebilir kalkınma kavramına yer vermiştir. Rapor; iktisat ve çevre arasındaki ilişkiye ışık tutmaktadır. Kalkınmanın çevre açısından önemli hasarlara yol açtığı hakkında görüşler yer almaktadır. Rapordaki en önemli bulgu ise, kalkınma ve çevre problemlerine dair atılan ilk adım oluşudur.

Raporda ayrıca çevrenin yükleme sınırına önem verilmiş, kaynak kullanımında nesiller arası eşitliği gözeten, iktisadi ve toplumsal gelişmenin çevreyle ilişkisini oluşturan, kalkınma ve çevrenin beraberliğini önemseyen kurallara yer verilerek sürdürülebilir kalkınma kavramının önemli gerekçeleri açıklanmıştır. Böylelikle sürdürülebilir kalkınmanın ana fikrini oluşturan kalkınma ve çevre ilişkisine küresel çapta ilk kez Stockholm konferansında yer verilmiştir. (Turgut, 1996, s.702)

Sürdürülebilir kalkınma kavramının; evrensel boyutta çevrimiçi politika şekline gelmesi de, 1992 yılında Brezilyanın Rio de Janeiro şehrinde 178 ülkenin devlet başkanlarının katılımıyla gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansında (1992 Rio Konferansı) gerçekleşmiştir. Konferansta; Bireylerin doğayla uyumlu olması ve faydalı hayat hakkına sahip olmalarından dolayı sürdürülebilir kalkınmanın merkezinde yer aldıkları ifade edilmiştir. Aynı zamanda konferansta; Rio deklarasyonu ve Gündem 21 adlı iki temel belge kabul edilmiştir. (Bozdoğan, 2005, s.1020)

2.6.Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları

Sürdürülebilirlik; gittikçe sınırsız bir hale gelen her türlü fiziksel, sosyal ve psikolojik insan gereksinimleri ile dünyanın sınırlı olanakları arasında dengeyi sağlamayı, insanların çevreden faydalanabilmeleri ve gelişebilmeleri için metodolojik bir temel oluşturmayı amaçlayan düşünce biçimidir. Bu yüzden; nesiller arası adaletin sağlanması, toplum için ortak birçok hakkın kişi, ülke ve devletlerin çıkarlarından daha üstün olduğu ve korunması gerektiği, gelecek nesiller için artan maliyetler ve risklerle dolu bir ortam bırakılmaması, doğal çevrenin sürekliliği ve işlevselliğinin artırılması gibi birçok kavramı içerisinde barındıran ekonomik, çevresel ve sosyal niteliklerin ortaya çıkmasında büyük bir önem taşımaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma kendi içerisinde üç unsuru barındırmaktadır. Var olabilmesi için bunların birleşiminden meydana gelmesi gerekmektedir. Böylece sürdürülebilir kalkınma kavramından söz edilebilir. İşletmeler içinde faaliyet kararlarını alırken sadece ekonomik olarak düşünmek sürdürülebilirlik ve işletme imajı açısından olumsuzluklar yaratabilmektedir. İşletmelerinde önemli bir karar alırken ekonomik düşüncenin yanında sürdürülebilirlik için gerekli olan diğer iki kriteri de göz önünde bulundurması gerekmektedir.

2.6.1.Ekonomik Sürdürülebilirlik

İşletmelerin sürekliliğini devam ettirebilmesi için gerekli olan en önemli faktör iktisadi performanstır. Her firmanın iktisadi başarısı faaliyet konusuna, büyüklüğüne, pazardaki yerine ve birden fazla duruma bağlı olarak farklılıklar göstermektedir.

Ekonomik sürdürülebilirlik; bir ekonominin belirsiz bir süre için belirli bir ekonomik üretimi sürdürme yeteneği olarak ifade edilebilir. Ekonomik değer herhangi bir proje veya çözümden elde edilebilir. Ekonomik sürdürülebilirlik, sürdürülebilirliğin ayrılmaz bir parçasıdır. Uzun vadeli sürdürülebilir değer yaratmak için kaynakların kullanılması ve desteklenmesi gerektiği anlamına gelir.

Ekonomik istikrarı sağlamak için, kaynakların kullanımıyla ilişkili uzun vadeli maliyetler ekonomik hesaplamalara dâhil edilmelidir. Ekonomik sürdürülebilirlikte en temel amaç; sermayenin sabit kalmasının sağlanması veya elde edilecek olan kazancın en üst seviyeye çıkarılmasıdır. Yani; minimum maliyetle maksimum kazanç sağlanmasıdır.

Bulduğumuz zaman içerisinde sürdürülebilir ekonomik başarıyı yakalamak adına işletmelerin ortaklarına karşı sorumlu ve anlamlı bir yaklaşım sürdürmesi gereklidir. Sürdürülebilir bir ekonominin içerisinde, ürün ve hizmetlerin kurallara göre üretilmesi, sektörel dengenin oluşturulması, kaynakların etkin bir şekilde kullanılması, sürdürülebilir anlayışın devamlılığı gibi faktörler yer almaktadır. Firmanın satış miktarı ve karlılığın yüksekliği, çalıştırdığı insan sayısı o firmanın ekonomik olarak ne kadar sürdürülebilir olduğunu anlatır. Ekonomik sürdürülebilirlikte en önemli olan şey, kişilerin istek ve ihtiyaçlarının karşılanarak yaşam şartlarının kaliteli şekilde sürdürülmesidir. Firmaların sahip olduğu kaynakları etkin bir şekilde kullanması durumunda karlarının en yüksek seviyeye çıkmasıyla beraber bulunduğu toplumda refah düzeyi de en yüksek noktaya ulaşacaktır. Böylece, işletmeler değer kazanacak ve zenginleşecektir.

Ekonomik açıdan işletmenin değer kazanması ve zenginleşmesi aşağıdaki ifadelerle ölçülebilmektedir.

- Üretilen ürünlerin parasal boyutu
- Ürünlerin seviyeleri
- Ürünlerin kaliteleri

Ekonomik sürdürülebilirlik, çevresel yararlar ekonomik maliyetler arasındaki dengeyi ifade etmektedir. Bu durumda ekonomik faaliyetler gerçekleştirilirken aynı zamanda kaynakların tüketimine dikkat edilmesi, yenilenebilen kaynakların korunması, yenilenemeyen kaynakların idareli şekilde kullanılması, yerlerine yenilenebilir olanların ikame edilmesi gibi durumların gerçekleştirilebilmesinin sağlanmasıdır.(Eş,2008)

Ekonomik sürdürülebilirlik ile birlikte ele alınması gereken faktörler;

- İşletmelerin mali performansı
 - İnsan sermayesi yönetimi
 - İşletmelerin ülke ekonomisi üzerinde yarattığı etkileri
 - İşletmelerin sosyal ve çevre üzerine etkilerini nasıl yönettiği
- şeklinde ifade edilebilir.

2.6.2.Sosyal Sürdürülebilirlik

Küresel değişimle birlikte ortaya çıkan çevre kirlilikleri firmalara dünya genelinde sosyal sorumluluğun ne kadar önemli olduğunu göstermiştir.

Sürdürülebilirlik sosyal açıdan, kaynakların eşit ve adaletli bir şekilde kullanılması, gelecek nesillerin bugünkü toplumların kullanabildiği kaynakları kullanma hakkına sahip olmaları gereğinden doğmaktadır. (Nemli, 2004, s.26-27)

Sosyal sürdürülebilirlik, toplumun genel gelişimini önemseyen kararlara ve projelere dayanmaktadır. Sürdürülebilirliğin sosyal boyutu, nesilden nesle aktarılan adalet kavramını tam olarak destekler; Bu, gelecek nesillerin şimdikiyle aynı veya daha fazla yaşama sahip olacağı anlamına gelir. Ayrıca çevre hukuku, insan hakları ve işçi hakları, sağlık eşitliği, topluluk gelişimi, katılım yoluyla adalet ve sorumluluğun teşviki, kültürel beceriler ve dayanışma gibi diğer sosyal konuları da kapsamaktadır. Sosyal sürdürülebilirlik toplumdaki yaşam kalitesini artıracak bir durumu ve toplumda bunu başarabilecek süreci tanımlar.

Yukarıdaki ifadelerden görüldüğü gibi sosyal sürdürülebilirlik denildiğinde önemli olan şey, sosyo-kültürel değerlere önem vererek, kişiler arası eşitliğin sağlanarak kaynak dağılımının adaletli bir şekilde yapılmasına olanak sağlamaktır.

Sosyal sürdürülebilirlik; Değerlerin, kimliklerin, ilişkilerin ve çeşitli kurumların sürdürülebilirlik çerçevesinde toplumun ortak yararına hareket edilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Sosyal sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır;

- Toplumda özellikle dezavantajlı gruplar korunmalıdır.
- Herkes için uygun yaşam olanakları oluşturulmalıdır.
- Ulusal ve uluslararası işbirliği gerçekleştirilmelidir.
- Kaynaklar adaletli bir biçimde paylaşılmalıdır.
- Demokratik yapılar seçilmelidir.
- İnsan hakları kavramı öne çıkarılmalıdır.
- Kişiler onuruna yakışır biçimde hayatını devam ettirmelidir.
- Çocuk ve gençlerin geleceğe karşı olan ümitleri arttırılmalıdır.
- Üretim çalışmalarında faaliyet gösterecek insan kaynaklarının geliştirilmesi gereklidir.

2.6.3.Çevresel Sürdürülebilirlik

Gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakabilme anlayışı içerisinde doğayı koruma düşük bir seviyede iken çoğunlukla ekonomik etkenler dikkate alınmıştır çevresel etkenler pek fazla önemsenmemiştir. Bu anlayış sürdürülebilirlik olarak değil büyüme olarak anlaşılmaktadır. Bu yüzden ekonomik kavramın içerisine çevreyi koyduğumuzda sürdürülebilirlik kavramı ortaya çıkmaktadır.

Çevresel sürdürülebilirlik, kişilerin isteklerini karşılayan ekosistemin dayanıklı, esnek ve bağlantılı olma prensiplerini göz önüne alarak ekosistemlerin kendini yenileyebilmesine önem veren ve çeşitliliği olumsuz etkilemeyen faaliyetler olarak tanımlanabilir. (Morelli,2011, s.6)

Çevre, sürekli aynı şekilde kalmamaktadır. Devamlı olarak bir değişim içerisinde. Değişimin yanında aynı zamanda sürdürülebilir olması ise, aslında değişimin varlığını koruması şeklinde ifade edilebilir. Çevredeki değişimin korunması ve sistemin kendi hareketlerini gerçekleştirebilme imkânının sağlanması çevresel sürdürülebilirlik kavramını ortaya çıkarmaktadır.

Doğal kaynakları üç gruba ayırabiliriz;

- Yenilenebilen kaynaklar
- Yenilenemeyen kaynaklar
- Çevre işlemleri

Yenilenebilir kaynaklar, canlılar tarafından tüketilen ekonomik değeri olan kaynaklardır. Bunlar yok edilmeden tüketilmelidir. Yenilenemeyen kaynaklar ise, toprak, yakıtlar vb. kaynaklardır. Bu kaynaklar yenilenemediği için günümüzde yeniden kullanımı önem arz etmektedir. Çevresel kaynaklar ise suyun artırılması, toprağın iyileştirilmesi gibi kavramlardır.

Çevre kendisini ekosistemlerin yeteneklerini aşmayan, toplumun ihtiyaçlarını karşılayarak, biyolojik çeşitliliği tehlikeye atmadan, gerekli hizmetleri karşılamak için güncellenebilen bir denge, esneklik ve uyarlanabilir bir sistem olarak tanımlar. Çevresel sürdürülebilirliği sağlamak için, doğal çevrenin sürekliliği ve işlevselliği uzun vadede sürdürülebilirlik için, alınan önlemler, çevresel dengeyi ve sürekliliği korurken aynı zamanda olumlu anlamda gelişme ve büyümeye katkıda bulunmalıdır.

Morelli'ye (2011) göre, çevresel sürdürülebilirlik kavramının daha etkin bir şekilde devam edebilmesi için aşağıdaki noktalar dikkate alınmalıdır;

Biyolojik çeşitliliğin korunması;

- Doğal kaynakların biyolojik çeşitliliğinin korunması için doğru hammadde seçimi yapılması
- Çevre dostu ve sürdürülebilir enerji kaynakları kullanılması ve enerji verimliliğine yatırım yapılması

Yenilenebilir güç

- Yenilenebilir kaynakların oranlarının bunları üreten sistemin kapasiteleri çerçevesinde kaydedilmesi
- Yenilenemeyen kaynakların tükenme hızının, yenilenebilir alternatiflerin gelişme hızının altında tutulması

Yeniden ve Geri Dönüşüm

- Yeniden kullanım ve geri dönüşüm için tasarımlar oluşturulması
- Emisyonları ve atıkları sifıra indirerek, kapalı sistemler şeklinde uygun üretim ve çalışma süreçlerinin geliştirilmesi
- Çevreye daha az zararlı ulaşım sistemleri geliştirilmesi
- Ürünün yaşam döngüsü boyunca çevresel etkisini tamamen dikkate alan ürün geliştirme ve ürün yönetimi hakkındaki tüm kararların uygulanabilirliğinin sağlanması

2.7.Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma

Çevre duyarlılığının artmasıyla birlikte Türkiye’de sürdürülebilir bir anlayışla birlikte uygulanacak olan politikalar yeni yeni kendini göstermeye başlamıştır.

Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma kavramı çerçevesinde; çevre konularına karşı gösterilen ilgi 1970’li yıllara kadar dayanmaktadır. Bu kavram, Türkiye’de 2000’li yıllardan bu yana temel stratejik, politika ve planlama belgelerinde yer almaktadır; Sürdürülebilirlik tarım, enerji, doğal kaynaklar, kırsal kalkınma, büyüme, ekonomi gibi çeşitli alanlarda kullanılmaya başlanmıştır.

Türkiye’de çevreyi koruma alanında ilk başta Anayasa olmakla birlikte çok sayıda kanun ve yönetmelik bulunmaktadır. 1982 Anayasasıyla birlikte çevre koruma kavramı ilk olarak Anayasa’ya dâhil edilmiştir. (Budak,2000)

1983 yılında kabul edilen Çevre Kanunu ile birlikte; çevrenin bir bütün olarak değerlendirilmesi, yalnızca kirlilikle ilgili düzenlemelerin değil kaynakların ve toprağın nasıl yönetilebileceğine ilişkin düzenlemelere de yer verilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. (Okumuş, 2002)

Tüm bu kanunlar ve yönetmeliklerle birlikte aynı zamanda birçok uluslararası düzenlemelerde gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemelere örnekler verilecek olursa; Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması, Ozon Tabakasını İncelten Durumların İncelenmesi, Tehlikeli Atıkların Bertaraf Edilmesinin Kontrolü, Biyolojik Çeşitliliğin Korunması, Çölleşmeyle Mücadele gibi çok çeşitli sözleşmelerin yer aldığı görülmektedir. (Arat, vd., 2002)

Kalkınma Planı; Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının, sanayileşmenin, ekonomik ve sosyal kalkınma tedbirlerinin ve kamu politikasının ana yönlerini ortaya koyan önemli bir belgedir. Türkiye'de ekonomik, çevresel ve sosyal etkileşim bağlamında planlı dönemin başlangıcından itibaren kalkınma politikası farklı yönlerde oluşturulmaya başlanmıştır. 1963 yılından beri dokuz tane yıllık kalkınma planı oluşturulmuştur. Günümüzde ise uygulamada, Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı yer almaktadır.

Türkiye'nin kalkınmayla ilgili planlarına ilişkin bir araştırma, İlk iki plan olan, 1963-1967 Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ve 1968-1972 İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın belirli çevresel hükümler içermediğini göstermektedir. İlk beş yıllık kalkınma planında sosyal kalkınma, kalkınma, tarım ve sanayi üretimi yer alıyor. İkinci beş yıllık kalkınma planında sağlık politikası çerçevesinde kalkınma, bölgesel kalkınma, kentleşme, konut gibi çeşitli alanlar yer almıştır ancak iki planda çevresel ve sürdürülebilirlik değerlendirmelerinden oldukça uzaktır. (Güçlü, 2007)

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı; (1973-1977), Çevreyle ilgili konularına daha kapsamlı ve ayrı bir bölüm yer veren, bu konular hakkında sonuçlar çıkaran ilk plandır. Plan, ülkenin su, hava ve kıyı sorunları gibi temel çevre sorunlarının bir bütün olarak planlama sistemi içinde ele alınması ihtiyacını vurgulamaktadır. (Algan,2000)

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında; (1979-1983) Bazı ilkeler sanayileşme, tarımsal modernleşme ve kentleşme sürecinde çevrenin dikkate alınması gerekliliğini yansıtmaktadır. Plan aynı zamanda yerel yönetimlerin çevre konularında yetkilendirilmesi konusunu da ele almaktadır. Ayrıca çevre sorunları ortaya çıkmadan önce önleme politikalarının ilk kez planda yer aldığı da görülmektedir. (Algan, 2000)

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı; (1985-1989) Çevre üzerindeki olası olumsuz etkileri önleyebilmek için kaynakların korunması, geliştirilmesi ve gelecek nesiller için kullanılması kavramını ortaya koyarak ve olası olumsuz sonuçları ortadan kaldırarak sürdürülebilir kalkınmanın önemini vurgulamaktadır. Bir önleme politikası içeren bu plan, sürdürülebilir kalkınma ilkesini geliştirmiştir. Bununla birlikte, çevre sorunlarına olan bakış açısının her geçen gün değişmeye başladığı görülmüştür. Bu plandan sonra oluşturulacak olan plarlarda, sürdürülebilir kalkınma ilkesi dikkate alınmaya başlamıştır.

VI. Beş Yıllık Planda hâkim olan temel ilke; Doğal kaynakların sürdürülebilir kalkınma anlayışı çerçevesinde yönetilmesini sağlamak ve gelecek nesillerin sürekli gelişmesi için sağlıklı bir doğal, fiziksel ve sosyal çevre bırakmaktır. İnsan sağlığını ve doğal dengeyi oluşturmaktır. Bu plan, 1992 Rio Zirvesinden sonra sürdürülebilir kalkınma kavramına yer vermiştir. (Erim, 2000).

Plan, sürdürülebilir kalkınmayı yol gösterici bir ilke olarak belirleyerek Türkiye'nin çevre politikasını detaylandırmaktadır. Ayrıca, Avrupa Birliği çevre politikasına uyum, çevre bilincinin artırılması, planlamanın tüm aşamalarında çevrenin önemsenmesi, çevre standartlarının belirlenmesinde ülkenin durumunun göz önünde bulundurulması ve zararlı kimyasalların etkisinin azaltılması gibi birçok faktörü de dikkate almaktadır. (Egeli, 1996)

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında; (1996-2000) Sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde çevre politikasının bütün ekonomik ve sosyal politikaların içerisine dâhil edilmesinin öneminin giderek arttığı vurgulanmaktadır. Planda yer alan Çevre Koruma ve Geliştirme kısmında; Sürdürülebilir kalkınma bağlamında doğal kaynak yönetimi, insan sağlığını ve doğanın dengesini koruyarak sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı sağlamak için temel bir strateji olarak tanımlanmaktadır. Çevre ve kalkınma göstergelerinin karar sürecine dâhil edilmesi de planın önemli bir parçasıdır. Çevreyi korumaya yönelik adımlar atarak sürdürülebilir kalkınma eğilimlerini ölçmek ve kalkınma tedbirlerini milli gelir hesabına dâhil etmek de planda bir önceliktir. Planda yer alan düzenlemelerin gerçekleştirilebilmesi için, Ulusal Çevre Eylem Planı oluşturulmuştur.

Bu çerçevede; hayat şartlarının düzeltilmesi, çevreye karşı bilincin artırılması, çevresel yönetim anlayışının eksiklerinin giderilmesi, sürdürülebilirliğin devam ettirilebilmesi için toplumsal gelişmenin sağlanması amaçlanmaktadır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında; (2001-2005) Türkiye'nin dünya gelirinden aldığı payın, entegrasyonu artırması ve yaşam kalitesini iyileştirmesi beklenmektedir. Sürdürülebilir kalkınma, ekonomide rekabetin artırılması açısından planlama stratejisinde bir öncelik olarak yer almaktadır. Planın içerisinde, ilk kez ekonomik rekabet gücünü artırmaya yönelik çevresel önlemler yer almaktadır. Böylelikle çevre politikası ile ekonomi politikasının birbirlerini tamamlaması hedeflenmektedir. Ayrıca, sürdürülebilir kalkınma göstergelerinin geliştirilmesi, doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir kullanımı yoluyla çevre politikasını ekonomik ve sosyal politika ile bütünleştirmek için ekonomik araçların kullanılması için önlemler içermektedir. Aynı zamanda bu plan insan kaynaklarının geliştirilmesi, kırsal kalkınma, enerji, tarımsal kalkınma ve kentleşme dâhil olmak üzere birçok alanda sürdürülebilir kalkınma ilke ve politikalarını ortaya koymaktadır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı,(2007-2013) Makroekonomik dengeleri dikkate alarak konuları ve bu kapsamda strateji ve hedefler, belirleyecek şekilde hazırlanmıştır. Plan, doğal ve kültürel değerlerin ve çevrenin gelecek nesilleri de ilgilendirecek şekilde korunmasını içermektedir. Aynı zamanda kalkınma eksenini de belirleyerek ve kalkınmaya en fazla katkı sağlayacak alanların ana hatlarını çizmiştir.

Planda yer alan sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi açısından gerekli ilke ve politikaları şu şekildedir; Çevre koruma ve kentsel altyapının iyileştirilmesi, tarımsal etkinleştirmenin artırılması, ileriki nesillerin ihtiyaçları dikkate alınarak doğal kaynakların korunması ve kullanılmasına yönelik koşulların belirlenmesi ve herkesin bu kaynaklardan adil bir şekilde yararlanabilmesi için bir çevre yönetim sistemi oluşturulması, gıda güvenliğinin ve doğal kaynakların rasyonel kullanımının sağlanması, organize ve rekabet gücü yüksek bir tarımsal yapı oluşturulması, gelir dağılımının iyileştirilmesi, toplumsal katılım ve yoksullukla mücadele edilmesi, gelir dağılımı, sürdürülebilir büyüme, istihdam, eğitim, sağlık, yoksulluk ve çalışma hayatındaki dengesizliklerin düzeltilmesi konularında çeşitli politikalar geliştirilecektir.

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında; (2014-2018) Sürdürülebilir kalkınma hedefini gerçekleştirebilmek için dünya genelinde görülmeye başlanan yeni bir büyüme biçimi olan “yeşil büyüme” kavramının önemi artmaya başlamış ve böylelikle çevrenin korunması ve rekabet gücünün artırılması hedeflenmiştir. Özellikle elektrik üretiminde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılmasının ve böylece enerjide dışa bağımlılığın azaltılmasının önemine vurgu yapılırken, çevresel konuların sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde ele alınması gerektiği belirtilmektedir.

Tarımda su kaynaklarının kullanılması, gıda güvenliğinin sağlanması, sanayi sektöründe lojistik verimliliğin ve ihracatın artırılması ve enerjinin iyileştirilmesine yönelik politikaların düzenlenmesine özel önem verildiği vurgulandı. Kısacası, kalkınma planındaki çevre politikası kirliliğin ortadan kaldırılmasına dayandırılmış, çevresel ve ekonomik uyumu ön planda tutan bir politikaya dönüşmüştür.

Görüldüğü gibi kalkınma planlarında, belirlenen çevreyle ilgili politikalar; İlk başlarda yalnızca oluşan kirliliklerin önüne geçilmesini amaçlarken sonrasında oluşturulan önleyici politikalar ve 7. plandan sonra çevre ve ekonominin uyumuna önem veren politikalarında oluşturulmaya başlamasıyla daha fazla gelişme göstermiştir.

Türkiye'nin 2002'deki Johannesburg Zirvesi'ne sunduğu Ulusal Rapor, Moğolistan'ın 1992 Rio Konferansı'ndan 2002'ye kadar olan on yıl boyunca sürdürülebilir kalkınma çabalarını değerlendirmiştir. İlgili bakanlıklar, devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları ve çeşitli sektörlerin dâhil olduğu katılımcı bir sürecin parçası olarak hazırlanan rapor, sanayi, bilgi ve iletişim bağlamında değerlendirilmektedir. Johannesburg Dünya Zirvesi için ortak hazırlıklardan Çevre Bakanlığı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı sorumludur ve Ulusal Çevre ve Kalkınma Programı kapsamında kurulan Proje Koordinasyon Ofisi ve Çevre Bakanlığı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ile birlikte uygulanmaktadır. 1992 yılından bu yana yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır; Türkiye Ulusal Çevre Kuruluşu ve Ulusal Yönetim Programı, Güneydoğu Anadolu Projesi Bölgesel Çevre Yönetimi Çalışması, Adıyaman 21'de Eko-Kentsel Planlama ve Yerel Program, Batman'da Sürdürülebilir Yaşam ve Sosyal Kalkınma Programı. Bu çalışmalar sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini desteklemeyi ve nihayetinde sürdürülebilir kalkınma için insan tarafına odaklanmayı amaçlamaktadır. (TÜBİTAK, 2002)

Türkiye'de sürdürülebilirlik; Sadece işletmelerin bireysel bir hedefi değil aynı zamanda diğer ülkeler, işletmeler, sivil toplum kuruluşları ve bireylerle birlikte hareket ederek kararlılık hedefine ulaşabileceği temelinde kurulmuş bir organizasyondur.

Sürdürülebilir kalkınma için Çevresel Platform; Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Fonu, Temiz Okyanus Derneği, İstanbul Sanayi Odası, Türkiye Kalite Derneği, Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği, Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı ve Türk Sanayicileri ve İş insanları Derneği ortak uygulamasına katkıda bulunmak amacıyla 2003 yılında kurulmuştur. (Serban, 2002)

2.9.Sürdürülebilir Kalkınmanın Uluslararası Platformlardaki Yeri

Sürdürülebilir Kalkınma kavramıyla ilgili yapılmış pek çok çalışma bulunmaktadır. Uluslararası alanda da çeşitli toplantılar gerçekleştirilmiştir. Bunlar aşağıdaki gibidir; (Adams,2001).

2.9.1.Birleşmiş Milletler Stockholm Konferansı

Bu konferans 1972 yılında gerçekleştirilmiştir. Konferansta ilk kez çevrenin korunmasına ilişkin konular yer almış ve tartışılmıştır. Çevre sorunlarının anlaşılabilmesi için yapılan önemli bir konferans olmuş ve ekonomik, sosyal gelişmelerinde çevre konusuna dâhil edilerek politikaların oluşturulması gerektiğinin üzerinde durmuştur.

Bunun yanında çevrede meydana gelen problemlerin büyük bir çoğunluğunun gelişmekte olan ülkelerdeki az gelişmişlikten kaynaklandığı ifade edilmiş, gelişmiş ülkeler de ise bunun tam tersine endüstrileşme ve yeni teknolojilerden kaynaklandığı ifade edilmiştir. Bu sebeple; Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin çevrenin korunmasını göz ardı etmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Ancak; Uygulamaların pek çoğu gerçekleştirilememiş, sorunlar artış göstermeye devam etmiştir.

2.9.2.Brutland Raporu

Çevre ve Kalkınma Raporu şeklinde de isimlendirilen raporda; İlk defa “Sürdürülebilir Kalkınma” kavramına yer verilmiştir. Rapora göre; Gelecek nesillerin ihtiyaçlarına zarar vermeden günümüzün ihtiyaçlarının karşılanması bu kavramın tanımını oluşturmaktadır.

Raporda öngörülen kalkınma modeli;

- Uzun vadede gerçekleşecek bir büyüme modeli
- Sürdürülebilirlik ile çevrenin arasındaki dengeyi koruyabilecek bir model
- Kaynakları bilinçsizce tüketmeden kullanılacak bir model

Olarak ifade edilebilir.

2.9.3.Rio Konferansı

Bu konferans; 1972 yılında kabul edilen ancak bir ilerleme gösteremeyen Stockholm Konferansını yeniden hayata geçirmek amacıyla düzenlenmiştir. Konferansta birçok kuruluşun bir araya gelerek sistemli ve ortak bir şekilde çalışması gerektiği vurgulanmıştır.

Devletlerin, yönetimlerin, sektörlerin ve Sivil toplum kuruluşlarının işbirliğiyle küresel düzeyde çevre ve kalkınma modelinin korunması ve geliştirilmesi için hedeflenmiştir. Aynı zamanda katılımcı bir anlayışın sağlanmasıyla “Gündem 21” isimli bir eylem planı uygulamaya konmuştur.

Plan; kalkınma sorunlarına çözüm bulabilmek amacıyla oluşturulmuştur.

4 temel kısımdan oluşur;

- Sosyal ve ekonomik boyut
- Kaynakların doğru bir şekilde yönetimi
- Etkin gruplar oluşturulması
- Uygulama mekanizması

2.9.4.Habitat II. Konferansı

Bu konferans; 13-14 Haziran 1996'da İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Konferansta; İnsanların yerleşim yerlerine ilişkin konular üzerinde durulmuştur. Herkesin yeteri kadar konut hakkının olduğu ve kentleşmenin sağlanabileceği bir dünyanın yaratılarak sürdürülebilir yerleşmenin önemi vurgulanmıştır.

2.9.5.Rio+5 Zirvesi

Bu zirve; 1997 yılında New York'ta gerçekleştirilmiştir. Toplantıda alınan en önemli kararlardan birisi, bütün ülkelerin kalkınması adına "Ulusal Gündem 21'lerini" oluşturmalarına ve eylem planlarını hazırlamalarına karar verilmiş olmasıdır.

Aynı zamanda Rio konferansının gereken beklentiyi karşılayamadığı ve kararlarını daha doğru bir şekilde uygulaması gerektiği üzerinde durulmuştur.

2.9.6.Johannesburg Zirvesi

Bu zirve; 26 Ağustos-4 Eylül tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Amacı; Rio Konferansında ele alınan konuların son 10 yıllık değerlendirmesini yaparak geleceğe yönelik stratejilerin belirlenmesidir. Zirve; Birçok kuruluşun katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar bir ulusal rapor hazırlayarak bunu toplantıya sunmuş ve zirveye taşımışlardır.

2.10.İşletmelerde Çevre Kavramı ve Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışı

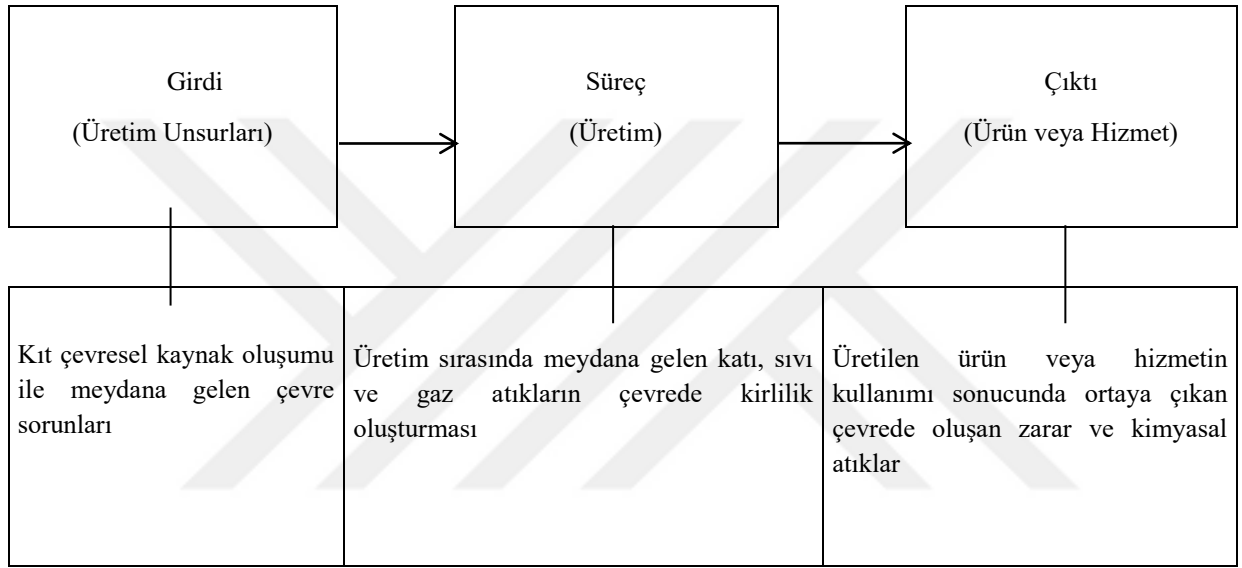
Çevre kavramı işletmeler içinde aynı şekilde büyük bir öneme sahiptir. İşletmelerin faaliyetler dönemi boyunca en etkili faktör durumundadır. Çünkü çevre sorumluluğuna sahip olmak işletmeler için bir fırsat kaynağı olarak görülmektedir.

İşletmelerde bu fırsatları kullanarak faaliyetlerini ona göre yerine getirmeye çalışmaktadır. İşletmeler kuruluşundan itibaren tüm aşamalarında çevre ile bir etkileşim halindedir. Bu yüzden de çevreye karşı sorumlulukları bulunmaktadır. İşletmeler açısından çevre kavramı; işletmelerin gelişimine etkide bulunan tüm içsel ve dışsal etkenlerdir.

İşletme çevresi; ekonomik, sosyal ve politik unsurların işletmelerin faaliyetlerini belirlediği bir çevre olarak ifade edilmekte, doğanın insanlar ve işletmelerin çevresini oluşturduğu göz ardı edilmektedir. Müşteriler, rakipler, çalışanlar, hükümet, tedarikçiler gibi unsurlardan oluşmakta ve ekolojik çevreyi yani havayı, suyu, toprağı içine almamaktadır. (Steadmen et al.,1995, s.78)

İşletmeler toplumun ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çeşitli şekillerde mal ve hizmet üretimi yaparlar. Üretimlerini gerçekleştirirken doğal kaynakları kullanarak çevre ile etkileşim haline girerler. Bunun sonucunda ise, çevre bundan olumsuz yönde etkilenir. Üretim sonucunda meydana gelen zararlı atık maddeler, kimyasallar etrafa yayılmakta, çevresel sorunlar ortaya çıkmaktadır. Genel olarak bakıldığında da görüleceği gibi çevrenin çok fazla önemsenmemesi ve çevre koşullarında meydana gelen sorunlar işletmeler ve işletme yönetimleri açısından ciddi bir problem oluşturmaktadır. İşletmelerin doğal kaynakları, bunun en önemli faktörü olan çevreyi göz önüne alarak işletme içerisinde veya dışarısında bir karar alırken verebilecekleri zararları düşünerek o kararı almaları gerekmektedir. Ve çevreye karşı olan sorumluluklarının bilincine vararak bakış açılarına da yön vermeleri gerekmektedir.

Şekil 1: Çevre Sorunlarında İşletmelerin Rolü

Kaynak: Hilmi Kırılıoğlu ve Ahmet Vecdi Can, Çevre Muhasebesi, Değişim yayınları, 1998, s.38.

Şekilde de görüldüğü gibi; İşletmeler üretim sürecinde devamlı olarak çevreyle bir bağlantı halindedir. İşlevlerini gerçekleştirebilmek için ise doğal kaynaklara ihtiyaç duyarlar. Ve bunun üretim sırasında ortaya çıkan katı, sıvı ve gaz bileşenleri mal ve hizmetlerin kullanımı sonucunda çevreye yayılarak zarar verir. Buda çevresel sorunların oluşmasına yol açmaktadır.

İşletmeler için sürdürülebilir kalkınma anlayışının ortaya çıkmasında etkili olan birçok faktör bulunmaktadır. Bu sayede işletmelerde çevre bilincinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Çevreci davranışların artış göstermesi, sürdürülebilirlik anlayışının yaygınlaşması, rakipler arası rekabetin artması, yeşil kavramının ortaya çıkması ve öneminin artması, işletmelerin itibar yükseltme ihtiyacının ortaya çıkması gibi durumlar çevreye karşı olan sorumluluğun artmasına ve çevre bilincinin yükselmesine yönelik bir durum oluşturmaktadır.

İşletmelerin sürdürülebilir kalkınma anlayışı çerçevesinde yapması gerekenler aşağıdaki gibi belirtilmiştir.

- İşletmeler gerçekleştirdikleri faaliyetleri çevreye duyarlı şekilde yürütmelidirler.
- Yöneticiler çalışanlarını çevre konusunda bilinçlendirmeli ve eğitmelidir.
- Çevre sorunları bir faaliyete başlamadan önce değerlendirilmelidir.
- Çevresel sorun yaratmayan, yenilenebilen, kaliteli ürün ve hizmetler tercih edilmelidir.
- Üretim sonucu oluşan atık ve kimyasal seviyesi en aza indirilmelidir.
- İşyerlerinde çevreyle ilgili devamlı eğitimler verilmelidir.
- Çevre bilincini arttırmak amacıyla bu şekilde hareket eden politikalar desteklenmelidir.
- Gerçekleştirilen çalışmaların çevreye nasıl bir etki ettiği kontrol edilerek çalışanlara ve gerekli kişilere bilgiler verilmelidir.
- Çevresel duyarlılık için çalışmalar gerçekleştiren kurum ve kuruluşlarla bağlantı kurulmalı ve işbirliği içerisinde hareket edilmelidir.

Görüldüğü gibi bu şekilde işletmelerde sorumluluk bilinci oluşturulmaya çalışılmaktadır. Çevreye karşı duyarlı olan işletmeler, toplum için faydalı üretimler yaparak çevreyi korumaya ve hayat kalitesini yükseltmeye gayret edeceklerdir.

Önel (2021), işletmeleri çevresel sorumluluklar alanında farkındalık ve sorumluluklarını yerine getirmeye iten sebeplerin başında bu alandaki yasal mevzuat ve yönetmeliklerin yanı sıra son yıllardaki tüketicilerde doğanın korunması çevre bilinci ile tüketimlerini belirleme eğilimlerinde de etkili olduğunu belirlemiştir.

3.YEŞİL EKONOMİYE GEÇİŞ SÜRECİ

3.1. Yeşil Ekonomi Kavramı

Çevresel modernleşme fikri, 1980 ve 1990 yılları arasında gelişmiş ülkelerde hızla gelişmeye başlamıştır. Bununla birlikte de, ekonomik büyüme ve sanayinin gelişimi, çevresel uyumla ilişkilendirilmiştir ve yeşil ekonomi uygulaması ortaya çıkmıştır. Bu uygulama; yeşil teknolojileri kullanan ve üretim yenilikleri uygulayan işletmeler açısından rekabet avantajları yaratmıştır. Çünkü gelişmiş ülkelerin hem sanayileri hem de devlet yapılarıyla uyumlu bir uygulama biçimi olarak kendisini göstermiştir.

Stratejik olarak birçok hükümet kuruluşunda öncelik olarak bu kavram kullanılmaktadır. Birçok ülke, yeşil ekonomi için farklı stratejileri uygulamaktadır. Devletler; kentleşme ve kaynak kıtlığından iklim değişikliğine ve ekonomik dalgalanmaya kadar 21. yüzyılın en büyük zorluklarını ekonomilerine sürdürülebilir bir nitelik kazandırarak aşmaya çalışmışlardır. Yeşil bir ekonominin varlığı ise, düşük karbonlu, üretimde verimli, aynı zamanda paylaşım, işbirliğine, dayanışmaya, fırsata dayanan üretim ve tüketimi içerisine alan bir ekonomi olarak ortaya çıkmıştır.

Yeşil ekonominin ortaya çıkmasının esasında yatan; Yeşil düşünce kavramıdır. Bununla birlikte, ortaya çıkan çevre sorunlarına karşı uygulanabilecek yöntem ve politikaların yeşil bir anlayışla gerçekleştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerektiği savunulmaktadır.

Yeşil ekonomi terimi; ilk defa 1989'da İngiltere hükümeti için hazırlanan bir raporda çevre uzmanları tarafından kullanılmıştır. Yeşil ekonomi; 2008 yılında yaşanmış olan büyük finansal krizden sonra ortaya çıkmış ve hâkim iktisat fikrine karşı getirilmiş olan eleştirel bir yaklaşımdır. (Pearce et al., 1989)

Birleşmiş Milletler Çevre Programına göre; Yeşil ekonomi, çevre açısından oluşabilecek risklerin ve kıtlığın azaltılması aynı zamanda da toplumsal açıdan eşitliğin ve refahın sağlanmasını amaçlayan ekonomi şeklinde ifade edilmektedir. UNEP'e göre; yeşil bir ekonomiye geçiş yapıldığında şu an var olan ekonomi modeline göre daha fazla büyüme oranına sahip olmanın mümkün olabileceği öngörülmektedir. Bunun için; istihdam imkânlarının artırılması, yoksulluk seviyesinin düşürülmesi, sera gazı yayılımlarının azaltılması, toplumun eşitliği gibi birçok etkenin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. (Lander, 2011)

Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından oluşturulan başka bir rapora göre; "(Yeni Küresel Yeşil Ekonomik Düzen)" Yeşil bir ekonomiye geçebilmek için yapılması gereken bazı durumlar söz konusudur;

- Yaşanan sorunlardan etkilenen sektörler için yeni istihdamlar sağlanarak ekonominin canlandırılması
- Mevcut ekonominin daha uygun ve kullanışlı bir kalkınma disiplinine sokulması
- Karbona olan bağımlılığın en az seviyeye indirilmesi
- Sürdürülebilir kalkınma anlayışıyla beraber yoksulluğun azaltılması

Yeşil ekonomi; mali ve sosyal koruma politikalarını kullanarak ulusal ekonomiler için seçeneklerin güçlü kurumlar tarafından desteklenmesine odaklanmıştır. Yeşil ekonomi sağlık, güvenlik, sosyal ve çevresel konuları da içerisine almaktadır. Yeşil ekonomide bütünleşmiş bir yaklaşım ise şöyledir; “Devletler sağlıklı bir çevreden elde edebileceği insan refahını en üst düzeye çıkarma amacını taşır.” Yeşil ekonomi sadece iş ve gelir için değil, sağlığımız, çevremiz ve geleceğimiz için de önem taşımaktadır.

Yeşil ekonomi; israfa yönelik tüketimi, çevresel riskleri, sağlığın bozulmasını, kaynak kıtlığını aşmayı hedeflemektedir. Avrupa Birliği de yeşil ekonominin; sürdürülebilir üretim ve tüketim, enerji verimliliğinin yaratılması, yenilenebilir enerji kullanımının artırılması ve insan refahını iyileştirilmesi gibi yöntemlerle yakından ilişkili olduğunu belirtmektedir.

Yeşil ekonomi aslında yeni bir ekonomi kavramı olarak tanımlanabileceği gibi, klasik ekonominin temellerine dayanan ve doğal faktörlerin bir ilavesi olarak da nitelendirilebilir. İnsanın ve doğanın değerini anlamak, insanların refahını ve huzurunu arttırmak ve sınırlı doğal kaynakların etkin ve verimli kullanılmasını sağlamak yeşil ekonomi anlayışının temelini oluşturmaktadır.

Yeşil ekonominin temel amacı; Ekonomik büyümeyi ve yatırım büyümesini sağlarken aynı zamanda da çevre ve sosyal sürdürülebilirliğin kalitesini geliştirmektir. Böylelikle, kontrolsüz ve verimsiz bir şekilde gerçekleşen ekonomik büyümenin önüne geçilmesi sağlanarak bundan dolayı ortaya çıkmış olan çevre sorunlarının ortadan kaldırılması, büyüme ve çevrenin arasında var olan ilişkinin düzeltilmesi ve bunların büyüme hesaplamalarına dâhil edilmesi hedeflenmektedir.

Günümüzde ekonomi, gelecek nesillerin kaynaklarının korunmasını sağlayacak toplam sermaye seviyesini belirlemekle görevlidir. Bu durumda, sermayenin kurucu kısımlarının aynı kalmasına (sermaye formlarının insani, fiziksel ve doğal yollarla dağılımına) dikkat etmek gerekmektedir. Aksi takdirde, toplam sermaye aynı kalabilir, ancak insan sermayesinin hızla büyümesi sebebiyle kaynaklar tükenebilir. Oluşturulan dengenin korunması amacıyla yeşil ekonomi; özel fiyat politikaları yoluyla pazarın teşvik edici olduğu fiyat politikasını kullanmalıdır. Yeşil ekonomi; stratejilerini doğru bir şekilde uygulayabilmek için çevresel ve doğal kaynaklara dayanmalıdır. Bu yüzden, ekosistemlerin uygun şekilde kullanılmasını amaçlayan çeşitli politikaların etkili bilgi, yatırım ve altyapıya sahip olması gereklidir.

Yeşil ekonomi; Çevre ve ekosistem değerlerini içerisine alan bir yaklaşım olmakla birlikte aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması amacını da taşımaktadır. Böylelikle, yaşanacak olan ekonomik gelişmelerin devamlılığının sağlanması açısından önem arz etmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için yeşil ekonomiye geçiş yapılmalıdır. Yeşil bir ekonomiye geçiş, hem doğal sermaye hem insan sermayesi aynı zamanda da ülkenin gelişmişlik düzeyi ile ilişkili olan her ülkeye özgüdür. Örneğin, politik normlar ve kurallar, politik eylemler, kampanyalar ve yasal altyapı için uygun koşullar oluşturulması gerekmektedir.

Bu koşulların çoğu şu anda kahverengi ekonomiyi teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ulusal yatırım ve kamu alımları da dâhil olmak üzere, belirtilen araçlar yeşil ekonomi modeline odaklanırsa, insanlık küresel ekonomik sistemlerin yeşilleştirilebilmesi yönünde bir adım atabilecektir.

Ancak, tamamen yeşil bir ekonomiye geçiş hiç de kolay değildir. Dolayısıyla, bu geçişin aşamalarını belirlemek, makroekonomik ve endüstri göstergelerine ihtiyaç duyan politika önlemleri geliştirmek ve düzenlemek önem arz etmektedir. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) olarak kullanılan göstergeler ekonomik verileri doğru göstermeyebilir. Bu göstergelerin; doğal sermayenin azaltılması, doğal kaynakların tükenmesi, üretim ve tüketim faaliyetlerinin bir sonucu olarak ekosistemlerin sağladığı ekonomik faydaları dikkate almaları gerekmektedir.

3.2.Yeşil Ekonomi Girişimi

Bu zamana kadar yaşanan en önemli krizlerden birisi olan 1929 Dünya Krizinin yol açtığı büyük çaplı sorunlardan sonra uzun bir süre böylesine bir krize rastlanmamıştır. Ancak; ilerleyen yıllarda küreselleşmeyle birlikte yaşanan teknolojik gelişmeler ve yeniliklerle krizler farklı şekillerde görülmeye başlanmıştır. 20. yy'da ise ortaya çıkan daha fazla üretimin gerçekleştirilmesi gerektiği anlayışıyla birlikte çevre sorunları artış göstermiş, kaynakların bilinçsiz bir şekilde kullanılması bunun sonucunda ortaya çıkan kimyasal atıkların ciddi bir boyuta ulaşmasıyla doğa kendini yenileyemeyecek duruma gelmiştir. Böylelikle ekonomik düzende bir yeniliğe gidilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Yeşil ekonomi girişimleri; 2008 yılından itibaren UNEP tarafından küresel ülke çapında sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı bağlamında gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Yeşil ekonomi; Bu girişim ve diğer kurumların çalışmaları sayesinde, 2012 Rio +20 gündemine sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi için bir araç olarak kabul edilmiştir. 2012 UNCED müzakerelerinde ise yeşil ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma arasında bir bağlantı olduğunun üzerinde durulmuştur. (United Nations, 2012, s. 14)

Günümüzde uygulanan verimsiz ve yetersiz politikaların ortaya çıkardığı sorunlara yönelik olarak çeşitli çözümler bulunmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda ise, devletlerin sürdürülebilir kalkınmayla bağlantılı olan yeşil ekonomi anlayışını uygulamaya başlaması yaşanan krizlerin ve oluşan çevre sorunlarının önüne geçmeyi amaçlamaktadır.

Yeşil ekonomiyi teşvik etmek amacıyla günümüze kadar 59 tane uluslararası girişim uygulamaya konulmuştur. Bunlardan 14 tanesi ise yeşil ekonomi alanındaki uluslararası kuruluşlara aittir. Bu platformların temel amaçları; bilgi paylaşımı, bilim yönetimi ve küresel iklim değişikliğidir.

Aşağıdaki tabloda bazı küresel platformlara yer verilmiştir;

Tablo 1:Küresel platformlar

PLATFORM	KATILIMCILAR
Yeşil Kalkınma Bilgi Platformu	World Bank, Global Green Growth Institute (GGGI), Organization for Economic Cooperation and Development OECD)
Yeşil Endüstri Platformu	UN Industrial Development Organization (UNIDO), UNEP
Yeşil Kalkınma Online Eğitim	UN Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP)
Yeşil Platform	World Intellectual Property Organization (WIPO)
İklim Değişikliği Bilgi Portalı	World Bank
İklim Bilgi Platformu	UNDP
BM Sürdürülebilir Kalkınma Platformu	UN Department of Economic and Social Affairs (UNDESA)

Kaynak:(Strateji Araştırmalar Merkezi, 2014, s. 17-18)

Tabloda yer alan platformların hepsi yeşil ekonomiye geçişle birlikte kalkınma anlayışının ve sürdürülebilirliğin daha farklı noktalara gelebileceğini savunmaktadırlar. Temel amaçları; Ulusal ve uluslararası düzeylerde çevre sorunlarının önüne geçilmesi bu sayede daha sağlıklı bir ekonomik düzenin oluşturulmasının sağlanmasıdır. Böylelikle, ekonomi daha düzenli bir disiplin haline gelecek, istihdam artırılarak dünya ekonomisi yeniden canlanacak, var olan yoksulluğun azaltılması sağlanacaktır.

Yeşil ekonomi girişimiyle beraber; tarım, balıkçılık, ormancılık, işleme endüstrisi, yenilenebilir enerji ve turizm olmak üzere en az altı alanın geliştirilmesi gerekmektedir. Bu durum, insanlar için yeni iş fırsatları yaratacaktır. Bu sektörlerin gelişimi, farklı ekonomi politikalarının oluşmasına da yardımcı olacaktır. Rio+20 zirvesi; Ekonomide yer alan bu altı sektörü yeşil ekonomi için önemli alanlar olarak görmektedir. Rapora göre; Şu anda yeşil ekonomide yaklaşık 10 milyon insan bulunmaktadır ve bunların 5 milyonu yenilenebilir enerji sektöründe çalışmaktadır. (Apollo, 2008, s.8)

Yeşil Ekonomi stratejisine göre; Var olan programların kalitesini iyileştirmeyi ve yeni oluşan programların uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Bunu; Danimarka, Almanya ve Estonya gibi ülkeler ciddi bir şekilde uygulamaktadır. Almanya'daki bazı üniversiteler öğrencilere yeşil ekonomi dersi aldırılmaya başlamış ve hatta işletmeler yüksek lisans öğrencilerine kendi alanlarında iş tecrübesi sunma imkânı tanımışlardır. Yeşil ekonomi yalnızca üniversite öğrencilerine değil, aynı zamanda bundan yararlanmak isteyen personele ve diğer kurum çalışanlarına da uygulanacaktır. Büyük işletmeler, yeni ekonomiye uyum sağlamak, çalışanlarına eğitim vermek için bu tip adımlar atmalıdırlar. (örneğin, yeşil ekonomide etik davranışlar için danışmanlık şirketlerinin kurulması)

Hurma (2014), yeşil ekonomi çerçevesinde küresel tarımın geleceği konulu araştırmasında yeşil tarımsal ekonominin gelecek 50 yılı planladığı ülkesel kaynakların yönetimi, üretimde sürdürülebilirlik, güvenli tarımsal gıdaya ulaşma noktasında yeşil fırsatlar sunduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca, Doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesinin yeşil ekonominin lokomotifini olacağı vurgulanmaktadır.

Yeşil ekonomi anlayışının ortaya çıkmasıyla birçok alanda yeni bir süreç yaşanmaya başlamıştır. Bu süreçle birlikte; çevreye zarar vermeden, toplumun refah seviyesine uygun, iyi istihdam oranlarına sahip iş alanları oluşturulmaya başlanmıştır. Sürdürülebilirlik hedefleri çerçevesinde kişilere yakışır çalışma şartları sağlanarak aynı zamanda da gerçekleştirilen üretime katkı sağlayan çevreye dost yeşil işler ortaya çıkmıştır. Yeşil işler, yeni oluşan ekonomi disiplininin en önemli parçasını oluşturmaktadır. Gelecek kuşaklara daha iyi bir çevre bırakabilmek adına büyük önem arz etmektedir.

Yeşil iş kavramı; İlk olarak Marc Jacobs tarafından çıkartılan ‘‘Green Jobs:The Employment Implications of Environmental Policy’’ adlı eserde ifade edilmiştir. Burada; Yaşanan sosyo-ekonomik değişimler sonucunda mevcut olan bir iş alanının yeşile dönüşerek çevreye duyarlı hale gelmesiyle birlikte yeşil işlerin kendiliğinden ortaya çıkacağı söylenmektedir.

Bu iş alanlarıyla birlikte; Daha temiz ve verimli bir üretim sürecinin yaşanması, kaynakların doğru bir şekilde kullanılması, yeşil politikaların uygulanması, işletmelerin yeşil istihdam olanakları yaratmaları teşvik edilmeye çalışılmaktadır. Aynı zamanda yeşil iş alanlarının oluşturulmasıyla birlikte tüm ülkelerde çok sıklıkla yaşanan işsizlik probleminin biraz olsun azalacağı öngörülebilmektedir. Bu şekilde faaliyet gösteren işletmeler için müşteriler tarafından daha çok talep edilebilme avantajı yaratılmaktadır.

Birleşmiş Milletler Çevre Programına göre ise yeşil işler; Toplum açısından tehlike içeren çevresel sorunların azaltılmasını hedefleyen işler olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımla birlikte yeşil alandaki işler uluslararası bir boyut kazanmıştır.

Uluslararası Çalışma Örgütüne göre; Sürdürülebilirliği sağlayabilen, gerçekleştirilen üretime katkı sağlayan, kaynak kullanımında tasarruf eden, yenilenebilir enerjiyi kullanan, kirliliğe yol açmayan, çeşitliliği koruyan her türlü iş yeşil iş olarak ifade edilmektedir.

Yeşil ekonomide yer alan alanlar değişiklik gösterebilmektedir. İnşaat, Ulaştırma, Güneş Enerjisi, Rüzgâr Enerjisi, Biyoenerji gibi farklı çalışma alanlarını kapsayan yeşil ekonomi bu alanlarda farklı işler gerçekleştirilebilmektedir.

Oluşturulan yeşil istihdam olanaklarıyla birlikte çevreye duyarlı aynı zamanda da çalışanlar açısından eşitlikçi bir ortam yaratılması sağlanmaya çalışılmaktadır.

Yeşil ekonomi kavramının öneminin günden güne artmasıyla beraber ortaya çıkan yeşil iş alanları işgücünde yeniliklere yol açmakta ve çevreye daha duyarlı bir hale dönüşmelerine yardımcı olmaktadır. Böylelikle, herhangi bir sektörde yeşil kavramının artması diğerlerinde de artış yaşanmasını sağlamaktadır.

Aşağıdaki tabloda yer alan çeşitli iş alanları ve bu alanlarda gerçekleştirilen işler; Yeşil kavramının sektörlerde giderek arttığını ve bunun daha fazla alanda yaygınlaştırılması gerektiğini göstermektedirler.

Tablo 2:Yeşil ekonomi alanları ve bu alanlardaki işler

Yeşil ekonomi alanları	Yeşil işler
İnşaat	Elektrik ve ısıtma sistemleri, marangoz, inşaat işletmecisi, yalıtım işçileri, endüstriyel kamyon şoförleri, inşaat mühendisleri
Ulaştırma	İnşaat mühendisleri, elektrikçiler, kaynakçılar, demiryolu işçileri, motor bağlantıları, yapım asistanları, otobüs sürücüler, nakliye görevlileri, lokomotif mühendisleri, demiryolu iletkenleri
Akıllı ağ teknolojisi	Bilgisayar yazılımı mühendisleri, elektrik ve teknik mühendisleri, kaynakçılar, inşaat işçileri, endüstri mühendisleri, tamirciler
Rüzgâr enerjisi	Mühendisler, çelik işçileri, elektrikçiler, inşaat operatörleri, endüstriyel kamyon sürücüler, endüstriyel üretim yöneticileri, üretim amirleri
Güneş enerjisi	Elektrik mühendisleri, elektrikçiler, mekanik, kaynakçılar, demirciler, inşaat araç operatörleri, su kurucuları, inşaat yöneticileri
Gelişmiş biyoenerji	Kimya mühendisleri, kimyagerler, tarım işçileri, endüstriyel kamyon sürücüler, orman denetçileri

Kaynak: (Pollin vd., 2008 s.6)

Reyhan ve Duygu (2015), yeşil istidamın yeşil ekonomideki yeri ve önemi ile ilgili çalışmalar yapmışlar, birçok ülkenin yeşil yönetim odaklı yatırımları sonucu yeşil ekonomiye sağladığı yararlar olarak yeşil istihdamın işsizliği azalttığını ekonomiyi büyüttüğünü vurgulamışlardır.

Yıldız (2021), Yeşil istihdamın yeşil ekonomide önemli olduğunu, Türkiye’de işletmelerin yeşil istihdam ile sürdürülebilir üretime katkı sağlayabileceği böylelikle de büyümenin yeşil büyüme yoluyla yapılarak çevre merkezli sürdürülebilir bir yaşam oluşturulabileceği sonucuna ulaşmıştır.

3.3.Yeşil Ekonomiye Karşı Tehditler

Dünyanın birçok yerinde yaşanan finansal ve ekonomik kriz sebebiyle; dengesiz enerji piyasaları, küresel seviyede gıda kıtlığı ve su kaynaklarının sınırlılığı gibi sorunlar ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda iklim değişikliği küresel krizin etkisini daha da çok artırmaktadır. Ekonomik, sosyal ve çevresel anlamda riskler bugünkü nesil ve gelecek nesiller için ciddi bir tehdit yaratmaktadır.

3.3.1. İklim Değişikliği

Yeşil ekonomiye geçiş aynı zamanda iklim değişikliğinin yol açtığı risklerle de karşı karşıya kalmaktadır. Uluslararası Enerji Ajansı'na göre; eğer enerji tüketimindeki var olan eğilimler değişmezse 2050 yılına kadar karbondioksit yayılmalarının %30 oranında artacağı düşünülmektedir.

Bu çeşit yayılmaların etkisi kaybolmadığı sürece yıllık Gayri safi yurtiçi hasılanın %5-10'una eşdeğer gelebilecek seviyede ekonomik zararlar ortaya çıkabilecektir. Uluslar Enerji Ajansına göre mevcut tahminler, yoksul ülkeler adına daha kötü sonuçlar doğabileceğini göstermektedir. Bu ülkelerde, yıllık iklim değişikliği kayıpları Gayri safi yurtiçi hasıla'nın %10'unu geçebilir hale gelebilecektir. Bu riskleri azaltmak ve değişen iklime uyum sağlamak çok önemlidir. (IPCC, 2007)

Yeşil ekonominin dikkat çektiği başka bir husus ekosisteme uyum sağlanması ve yatırım yapılmasıdır. Bu yatırımlar sayesinde ormanlık alanların bozulmasına karşı ve orman örtüsü yayılmalarının hızlı bir şekilde azaltılmasına yönelik etkili çözümler üretilmesi gerekmektedir. Bu sebeple kaynaklardan verimli bir şekilde yararlanabilmek için hızlı iklim değişikliklerinden korunmak gerekmektedir.

3.3.2.Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim

Yeşil ekonomi; Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim gelişmesiyle bağlantılı bir kavramdır. Sürdürülebilir Üretim ve Tüketime yatırım yapmak, ekonomik faaliyetlerin genel refahını arttırarak daha iyi sonuçlar alınmasını sağlar. Bu yöntemler sadece kirliliği azaltmaz, aynı zamanda gereksiz kaynak kullanımını ve tüketimini de azaltır. Sürdürülebilir Üretim ve Tüketimin gelişmesiyle birlikte ürünlere olan talebin artması; sürdürülebilir üretim yöntemlerini benimseyen işletmeler için artan gelir akışlarına, yeni işlere ve yeni pazarlara yol açabilir.

Hükümetler, sosyal ve ekonomik kalkınmayı kolaylaştırmak, Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim geçişi hızlandırmak için çerçeve programlara ihtiyaç duyulduğunu kabul etmiştir. Ayrıca, kaynak kullanımını ve üretim süreçlerinin verimliliğini artıran bölgesel ve ulusal girişimleri desteklemek üzere, Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim için on yıllık bir çerçevenin geliştirilmesi tavsiye edilmiştir. Bu on yıllık çerçeve, politika ve kapasite oluşturma ile ilgili çeşitli yöntemleri uygulamaya yardımcı olurken yeşil bir ekonomi oluşturmak için de büyük önem taşıyan alanlara uygulanabilir.

3.3.3.Kimyasal Atıklar

Günümüzde insan sağlığı ve çevre eski teknolojilerin tehlikesi altındadır. Yeni teknolojiler oluşturularak kimyasalların ve atıkların doğru yönetiminin sağlanması yeşil ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma için çok önemli bir hale gelmiştir. Kimyasallardaki artış zararlı atıkların oluşmasına, çevrenin kirlenmesine, zehirli atıklara sebep olmaktadır. Her yıl 3 milyon kimyasal zehirlenmesi ve bunun sonucunda dünya genelinde yaklaşık olarak 220.000 kişi hayatını kaybetmektedir. (WHO, 2019)

Son on yılda tüm dünyada oluşan tutum kimyasal maddeler ve atıkların sebep olduğu çevre sorunlarını uluslararası gündemin en önemli olaylarından biri haline getirmiştir. Bunun sayesinde, kimyasalların durumuna dair daha fazla analiz ve rasyonel atık yönetiminin uygulanması mümkün olacaktır. Bu sebeple, yeşil bir ekonomiye geçişin sağlanabilmesi için düzenleyici tedbir ve politikaların gözden geçirilmesi gerekmektedir.

3.4.Yeşil Ekonomi İçin İlkeler

Yeşil ekonomi kavramının ayrıntılı bir şekilde ifade edilebilmesi için çeşitli ilkelerin belirlenmesi önem taşımaktadır. Uluslararası kuruluşlar ve örgütler, yeşil ekonomiye geçişi ele almak adına birkaç ilke tanımlamışlardır.

3.4.1.Birleşmiş Milletler Çevre Yönetimi Grubunun İlkeleri

Bu ilkelere göre, aşağıdaki beş özelliği içeren yeşil ekonomiye yönelik ilkeler şu şekilde sıralanmıştır;

- Yetersiz istihdamın olduğu alanlarda yeni işler yaratma ve ekonomik fırsatlar geliştirirken büyümeyi garanti eder ve yayılımları azaltmayı hedefler.
- Yoksulların da erişebileceği hizmetlere yatırım yapmak için gelir sağlar.
- Ekosistemi ve biyoçeşitliliği korur.
- Yoksullarında eşit bir şekilde kullanabileceği kaynak verimliliğini ve enerji çeşitliliğini teşvik eder.
- Zarar görmüş olan çevrenin geri kazanılmasını garanti eder.

3.4.2.Küresel Sürdürülebilirlik İlkeleri

Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin küresel sürdürülebilirlik konusundaki üst düzey kurumu, 2011 yılında yeşil ekonomi için ilkelerini ortaya koymuştur. Bu ilkeler şöyledir;

- Ekonomik büyüme ve yoksulluğu azaltmaya yönelik bir yapı sağlamak
- Yeşil işletmeciliği teşvik etmek
- Teknolojik ve yenilikçi fikirlere odaklanmak
- Finansal fiyatlandırmada hem sosyal hem de çevresel maliyetleri içermek
- Yenilenebilir enerjileri ve verimliliği artırmak
- Kaynakların ve çevrenin sürdürülebilirliğini sağlamak

Bu ilkeler, yukarıda belirtildiği gibi sürdürülebilir kalkınmayı sağlama ve destekleme konusunda daha geniş bir konuyu ifade etmektedir. Bu konular, yeşil ekonomiyi uygulayabilmek için ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir.

3.5. Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonominin Karşılaştırmalı Analizi

Sürdürülebilir kalkınma yeşil ekonomi kavramından daha önce ortaya çıkmış olan bir kavramdır. Sürdürülebilir kalkınma bakıldığı zaman 20.yy'da çevresel felaketlerin gittikçe arttığı ve çevrenin korunma ihtiyacına yönelik sorumluluğun arttığı zamanlarda gerekli olan bir anlayış biçimi olarak görülmeye başlandı.

Yeşil ekonominin bir kavram olarak nitelendirilmesi ise, sürdürülebilir kalkınma kavramının uygulanmasında bir sonuç olarak 21. yüzyılın başında ortaya çıkmasıyla gerçekleşmiştir.

3.5.1.Üç Kavram Analizi (Sürdürülebilir Kalkınma, Yeşil Ekonomi, Yeşil Büyüme)

Yeşil ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma kavramları aynı kavramsal çerçevede ve daha geniş bir alanın parçası olarak kabul edilebilir. Sürdürülebilir kalkınmanın ve yeşil ekonominin kavramsal olarak ölçülmesi birbiriyle uyumludur. Ancak; Sürdürülebilir kalkınmanın kavramsal olarak ölçülmesi daha geniştir.

Yeşil ekonomi kavramı ile sürdürülebilir kalkınma kavramlarına çoğunlukla birbirlerinin yerine kullanılan kavramlar olarak rastlansa da tam olarak birbirlerini karşılamadıkları belirtilmelidir. Ancak; Günümüzde yeşil ekonomi kavramı sürdürülebilir kalkınmanın hedeflerinin başarıya ulaşabilmesi üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri, yeşil ekonomi politikaları olmadan, geleneksel ekonomi modellerin kullanılması sonucu ortaya çıkan sosyal marjinalleşme ve aşırı kaynak tüketimi olguları nedeniyle başarısız olabilmektedir. Sürdürülebilirlik uzun vadeli bir hedef olmaya devam ederken bu hedefe ulaşmak için yeşil ekonomiye yönelik politikalarında uygulanması gerekmektedir. Yeşil ekonomi, sürdürülebilir kalkınma ve toplumsal kalkınmada olduğu gibi, her bir devletin genel ekonomik sisteminde de önemli bir yere sahiptir. (Kastzelan, 2017, s. 487-499).

Toplumsal, çevresel ve ekonomik etkenler, sürdürülebilir kalkınmanın temel konularını oluşturmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın ilkeleri uzun vadeye yönelik ilkeler iken, yeşil ekonomi yeni ve daha verimli kaynaklar kullanarak kısa vadede sağlıklı ekonomik büyümeye yol açacak yeni fırsatlar yaratmaktadır. En önemlisi de, yeşil ekonomi politikaları ekonomik ve çevresel çıkarılara dayanarak ekonomik gelişme açısından en doğru alternatifleri bulmaya çalışmaktadır. Yeşil ekonomik kalkınma planları da daha iyi bir politika çerçevesi oluşturarak sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlamaktadır.

Yeşil ekonomi; Sürdürülebilir kalkınmanın aksine, doğrudan ekonomik büyüme sorunuyla mücadele edebilmektedir. Çünkü sürdürülebilir kalkınma, büyüme ve çevre koruma arasındaki genel uyumun sağlanmasına yeşil ekonomi kadar önem vermemektedir. Yeşil ekonomi aynı zamanda çevreyi korumanın büyüme oranlarının iyileştirilmesine gerçekten katkıda bulunabileceğini de ifade etmektedir.

Dolayısıyla, sürdürülebilir kalkınmanın bazı yanlış tanımlanmış hedefleri kapsayan çok geniş bir kavram olduğu çok sık bir şekilde dile getirilmektedir.

Jacobs'a göre, yeşil ekonomi daha çok küçük sorunlara odaklanmış bir kavram gibi görünmektedir. Genel bir ifadeyle yeşil ekonomi sürdürülebilir kalkınmanın çocuğu olarak görülür. Ancak, iklim değişikliklerine ve ekonomik büyümeye odaklanan sürdürülebilir kalkınmanın yetersizliğine de bir cevaptır.

Zervas da şu yorumda bulunmaktadır; Yeşil ekonomi ile sürdürülebilir kalkınma arasında birçok farklılıklar mevcuttur. Birincisi, sürdürülebilir kalkınma daha geniş bir kitleyi kapsamaktadır. Yeşil ekonomi ise yalnızca çevresel ve ekonomik konulara odaklanmaktadır. İkincisi, yeşil ekonomi adından da anlaşılacağı gibi daha geniş bir terim olan büyümeye değil büyüme kategorisine yer vermektedir.

Yeşil ekonomi ise yalnızca çevrenin kullanımına dayalı ekonomik büyümeye yer vermektedir. (Zervas, 2012, s. 399-404)”.

Konstanczak; Sürdürülebilir kalkınma kavramının geçerliliğine meydan okumanın bir anlamı olmadığını savunmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma, toplumun ilerlemesindeki en önemli etkidir. (Konstanczak, 2014, s. 37-46)

Yeşil ekonomi ve yeşil büyüme kavramının ortaya çıkması ve gelişmesinin ana sebebi, çevreyi ekonomik süreçlere dâhil etmek için daha kapsamlı bir yaklaşım elde edilmesinin sağlanmasıdır. Her iki kavram da, var olan iklimsel sorunları göz önüne alarak ekonomik faaliyetin sonuçlarını düzeltmenin özellikle kaynak ve enerji tasarruflu teknolojik yeniliklerin belirlenmesini amaçlamaktadır.

İki kavram için farklı kurumlar tarafından yapılan birçok tanımlamalar vardır. Bu tanımlamalar aşağıdaki tabloda görülmektedir;

Tablo 3:Yeşil büyüme ve yeşil ekonomi tanımları

TANIMLAYAN KURUM	TANIM
BM	Yeşil ekonomi, sürdürülebilir bir ekonomik büyüme için bir yandan ekosistemin devamlılığını sağlayan diğer yandan çevre dostu istihdama dayalı büyüme imkânlarını da sunan bir büyüme şeklidir.
UNEP	Yeşil ekonomi, yalnızca çevresel riskleri ve ekolojik dezavantajları azaltmakla kalmayıp aynı zamanda insan refahına ve sosyal eşitliğe de katkıda bulunan düşük karbonlu, kaynakları verimli kullanan bir ekonomidir.
UNESCAP	Yeşil büyüme, karbondioksiti azaltarak çevre dostu ekonomik süreçlerin geliştirilmesidir.
OECD	Yeşil büyüme, ekonomik büyüme ve kalkınmayı artırmak için doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlayarak insan faaliyetleri olan çevresel işlerin ve kaynakların sürekliliğidir.
Dünya Bankası	Yeşil büyüme, bir tehdit durumunda doğal kaynakların çevresel etkilerini azaltarak verimli kullanımının büyümesidir.

Kaynak:(Kastzelan, 2017, s. 489-491)

Yeşil ekonomi ile karşılaştığımızda, yeşil büyüme stratejisinin temel amacı ekonomik büyümeyi sürdürmek ve aynı zamanda doğal sermayenin planlama süreçlerini oluşturmaktır. Bu amaca ulaşabilmek için alınacak önlemler arasında, üretim faktörünü göz önünde bulundurmak ve doğal sermayeyi değerlendirmek yer almaktadır.

Yeşil büyüme ve yeşil ekonomi finansal ve ekonomik krizlere karşı çözümler araştırmaktadır. Amaçları, çevre ürünleri ve hizmetleri pazarına yatırım yapmak ormanlar, su kütleleri veya biyolojik çeşitlilik gibi doğal bir altyapı geliştirmek amacıyla küresel ekonomiyi canlandırmaya yardımcı olmaktır.

Yeşil ekonomi kavramı; Daha çok ekonomi üzerinde dursa da aşağıda yer alan göstergelerle de doğrudan örtüşmektedir.

- İnsan refahı: yaşamın çevresel kalitesi
- Sermaye: doğal sermaye
- Uluslararası boyut: küresel doğal sermayeyi etkileyebilecek uluslararası ilişkiler Yeşil ekonomiyle özel olarak ele alınan üç alan bulunmaktadır:
- Çevre ve kaynak verimliliği
- Yeşil politika
- Ekonominin yeşillenmesinden kaynaklanan fırsatlar
- Yeşil ekonomi göstergeleri, sürdürülebilir kalkınmanın ölçümüne dâhil olan aşağıdaki alanları ise kapsamaz:
- Yaşam kalitesi (çevresel yaşam kalitesi dışında)
- Sosyal ve finansal sermaye (yeşil yönler dışında)
- Diğer ülkeler üzerindeki etkiler (doğal sermaye hariç)

4. SÜRDÜREBİLİR KALKINMA BAĞLAMINDA İŞLETMELERDE YEŞİL YÖNETİM ANLAYIŞI VE UYGULAMALARI

4.1. Yeşil Yönetim Anlayışı ve Önemi

En basit anlamıyla yeşil yönetim yaklaşımı; Mevcut kaynakları mümkün olduğunca verimli kullanarak çevreyi korumakla ilgilidir. (<http://ibrahimkupeli.blogspot.com.tr> 09.03.2022).

Çevreye duyarlı yönetim anlayışı, karar alırken veya verirken çevreyi etkin bir faktör olarak değerlendiren, üretimlerinde ortaya çıkan çevresel zararları en aza düşürmeyi hedefleyen, ürünlerin tasarımını çevreye uygun olarak yapabilen, çevreyi koruma düşüncesini işletmelerde uygulayabilen, sorumluluk bilinci adına toplumsal görevlerini uygulayan işletmelerin yarattığı anlayış biçimidir. (Nemli, 2000-2001, s.213)

Yeşil yönetim bakıldığı zaman sürdürülebilir kalkınma kavramına dayanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma, çevre koruma ve uzun vadeli ekonomik kalkınma kavramına dayanmaktadır. Sürdürülebilirlik, daha mutlu yaşamak için doğal kaynakları koruyarak insanların yaşam kalitesinin iyileştirilmesi anlamına gelmektedir. (Farrel ve Hart, 1998, s. 4-16).

Yeşil yönetimin asıl ortaya çıkış amacı; tüm çevresel kaynakları, doğal üretim düzeyini aşmayacak şekilde kullanmaktır. Toplumlar geçmişte sahip oldukları tüm doğal kaynakları plansız kullanmaları nedeniyle kaynak kıtlığı ile karşı karşıya kalmıştır. Bu yüzden işletmeler, yenilenebilir ve yenilenemez kaynaklar, atık ve ürün bileşimi arasında bir denge kurmalıdır. Bu denge, işletmelerin yeşil yönetim uygulamalarına daha fazla yatırım yapması ve yeşil yönetim uygulamalarına uygun faaliyetlere öncelik vermesi ile sağlanabilecektir. (Özgeren, 2004, s. 195)

Yeşil yönetim yaklaşımı oluşacak maliyetler açısından düşünüldüğünde ise işletmeler açısından faydalı olduğu görülmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır: Tesisin itibarını artırmak, enerji kaynaklarının kullanımını ve mevcut iş ortamı üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak, iş verimliliğini artırmak ve müşteri ihtiyaçlarını karşılamak.(Morrow ve Rondinelli, 2002, s. 166).

İşletmelerinin en önemli ihtiyaçlarından birisi de enerjidir ve enerji ihtiyaçları her geçen gün artmaktadır. Fosil yakıtlar, yüksek maliyetleri ve çevre kirliliği nedeniyle diğer enerji türlerini kullanamayan önde gelen ülkelerin önemli bir dezavantajıdır. Rekabetçi bir ortamda, günümüz koşulları daha ucuz ve temiz enerji kaynaklarının kullanımını gerektirmektedir. Bunun yanı sıra yeşil teknolojinin ve dolayısıyla enerji tasarrufu sağlayan cihazların kullanımı yeşil yönetim yaklaşımının ayrılmaz bir parçasıdır. (<http://ibrahimkupeli.blogspot.com.tr> 2022.03.09).

Çevreye öncelik vermek ve yeşil yönetim yaklaşımları doğrultusunda temel hedefleri belirlemek için çok sayıda çalışma gerçekleştirilmiştir. 1990'lı yıllarda Avusturya'da yeşil yönetim kavramının amacını göstermek adına çeşitli uygulamalar düzenlenmiş ve "temiz üretim" adı altında yepyeni bir uygulama başlatılmıştır.

Buna göre; yeşil yönetim yaklaşımının amaçları şu şekilde sıralanabilir: (Martinuzzi vd., 2000, s. 83-97)

- Sektörde faaliyet gerçekleştiren işletmelerin ekonomik yönden güçlendirilmesi ve onların eko-etkinliğini arttırarak sürdürülebilir rekabetin geliştirilmesi
- Kaynakların akılcı bir şekilde kullanılması,
- Emisyonların azaltılması,
- Çevrenin korunması ve temiz üretim sağlamak için teknolojilerin geliştirilmesine katkıda bulunulması
- Çevrenin korunması ilkesinin tüm işletmeler tarafından kabul edilmesi
- Yerel yönetimler ve işletmeler arasındaki bağın güçlendirilmesi

Çalışma, işletmeleri yeşil yönetim uygulamalarını benimsemeye yönlendiren bir dizi faktör belirlemiştir. İşletmeler yeşil yönetim anlayışına uygun hareket ederek daha etkin olabileceklerini fark eder etmez yeşil yönetim anlayışını uygulamaya başlamıştır. Bu geçiş sırasında araştırmalar işletmelere yeşil yönetim uygulamalarını getirmek için dört hedef belirlemiştir. (<http://www.trst.com> 09.03.2022):

- İşletmeler, gerçekleştirdikleri çalışmaların çevreye verdiği zararları belirlemeli ve kontrol altına almalıdır
- Kuruluşlar, bir çevre yönetim sistemi oluşturmalıdır. İçerisinde çevreye yönelik politikalar, programlar ve hedefler yer almalıdır
- Çevreyi korumayı ve sürekli iyileştirmeyi hedefleyen kuruluşların çevre politikalarını üst yöneticileri belirlemelidir
- Kuruluşlar, çevreye karşı sosyal sorumluluğunun bilincinde olmalı ve çalışanlarına çevreye duyarlı olmaları için eğitim olanakları sağlamalıdır.

Davis'e (1991) göre; İşletmelerin yeşil yönetimi hayata geçirebilmeleri için öncelikle işletmelerin sürdürülebilirlik vizyonuna sahip olması, işletmelerin sektörde uygun düzeye getirilmesi, esnek bir çalışma ortamı ve yönetim tarzı kullanılması, çevre konularında tekniklerin kullanılması, sürdürülebilirlik kavramına dayalı teknolojilerin seçilmesi gibi uygulamaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

İşletmelerin yeşil yönetim anlayışı doğrultusunda başarılı bir şekilde faaliyet gösterebilmeleri için yönetim değerlerinde de değişiklikler yapmaları gerekmektedir.

Aşağıdaki tablo geleneksel yönetim yaklaşımları ile çevre dostu yönetim yaklaşımlarını karşılaştırmaktadır.

Tablo 4: Geleneksel Yönetim Ve Çevre Yönetiminin Karşılaştırılması

Geleneksel Yönetim	Çevre Yönetimi
<p>Amaçlar:</p> <ul style="list-style-type: none">• İktisadi büyüme ve kâr• Paydaşlara sağlanan getiri	<p>Amaçlar:</p> <ul style="list-style-type: none">• Sürdürülebilirlik ve yaşam kalitesi• Paydaşların refahı
<p>Ürünler:</p> <ul style="list-style-type: none">• İşlev, stil ve fiyat için hazırlanmış ürünler• Gereksiz atık oluşturan paketleme	<p>Ürünler:</p> <ul style="list-style-type: none">• Çevre için hazırlanmış çevre dostu ürünler
<p>Organizasyon:</p> <ul style="list-style-type: none">• Hiyerarşik yapı• Yukarıdan aşağıya karar alma• Karar almada merkeziyetçilik	<p>Organizasyon:</p> <ul style="list-style-type: none">• Hiyerarşik olmayan yapı• Katılımcı karar alma• Karar almada merkezkaçılık
<p>Çevre:</p> <ul style="list-style-type: none">• Çevreye egemen olma• Çevrenin bir kaynak olarak yönetilmesi• Kimyasal ve atıkların dışsallıklar olarak tanımlanması	<p>Çevre:</p> <ul style="list-style-type: none">• Doğayla uyumlu olma• Doğal kaynakların sınırsız olmadığına anlaşılması• Kimyasal ve atıkların azaltılması
<p>İşletme Fonksiyonları:</p> <ul style="list-style-type: none">• Pazarlama tüketimi arttırmayı hedefler• Finansman, kısa dönemde karı arttırmayı ister• Muhasebe geleneksel maliyetler üzerine ağırlık verir• İnsan kaynakları yönetimi işçi verimliliğini geliştirmeyi amaçlar	<p>İşletme Fonksiyonları:</p> <ul style="list-style-type: none">• Pazarlama tüketici eğitimini hedefler• Finansman uzun süreli sürdürülebilir büyümeyi hedefler• Muhasebe çevreyle ilgili maliyetler üzerine ağırlık verir• İnsan kaynakları yönetimi işletmelerde sağlık ve güvenliği oluşturmaya çalışır

Kaynak: Esra Nemli(2001); Çevreye Duyarlı Yönetim Anlayışı, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:23-24, s.213.

Tabloda yer alan kelimeler, İşletmelerin amaç ve değerini, ürün ve hizmetlerinin nasıl tasarlandığını, üretim sisteminde kullanılan enerji kaynakların niteliğini, organizasyon yapısını ve çevre ile ilgili faaliyetlerin, göstermektedir. Geleneksel yönetim ve çevre merkezli yönetim yaklaşımlarında işleyiş birbirinden farklıdır.

Yeşil yönetim yaklaşımının amacı, tüm birimlerinin mevcut faaliyetlerinde ve hizmet üretim aşamasında çevreye öncelik verilmesini sağlamaktır.

Geleneksel yönetim ile çevre yönetimi arasında birçok fark olduğu görülmektedir. Geleneksel yönetimde çevre sadece bir kaynak olarak görülmektedir. Çevre yönetiminde ise tüm işletme fonksiyonları doğaya ile işbirliği yaparak çevreye karşı sorumlu olmaktadır.

4.2.Yeşil Yönetim Anlayışının İlkeleri

Philip (1993), çevre kalitesi ile ilgili çalışmasında yeşil yönetimin ilkelerini şu şekilde tanımlamıştır:

- Yeni yönetim düzeninin kabul edilebilir düzeyde kirlilik veya çevresel zarar içermediğini kabul etmek,
- Atık oluştuktan sonra temizlik yapmak yerine çevre korumasını üretim sürecine dâhil etmek,
- Çevre ve kalite kriterlerini kullanarak işi değerlendirmek,
- Sistem üzerinde sürekli çalışarak ve çevresel sorunları belirleyerek önlem almak,
- Çevre koruma alanında çalışanlar için yeni metotlar geliştirmek,
- İsrافی azaltmak için üretim hattında çalışanların sorumluluklarını genişletmek,
- Kuruluşun tüm çalışanları çevre konularında etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak,
- Engelleri kaldırarak potansiyel çevresel sorunları ele almak için ticari işletmenin her bölümü arasında bir bağlantı kurmak,
- Çalışanlara çevreyi korumak için ihtiyaç duydukları araçları sağlamak,
- İş standartlarını belirlerken çevresel konuları göz önünde bulundurmak,
- Çalışanların çevresel faydalarından gurur duyacakları bir ortam yaratmak,
- Çalışanlar için çevre bilincinin geliştirilmesi ile ilgili detaylı şekilde eğitim programı gerçekleştirmek
- Yöneticileri çalışanlarını korumaya motive eden bir ortam yaratmak

Piper'da (2002); işletmelerin sürdürülebilir kalkınma anlayışı çerçevesinde yeşil yönetim anlayışını uygulayabilmeleri için gereken ilkeleri sıralamıştır. Bu ilkeler aşağıdaki gibidir;

- Sosyal, ekonomik ve çevresel sistemleri birlikte gözden geçirmek ve bu sistemlerin etkileşimlerini incelemek
- Bugüne bakarak ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını belirleyerek tükenmeyi önlemek için kaynakları kullanmak

- Geçmiş çalışmalara dayanarak yeni mekânları ve saatleri uygun şekilde planlamak
- Operasyonel hedeflere uygunluğu kontrol etmek ve işlemleri kolaylaştırmak;
- Çevre sorunlarına duyarlı olmak ve yeni gelişmeleri takip etmek,
- Kuruluş içinde çevresel konularda etkin iletişimi sağlamak,
- Çevresel kararlara tüm çalışanların katılımını sağlamak,
- Şirketin performansını düzenli olarak değerlendirmek zayıflıkları belirlemek ve düzeltici önlemler almak,

Starik ve Rands (1995) tarafından yapılan bir çalışmada ise yeşil yönetim yaklaşımının ilkeleri beş başlık altında tartışılmıştır;

Ekolojiye İlişkin Unsurlar Açısından: Sürdürülebilir kalkınma anlayışına uygun olarak hammaddelerin en verimli şekilde kullanılması, sınırlı doğal kaynakların dikkatli kullanılması ve israfı azaltacak yeni süreçlerin oluşturulması önemlidir. Ayrıca atık verimliliği için yüksek yeni makineler geliştirilmesi, etkin geri dönüşüm yöntemlerinin kullanılması, çevresel performansın sağlanması için mal ve hizmetlerin yeniden tasarlanmasına yönelik tedbirler alınmalıdır.

İş Yapısına İlişkin Unsurlar Açısından: İş tasarımı, personel seçiminde ve eğitiminde sürdürülebilirlik ilkelerini dikkate alarak işletmeler için yenilikçi bir sistem oluşturmak, yapıların oluşturulmasında sürdürülebilirlik kavramını göz önünde bulundurmak ve insan emeğinin sürdürülebilirliği ilkelerine dayalı ürünleri desteklemesidir.

Örgütsel Unsurlar Açısından: Çevre konularında diğer işletmelerle işbirliği yapılması, işleri tanımlarken çevre sorunlarının göz önünde bulundurulması ve çevre koruma çözümlerinin uygulanması, atık değişim programlarına katılarak atık değerlendirmesi yapılarak çevresel faaliyetleri yürüten tüm kişilerle ile kaynakların paylaşılmasıdır.

Politik-Ekonomik Unsurlar Açısından: Sürdürülebilir kalkınma anlayışına uygun tüm düzenlemeleri teşvik etmek, çevresel maliyetleri tahmin etmek, sürdürülebilir devlet politikalarını desteklemek, sürdürülebilir kalkınma anlayışına uygun olan faaliyetlerin geliştirilmesidir.

Sosyo-Kültürel Unsurlar Açısından: Sosyal ve kültürel faaliyetlerde sürdürülebilirlik ilkelerini göz önünde bulundurmak, çevre ile ilgili tüm gelişmelerden medyayı haberdar etmek, tüm paydaşları sürdürülebilirlik kavram ve ilkeleri hakkında bilgilendirmek, çevresel faaliyetler için sorumluluk almak ve çevreye özen gösterilmesidir.

İşletmelerin sürdürülebilirlik anlayışıyla devam edebilmeleri için yeşil yönetim ilkelerini uygulamaları gerekmektedir.

Karakuş ve Erdirençelebi (2018) tarafından, sanayi kentinde faaliyet gösteren orta ve büyük ölçekli işletmelerin yeşil yönetim kavramının işletme fonksiyonlarını ve performansını nasıl etkilediğini bulmak için Konya, Türkiye'deki 150 şirketi kapsayan bir araştırma. , 83 şirketin verileri analiz edilmiş ve kurumsal yeşil yönetimin, yeşil işletme fonksiyonlarının alt faktörlerinin (üretim, muhasebe, lojistik, insan kaynakları, pazarlama) ve işletme performansının analizi konusunda sonuçlara ulaşılmıştır.

4.3. Yeşil Yönetim Anlayışında Çevresel İşletmelerin Kuruluşu

Yeşil işletmecilik, kuruluş yerinin belirlenmesiyle başlayan bir süreçtir. Kurulacak yerin seçilmesi ve seçilen tesisin çevresel yeterliliği yeşil işletmeciliğin ilk adımlarını oluşturur. (Meydan, 2013:175-176)

Seçim yapılırken işletmenin kurulacağı yerdeki doğal kaynaklar ve ekolojik çevre belirlenmeli, çevreye zarar vermeyecek şekilde inşa edilmelidir, çevresel durumlar dikkate alınmalıdır. Seçimlerde çevre bilincinin olması gereklidir.

Binalar yeşil şartlara uygun olarak; tarım alanları, parklar, tarihsel yerleşkeler ve tehdit altında bulunan canlıların yaşam alanı üzerine kurulmamalı ve kurulacak binanın sulak alanların en az 30 metre uzaklığına yaptırılması gerekmektedir. Otoparklar, boş arsalar, tren bakım istasyonları gibi geri kazanım mekânları ve düzeltilmiş eski sanayi çeşidinden boş alanlar doğru sürdürülebilir geliştirme yerleridir. (Lockwood,2008:18)

İşletmeler çevreyi göz önüne alarak, kaynakları en etkin şekilde kullanabilecek biçimde, canlıların yaşamını tehlikeye sokmadan kuruluşlarını gerçekleştirmelidir. Kurulacak işletmelerin yapısı da bu noktada çok önemlidir. Çevreye zarar vermeyen yeşil binalardan oluşturulması gerekmektedir. Yeşil binaların tercih edilmesinin en önemli sebepleri ise, düşük maliyetli yapılar olması, işçilerin iş motivasyonlarının artması, yapılan işler sonucunda daha yüksek verim elde etme gibi sebeplerdir.

4.4.Yeşil Yönetim Anlayışında Üretim Faaliyetleri

Üretim, işletmelerin çevresel performansı açısından en kritik unsur olarak nitelendirilir. Yapılan araştırmalar, işletmelerinin çevreye verdiği zararın büyük bir kısmının üretimden meydana geldiğini açıkça göstermektedir. (Beaumont, 1999, s. 332).

Yeşil üretim; doğaya zarar vermeyen, çok az atık içeren, kirlilik oluşturmayan, yüksek verimlilik oluşturan üretim aşamalarından oluşmaktadır. (Yavuz, 2010, s.77).

Yeşil yönetim yaklaşımında girdilerin çıktılara dönüştürülmesi süreci olarak tanımlanan üretim, tedarik aşamasından tasarım aşamasına ve nasıl yönetileceğine kadar değişim süreciyle ilgili çok çeşitli faaliyetleri kapsar. Üretim süreci sonucunda meydana gelen atıklar, oluşturduğu kirlilik, çevreye verdiği zarar gibi konuların üzerinde durulması gerçekleştirilen faaliyetlerde çevre bilgisini daha da önemli hale getirir. (Banerjee, 2001, s.41).

Yeşil üretim olarak adlandırılan bu süreç, bir işletmenin çevre sorunlarını göz önünde bulundurarak üretimle ilgili faaliyetlerinde çevre dostu kararlar aldığı süreç olarak ifade edilir. Buna göre; işletmenin ne şekilde çevre dostu ürünler üretebileceğini belirlemek için bütün üretim aşamalarının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. (Sarkis, 1998, s. 159-160)

Üretimde büyük bir öneme sahip olan ekolojik verimlilik kavramı; Çevresel yönetimin sağlanabilmesi için bir işletmenin kendi üretim araçlarını kullanarak çevresel etkisinin azaltılmaya çalıştığı bir kavramdır. Bu kavram; 1992 Rio Konferansı ve ardından Dünya İş Konseyi'nin çalışmaları sonucunda ortaya konmuştur. İhtiyaçların en iyi şekilde karşılanarak çevresel sorunların en aza indirilmesini ele alan bir kavramdır. Bir ürün veya hizmetin süreç döngüsü boyunca kaynak kullanımını açısından kalite ve verimliliği arttırmasını ifade eder. (Hutchinson ve Hutchinson, 1997, s. 6).

Aynı zamanda işletmeler üretim süreçlerinde çevre dostu teknolojileri kullanmalıdır. Bunlar; çevreye daha az zarar veren, mevcut kaynakları daha sürdürülebilir hale getiren, atıkları daha yüksek maliyetle geri dönüştüren ve daha doğru bir şekilde bertaraf eden teknolojilerdir. Doğru teknoloji kullanımında gerçekleştirilen üretimin miktar, kalite ve çeşitliliğini artacaktır. (Wasik, 1996, s. 32).

Genel olarak işletmelerin yeşil yönetim anlayışına uygun olarak faaliyet gösterebilmesi için karşılaması gereken unsurlar aşağıdaki gibi olmalıdır: (Wasik, 1996, s. 32).

- Üretimde hammadde ve enerji miktarını belirlemek,
- Üretim süreçlerinde gerekli olan hammadde ve enerji miktarının kullanımını azaltmak,
- Ürün ve hizmetlerin maliyetini azaltmak ve ürünün içeriğini geri dönüşüme daha uygun bir şekle getirmek,
- Kullanımından sonra tüketiciler için geri dönüştürülebilecek ürün ve hizmetler tasarlamak.

4.4.1.Çevreye Duyarlı Satın Alma

Yeşil yönetim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde satın alma, önemli bir rol oynamaktadır. Etkili bir satın alma işlevi, işletmelerin yönetim maliyetlerini azaltabilmekte ve beklenen kaliteyi artırabilmektedir. Satın almada tedarik aşamasında, işletmeye uygun olmayan pahalı hammaddelerin üretimi, beklenen sonuçları vermeyecektir. Dolayısıyla satın alma sürecinin doğru bir şekilde yürütülmesi işletme başarısına önemli katkılar sağlayacaktır.

Çevresel satın alma; atıkları en aza indiren, geri dönüşümün kullanılmasını teşvik eden ve satın alınan ürünlerden müşterilerin memnuniyetini arttırmayı amaçlayan satın alma işlevidir. (Min ve Halle, 2001, s. 1222).

Çevre dostu satın alma; genel olarak işletmenin ve özellikle çevreci bir deneyimin başarısında önemli bir rol oynamaktadır. İşletmeler doğru satın almanın çevresel performans üzerinde çok olumlu bir etkisi olduğunu gözlemlemişlerdir.

4.4.2.Etkin Kaynak Kullanımı

İşletmelerin kaynaklarını verimli kullanabilmeleri için hammadde ve enerji kaynaklarının doğru bir şekilde seçilmesi gerekmektedir. Yenilenebilir ve yenilenemez enerji kaynakları, mevcut ihtiyaçlar için yetersiz olduğu düşünülen küresel kaynakların varlığı nedeniyle sınırlanmaktadır. Ekonominin temelini oluşturan bu kaynaklar orta vadede tükenme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Çevre kirliliğinin önlenmesi için kaynakların daha verimli bir hale gelebilmesi için yenilenemeyen enerji kaynaklarının yerine yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması çok büyük önem taşımaktadır.

Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu, işlerinde verimli olmak isteyen işletmeler için önemli maddeler hazırlamıştır: (<http://www.trst.com/sustainable.htm> 09.03.2022)

- Fazla ürün kullanımını azaltmak
- Enerji tüketimini azaltmak
- Kimyasal maddelerin yayılmasını azaltmak

- Yenilenebilir kaynakların kullanımını artırmak
- Ürünlerin geri dönüşüm kapasitelerini artırmak
- Ürün ve hizmetlerin kullanılabilirliğini artırmak
- Hizmetin kalitesini artırmak

İşletmelerde ısıtma ve soğutma sistemleri için de enerji tüketiminin azaltılması ekonomik faydalar sağlamaktadır. Ayrıca temiz bir çevre açısından önemli kazanımlar elde edildiğini göstermektedir. Diğer yandan, yüksek teknolojiye güneş kontrol sistemleri işletmeler için en verimli enerjiyi kullanabilmek için çeşitli çözümler sunmaktadır.

Elektronik sistemlerin verimli kullanımı sayesinde; ısıtma, havalandırma, aydınlatma gibi konularda enerji kontrolü daha etkin hale getirilebilmektedir. (Cooper et al., 2008, s. 363-364).

Kaynaklarını etkin ve verimli kullanan işletmeler, iyileştirilmiş çalışma standartları ile en başarılı işletmelerden biri haline gelmektedir.

Yurtseven, Semiz, Avcı, ve Çolak (2020), tarafından yapılan Türkiye kısıtlı su kaynaklarının sürdürülebilir üretim ve tarım ürünü yetiştirmek için bilinçsiz kullanımının yol açtığı tuzluluk ve drenaj problemine çözüm yolları aranmış her ürün çeşidi için ayrı su ihtiyaç ve kullanım planlarının yapılması, sulama yönetmelerinin damla sulama gibi alternatif sulama yöntemleriyle yapılması, tuza toleranslı yeni ürün çeşitlerinin geliştirilmesi ve en önemlisi de bu uygulamaların bilir kişilerle koordineli yapılması sonucuna varmışlardır.

4.4.3. Atıkların Azaltılması

Büyük tesislerde fazla miktarlarda katı ve sıvı atık oluşması atık yönetiminin uygulanması gerekliliğini işletmeler için bir zorunluluk haline getirmektedir. Atık azaltma konusu işletmeler için büyük önem taşımaktadır. Kaynakların korunması, doğru ve verimli kullanılması yenilenemeyen kaynaklar için gerekli olup, işletmelerin kaynaklarını tasarruflu kullanması açısından önem taşımaktadır.

İşletmelerin, atıkları azaltmak için etkili ve verimli kararlar alarak uygulamaları gerekir. Atık yönetimi konusunda aldıkları bu kararların başarıyla uygulanması ve sonuçların tüm değerlendirme sürecini içine alması gerekmektedir.

Atıkların bilinçsiz bir şekilde bertaraf edilmesi çevre üzerinde birçok soruna neden olmaktadır. Bunun için oluşturulan düzenli depolama atık uygulamasının çevre endüstrisi için uzun vadeli bir etkisi olacağı beklenmektedir.

Özgen'e (2005) göre bir işletmede gerçekleştirilen üretim sonucunda ortaya çıkan atıklar incelendiğinde çevre üzerindeki etkileri şöyle sıralanabilir;

- Kurulacak olan işletmeler tadilat sürecindeyken ortaya çıkan moloz vb. atıklar sebebiyle o bölgenin doğal yapısının zarar görmesi

•İşletmelerin arazilerini korumak için kullandıkları kimyasal maddeler sebebiyle toprağın kirlenmesi

•İşletmelerde yiyecek ve içecek hizmetlerinin sunulması esnasında oluşan atıkların geri dönüşüm sürecinde çevrenin bu durumdan olumsuz etkilenmesi

•İşletmelerde tutulan her türlü müşteri kaydının belirli sürelerle tutularak kağıt israfının ortaya çıkması

Metal, plastik, cam, porselen ve diğer organik atıklar ile katı atıkların ayrıştırılması özellikle yüksek üretim yapan işletmelerde çevrenin korunması açısından önemlidir. (Kınacı vd., 2011, s.132).

Kahraman ve Türkay'a (2006) göre; İşletmelerin ortaya çıkan atıklarını azaltmaları için yapması gerekenler aşağıdaki gibidir;

•Kağıt kullanımı yerine kumaş kullanımını sağlamak

•Tek kullanımlık hizmetlerin yerine düzenli hizmetleri kullanmak

•Geri dönüşüm programları geliştirmek ve uygulamak

•Kimyasal maddelerin çevreye yayılmasını azaltmak için petrol ürünlerinin rafine edilmesini sağlamak

•Düzenli depolama işletmesi kurmak

•Restoranlarda plastik bardak kullanmak

•İşletmelerde aşırı gaz tüketiminden kaçınmak ve bunun için baca gazı filtre sistemi kullanmak

İşletmelerin ortaya çıkardığı atıklar arasında tıbbi atıklar da yer almaktadır. Bunlar; ilaç kapsülü, şırınga, doktor ve hemşirelerin kullandıkları önlük ve eldivenler, süresi dolmuş artık kullanılmayan ilaç, serum ve aşular, maskeler gibi atıklardır. Tıbbi prosedürlere uygun olarak depolanmalı ve tıbbi atık toplama şirketlerince bertaraf edilmelidir.

İşletmelerde üretim bölümümü atıklarını kontrol etmek için yapılması gerekenler; Atık envanterinin yapılması, atıkların kaynaklarının ve nedenlerinin belirlenmesi, atık azaltma çalışmalarının başlatılması, değerlendirilemeyen atıkların değerlendirilmesi, atıkların bertaraf edilip edilmediğinin kontrol edilmesi, artık raporlarının yayınlanması gerekmektedir. Ayrıca işletmelerin atık içermeyen, ekosistemleri koruyan ve üretkenliği artıran bir üretim sistemi oluşturması gerekmektedir. Bütün faaliyetlerin etkin bir şekilde uygulanması çevre kirliliğini azaltacak ve işletmelerin geri dönüştürülebilir atıklarla düşük maliyetli kaynaklara erişmesini sağlayacaktır.

Arıman ve Koyuncu (2020), kentlerdeki oluşan atık suların toplanarak ileri teknolojiler ile arıtılıp tarımda kullanılmasına yönelik yaptığı araştırmada 3600 m³ gün kapasiteli atık su geri dönüşümü uygulanmış, geri kazanım yoluyla elde edilen suyun ph değerleri 7,7 çıkmış atık su arıtma tesisleri tebliğine göre B sınıfı sulama suyu kriterlerine uygun bulunmuş ve yönetmeliğin uygun gördüğü yerlerde tarımda kullanılabileceği sonucuna varmışlardır.

Cattelino (2019), ekolojik restorasyon ve çevre koruma alanında yaptığı araştırmada tarım arazilerinde drenaj usulüyle suların yeniden kullanılmasının ekonomik olduğu kadar sosyal, kültürel ve etnografik olarak ta projelendirilebileceğini belirlemiştir.

4.4.4.Teknoloji Kullanımı

Yeşil yönetim anlayışının bir parçası olarak tüm firmaların kullandığı teknolojinin de temiz bir teknoloji olması gerekir. Bunun nedeni, araştırmaların eski ekipman kullanımının önemli miktarda atık ve kirlilik yarattığını göstermesidir.

Çevre dostu teknoloji, ürünlerin üretilmesi esnasında tehlikeli atıkların üretimini ortadan kaldıran ve çevre kirliliğini azaltan bir teknoloji olarak ifade edilebilir. (Hutchinson ve Hutchinson, 1997, s. 276).

Son zamanlarda, yeni teknolojilerin çevreyi eskisinden oldukça az kirlettiği gözlemlenmiştir. Böylece, yeni teknolojilerle üretilen araç, gereç, malzeme ve kaynaklar kullanılmaya başlanmıştır. Bunlar; (Somersan, 1993, s. 131-132).

- Bilgi ve görüntüye dayalı işlemler (bilgi-işlem, robotik, yapay zeka)
- Biyoteknoloji, gen mühendisliği
- Yeni malzemeler
- Yeni enerji kaynakları

İşletmeler; bilgisayar ve elektronik teknolojisinin gelişmesi için yeşil yönetimi sağlamak amacıyla yeni araç, gereç ve malzemeleri kullanmaya başlamışlardır. Sürdürülebilir kalkınma ve yeni teknolojiler arasında önemli bir bağlantı vardır. Yeni teknolojiler, mal ve hizmetlerin daha temiz ve güvenli üretimini gerçekleştirerek yeni fırsatlar oluşturmaktadır. (Roome ve Jacob, 2000, s. 24-32).

İşletmelerin yeni teknolojileri kullanmaları kaynak verimliliğini artıran ve çok daha verimli çalışmasına olanak tanıyan yeniliği destekleyebilir. Hava ve suyun giderek kirlendiği, iklim değişikliğinin yaşandığı ve kaynakların her geçen gün azaldığı bir dönemde yeşil teknoloji doğal sistemleri koruyarak ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunacaktır. İşletmeler üretim sürecine en uygun teknolojiyi uygulayarak faaliyetlerini sürdürmelidir. (Allenby, 2000, s. 213-28).

4.4.5.Geri Dönüşüm

Geri dönüşüm; önceden toplanmış, işlenmiş ve kullanılmış malzemeleri uygulama sürecidir. Etkin ve sistematik şekilde gerçekleştirilen atık yönetimi, atıkların kontrollü bir biçimde bertaraf edilmesini sağlar. Atıklar uygun şekilde yönetilmezse insanlar için ciddi bir sağlık riski oluşturabileceklerdir. (Miller, 2000).

Çoğu ülkede, depolama önemli bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Buna rağmen, atık yönetimi birçok ülkede ciddi boyutlara ulaşmaya devam etmektedir. Ekonomik bir ilerleme olarak görülen malzemelerin kullanımı büyük miktarlarda katı atıkların satın alınmasıyla sonuçlanmaktadır. (Read, 1999, s. 217-249).

Yüksel (2009), tabii kaynakların sınırsız olmadığını bununla beraber geri dönüşüm uygulamalarını işletmelerinin tüm fonksiyonlarında uygulayan işletmelerin aynı ürünün yeniden üretimine nazaran %35'e varan tasarruflar sağladığını sonucuna varmıştır. Ayrıca yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının (rüzgar enerjisi ve güneş enerjisi) kullanımının da işletmeye olan ekonomik girdilerle beraber çevreye de olumlu etkilerinin görüldüğü vurgulanmıştır.

4.5.Yeşil Yönetim Anlayışında İnsan Kaynakları Faaliyetleri

Yeşil insan kaynakları; işletmede çalışanların ve istihdam edilecek kişilerin, işletmenin duyarlılığı çerçevesinde misyonunu gösterebilecek ve sorumluluğu alabilecek kişilerden oluşturulmasını amaçlayan insan kaynakları faaliyetleridir. (Ceyhan ve Ada, 2015:121).

İşletmelerde insan kaynakları çevresel yaklaşım düşüncelerinin uygulanmasında etkili bir konumdadır. Yeşil kültürünün işyerindeki çalışanlara kabul ettirilmesinde çok önemli bir role sahiptir. Çevreye daha duyarlı çalışanlar yetiştirmek, işletme içi ve dışında alınan kararların çevre koşullarının göz önünde bulundurularak alınmasını sağlamak, kaynak kullanımının bilinçli bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamak gibi çeşitli amaçlar içerir.

Yeşil yönetim için o işletmede çalışan personelinde çevre bilincinin olması çok önemlidir. İşletme çalışanları, çevreye duyarlı ürün ve hizmetler, üretim faaliyetlerinin olumlu ve olumsuz etkileri, çevreye zararlı olan ve olmayan kaynaklar konusunda düzenli olarak eğitimlere katılmalıdırlar. Çalışanların, faaliyet gösterdikleri bölümden bağımsız olarak aynı çevresel sorumluluklara sahip olmaları gerekir. İşletmenin hem iç hem de dış çevresi ile ilgili gerçekleştirilen faaliyetlere insan kaynaklarının katılımının sağlanması önemlidir. İşletmeler, çevre uygulamalarını ve çevre dostu teknolojileri takip eden bir insan kaynakları departmanına sahip olmalıdır. (Wilson ve Sassaville, 1999, s. 76).

İşletmeler, çalışanlarının çevre konusunda motivasyonlarını artırmak için çeşitli uygulamalar gerçekleştirebilirler. Örneğin; Reklam panolarına çevre bilinciyle ilgili makaleler asabilirler. Ya da işletmenin adına yayınlanan bir gazetede çevre ile ilgili çeşitli yazılar yayınlatabilirler. Uygulanan çevre politikalarının ve işletmelerin başarıları ve başarısızlıkları çeşitli toplantılarda çalışanlara anlatılabilir. Ayrıca işletme tarafından çeşitli doğa gezileri düzenlenerek otel personeline ve ailelerine çevrenin önemini yeniden anlatmak mümkündür. (Callenbach et al., 1993, s. 79-80).

Çalışanlar atık azaltma ve geri dönüşüm ürün geliştirme programlarından sorumlu olmalıdır. Bu doğrultuda ekip oluşturarak işletmenin çevre sorunlarını azaltmak için bir temizlik süreci oluşturulmalıdır. Her çeşit ürünü yeniden kullanılabilir hale dönüştürerek daha az kaynak ve daha az enerji kullanarak atıkların azaltılmasına katkıda bulunabilirler. Bu gelişmeler aynı zamanda karlılığın artmasını sağlamaktadır. (Ramus, 2001, s. 85-105).

Çevresel anlamda sürdürülebilir kurum kültürü, bir organizasyonun çevre anlayışında çok önemli bir rol oynamaktadır. İşletmeler eğer bir yeşil kültüre ve bunu yansıtabilecek vizyon ve misyona sahip değilse, çevreye duyarlı işletmelerin başarılı bir şekilde uygulanması beklenemez. (Shrivastava, 1995, s. 205).

Sonuç olarak; insan kaynakları çalışanlarının ve yaptıkları faaliyetlerin çevreye duyarlı hale getirilmesine yönelik tüm çalışmaların çevresel performans üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu söylenebilir. Bu sayede çalışanlarda çevre bilinci artacak ve iş motivasyonları da yükselecektir.

4.6.Yeşil Yönetim Anlayışında Pazarlama Faaliyetleri

Yeşil pazarlama kavramı ilk kez 1975 yılında Amerikan Pazarlama Birliğinin düzenlemiş olduğu ekolojik pazarlama konulu seminerde tanımlanmıştır. Kişilerin taleplerini karşılarken işletmelerinde amaçlarına ulaşmalarını sağlayacak şekilde çevreye dost ürünlerin üretilmesini, fiyatlandırılmasını, dağıtılmasını ve tutundurulmasını kapsayan ve ürünün kullanım sonrasında da içeren pazarlama faaliyetleridir. (Keleş, 2007:13-15)

İşletmelerin ürettiği hizmetlerin satışı, üretimden sonra çevre sorunlarının ikinci önemli kısmını oluşturmaktadır. Yaşanabilir ve temiz bir dünya için sadece üretimi iyileştirmek yeterli olmaz. Bununla birlikte tüketim konusunda da çevreye duyarlı anlayış gereklidir. Bu konuda; tüketicilere ve işletmelerin pazarlama faaliyetlerini yönetenlere çok büyük bir görev düşmektedir. (Akdoğan, 2003, s. 164)

Yeşil yönetim anlayışına uygun bir pazarlama faaliyeti; uzun süreli bir ticari faaliyettir. (Frankel, 1992, s. 34-39)

Pazarlama faaliyetleri; fiyatlandırma, etiketleme, paketleme, reklam ve dağıtım şeklinde sıralanabilir. Yeşil yönetim yaklaşımları doğrultusunda pazarlama faaliyetlerinin incelenmesi, çevresel faktörlerin pazarlama faaliyetleri ile yeniden yapılanacağı anlamına gelmektedir. (Karabulut, 2003, s. 66)

Yeşil pazarlama faaliyetlerinde etiketleme sisteminde eko-etiket uygulaması kullanılmaktadır. Bunun amacı, hangi ürün veya hizmetin daha fazla çevre dostu olduğunu tüketicilere bildirilmektir. Etiketler bir gösterge niteliği taşımaktadır. İşletmelerin çevreye ne kadar duyarlı olduğunu yansıtmaktadır. (Vasantakumar, 1996, s. 136).

Eko-etiket kavramı; 1991 yılından bu yana çok yaygın bir hale gelmiştir. Bu uygulama ilk kez Almanya'da denenmiştir. Kanada ve Japonya'da da uygulanmaktadır. 1993'ten bu yana ise diğer AB ülkeleri de bu uygulamayı benimsemiş ve kullanmaya başlamışlardır. (Matthew ve Singh, 1994, s. 53-66)

Foster vd., (2000)'a göre işletmeleri yeşil pazarlama faaliyetlerine yönelten sebepler aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Müşterilerin çevre ile ilişkilerinin arttırılması
- Çevre düzenlemelerinin sayısının arttırılması
- İşletme yöneticilerinin çevre konularına yönelik tutumlarının değiştirilmesi
- İşletmelerin daha fazla müşteri memnuniyeti yaratabilme isteğinin oluşması
- Ürün ve hizmetlerin kalitesinin iyileştirilmesinin sağlanması

Yeşil yönetim anlayışına sahip işletmelerinden hizmet alan tüketiciler çevre dostu kişiler haline gelirler, çevreyi kirletmezler ve çevre bilinci konusunda daha duyarlı olmaya gayret ederler. Ayrıca işletmeler tarafından üretilen hizmet ve ürünlerin ikame ürünlerden daha çok tüketici odaklı olduğu ve bu ürün ve hizmetleri kullanmanın yararları konusunda tüketiciler bilgilendirilmelidir. (Neff ve Halliday, 2000, s.16)

4.7.Yeşil Yönetim Anlayışında Muhasebe-Finansman Faaliyetleri

Çevre Muhasebesi, üretim sürecine ilişkin bilgilerin, çevresel maliyetlerin belirlenmesi, analiz edilmesi ve kurum içindeki ve dışındaki ilgili kişilere raporlanması işlevlerinin tümüdür. (Öz Birecikli, 2002, s.26)

İşletmelerde uygulanması gerekli olan yeşil yönetim anlayışının devamlılığını sağlamak için bir çevre kontrol mekanizmasının kurulması gerekmektedir. Bunun temel amacı, hammadde girişinden tüketimin son aşamasına kadar olan süreçte işletmelerdeki eksiklikleri izlemek, saymak ve düzeltmektir. Bu sebeple, 1980'li yıllardan itibaren geleneksel muhasebeden çevre muhasebesine geçilmeye başlanmıştır. Çevresel maliyetler hesaplanarak işletme hesaplarına dâhil edilmiştir. Bu bağlamda yeşil muhasebe, işletmelerin gerçekleştirdikleri ekonomik faaliyetler sırasında çevreyi korumak adına katlandıkları maliyetlerin işletme hesaplarına dâhil edilmesi olarak ifade edilebilir. (Atkinson, 1995, s. 3-5).

İşletmeler faaliyetlerini gerçekleştirirken çevresel etkileri göz önünde bulundurmadıkları zaman mali yönden zayıflayabilmektedirler. Çünkü çevresel mali kaynaklar bazen çok fazla önemsenmeyerek göz ardı edilmektedir. Böyle durumların önüne geçilebilmesi amacıyla yeşil muhasebe faaliyetleri uygulanmaya başlamıştır. Bu sayede kaynak ve maliyetlerin etkin kullanımı sağlanmaktadır, yeşil muhasebe faaliyetlerinin en önemli yararlarından birisi de bu olmuştur.

Finansman, bir varlığa ihtiyaç duyulduğunda kaynakları sağlama ve gerektiği zamanlarda bu kaynakları etkin bir şekilde kullanma süreci olarak tanımlanabilir. İşletmelerin finansal performansı, çevre yönetim faaliyetleri ile doğru orantılıdır. Yapılan araştırmalara göre; çevre koruma ile finansal performans arasında pozitif bir ilişki olduğu ifade edilmektedir. (Banerjee, 2002, s. 180)

Günümüzde yatırımcıların çevreye karşı duyarlılıkları özellikle kaynak edinme çabalarında çok daha fazla etkili olmaya başlamıştır. Bir işletmenin sürdürülebilir davranışı sebebiyle olumlu bir imajı varsa, bazı fonlardan çıkma şansı da artmaktadır. Çünkü çevre konusunda hassas olan yatırımcılar yatırımlarını yapmak için çevreye dost işletmeleri tercih edeceklerdir. Günümüzde de sadece çevre dostu işletmelere (Yeşil Yatırım Fonları) yatırım yapan fonlar bulunmaktadır. Bu tür uygulamalar şüphesiz kurumsal anlamda çevreye karşı sorumluluğu daha şeffaf bir hale getirmektedir.

Risk yatırımı perspektifinden bakıldığında ise, Çevre ile ilgili yapılan faaliyetlerde yüksek performanslı işletmelerin daha iyi yönetildiği kabul edilir ve daha güvenilir oldukları düşünüldüğü içinde yatırımcılar açısından daha avantajlıdır bir konuma gelmektedir.

200'den fazla şirketi kapsayan bir çalışma; Kurumsal raporları, iş ve çevre politikalarını ve ortaklarla ilişkileri incelemiş ve işletmeler tarafından uygulanan çevre stratejilerinin iş finansmanını ve işletme performansını nasıl etkilediğini belirlemiştir. Çalışmaya göre, İşletmelerin uyguladıkları stratejilerin, işletmenin finansal durumunu olduğu kadar çevresel performansını da iyileştirdiği gözlemlenmiştir. 75 büyük işletmenin de kirlilik kontrol uygulamalarını incelemiş ve atıkların azaltılması için yapılan yatırımların 1,5 yıl boyunca etkin ve karlı olduğu sonucuna varmıştır. (Axelrod, 2001, s. 29).

Uslu ve Erkan (2016), yeşil yönetim uygulamalarının finansal açıdan sağladığı faydalar araştırılmış işletmelerin geri dönüşüm ve atık kontrollerinin büyük tasarruf kalemleri ve ekonomik kazançlar sağladığı sonucuna varmışlardır.

4.8.Yeşil Yönetim Anlayışında Ar-Ge Faaliyetleri

İşletmeler gün geçtikçe daha çok zorlaşan koşullara uyum gösterebilmek, rakiplerine karşı performans üstünlüğü elde edebilmek için teknolojik faaliyetlerin önemini daha fazla anlamakta, mal ve hizmetlerde geliştirme ve yenileme çalışmaları yapmaktadır. (Ceyhan ve Ada, 2015:120)

Kurumsal Araştırma ve Geliştirme Bölümü Ar-Ge, işletmeler için yeni ürünler ve hizmetler sunması gereken bir bölüm olarak geliştirilmiştir. İşletmelerin Ar-Ge maliyetleri, rekabet gücünün temel göstergeleri olarak kabul edilmektedir.

Kurumsal ürün ve hizmetlerin tasarımından üretim sürecine ve atıkların azaltılmasına kadar iş girdilerini, değişim süreçlerini ve çıktıları kapsayan Ar-Ge araştırması, işletmelerin çevresel performansında belirleyici bir faktördür. (Theyel, 2000, s.262)

Artan kamuoyu baskısı, çevresel performansın sürekli olarak devlet tarafından izlenmesi, yeni sorumluluklar ve uygulanan para cezaları işletmelerin çevresel performanslarını sürekli olarak iyileştirmelerine yol açmıştır. Bu sebeplerle işletmeler Ar-Ge faaliyetlerine daha çok önem vermeye, sürekli olarak yenileme ve geliştirme yolunda ilerlemeye başlamışlardır. İşletmelerin sürdürülebilirliğini sağlayabilmeleri için gereken en önemli yollardan birisidir.

Bu faaliyetlerin yeşil yönetim anlayışı çerçevesinde yürütülebilmesi için işlenmiş ürün ve hizmetlerin yaşam döngüsü analizinin kullanılması gerekmektedir. Bu analiz, ürün ve hizmetlerde kullanılan hammaddelerden ürün tasarımına, ürün geliştirme, ürün paketleme, ürün satışı, dağıtım, tüketici kullanımı ve atık yönetimine kadar bütün aşamalarındaki çevresel hasarın incelenmesidir. (Buchholz, 1998, s. 371)

Ar-Ge bölümünün çevre dostu uygulamalar için yenilikçi projeler geliştirmesi çok önemlidir. Bu bölümde çalışan kişilerinde yenilikçi olmaları geliştirmede çok etkili olmaktadır. Ar-Ge bölümünde çalışan kişiler, faaliyet gösterdikleri işletmenin yaptığı yenilikleri sürekli takip ederek işleriyle ilgili yeni projeler geliştirmelidir.

Yeni projelerin uygulanması gereken Ar-Ge bölümünde yapılacak çalışmalar; işletmelerin yatırımları karşılığında enerji tasarrufu, maliyet düşürme, verimlilik ve kaynak kullanımı açısından önemli faydalar elde etmelerini sağlayacaktır.

Yenilikçi fikirlerin, çalışmaların gerçekleştirilmesiyle işletmeler rakiplerinin karşısında daha kaliteli ürünler sunabilmekte ve hizmetlerini etkin bir şekilde gerçekleştirmektedirler. Doğal kaynaklara ve çevreye uyum içerisinde çevresel sorumlulukları çerçevesinde araştırma geliştirme çalışmalarını yürütürler. Çevreyi korumaya yönelik yeni çalışmalar yaparlar. Yeşil AR-GE faaliyetleri sayesinde, işletmeler ürettikleri ürün ve hizmetlerde sürekli düzeltmeler yaparak onları çevreye uygun hale getirmektedir.

4.9.Yeşil Yönetim Anlayışında Halkla İlişkiler Faaliyetleri

Yeşil halkla ilişkiler; Temiz, yeşil bir çevre için halkla ilişkilerdeki tüm çaba ve eğilimleri kapsayan bir faaliyettir.

Aynı zamanda kamu denetimi, medyanın ilgisi, çevre sorunlarına dikkat ve çevre dostu halkla ilişkiler faaliyetlerinde bir artışın yaşandığına işaret etmektedir. Bu bağlamda, çevreye duyarlı halkla ilişkiler faaliyetleri uzun vadeli çevre kalitesine katkı sağlamaktadır. (Matthews, 2011)

4.10.Çevresel Tedarik Zinciri Yönetimi

Tedarik zinciri yönetiminde, kişilerin taleplerinin karşılanması, ürünlerin uygun yerde uygun zamanda, uygun ölçüde bulunması gibi uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Ancak yeşil kavramı ortaya çıktığından beri günümüzde daha fazla yaygınlaşmaya başlayan bir kavram haline gelmiştir. Tedarik zinciri yönetiminin yeşil kavramını içermesiyle birlikte, bütün aşamalarında çevre duyarlılığın dikkate alınarak işlem yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Artan çevresel sorunlarla birlikte işletmeler artık müşterilerin talepleriyle birlikte doğal kaynakların doğru kullanımını da dikkate alarak etkin bir yönetim uygulamaktadırlar.

Yeşil tedarik zinciri yönetimi, kaynakları verimli kullanmak, çevresel sorunları azaltmak, kimyasal ve atıkların ortaya çıkmasını önlemek gibi amaçlar taşımaktadır.

Yeşil tedarik zinciri; yeşil satın alma, yeşil üretim, yeşil dağıtım\pazarlama ve ters lojistik süreçlerinin tümüdür. (Büyüközkan ve Vardaloğlu, 2008, s.66-73)

Büyüközkan ve Vardaloğlu (2008), yaptıkları bir araştırmada işletmelerin tedarik zincirlerinde yeşil yöntemleri uygulamaları neticesinde artan finansal ve işlevsel kazanımları gördükçe yeşil tedarik zinciri uygulama oranlarının artmakta olduğu sonucuna varmışlardır.

4.11.Yeşil Yönetim Anlayışının İşletme Başarısına Katkısı

Yeşil yönetim anlayışı; pazar payının artırılması, yeni pazarlara erişimin artırılması, ürünlerin ve hizmetlerin maliyetlerinin azaltılması, kalitelerinin iyileştirilmesi, müşteri memnuniyetinin artırılması, maliyet avantajı sağlanması, tesis imajının artırılması, rekabet üstünlüğü elde edilmesi, karlılığın artması gibi birçok alanda katkı sağlamaktadır.

İşletmelerde yeşil yönetim anlayışının uygulanması sebepleri üzerine yapılan bir araştırmaya göre; (Baxter, 2001, s. 51-56)

- Çevresel faaliyetlerin sürekliliğini sağlamak
- Halkla ilişkiler faaliyetlerini olumlu şekilde sürdürmek
- Çevreyle ilgili ortaya çıkan maliyetlerin nedenlerini belirlemek ve kontrolünü sağlamak

- Sektör ve devlet arasındaki ilişkileri daha da güçlendirmek
- Enerji verimliliği sağlamak
- Atıkları azaltmak
- Zamanı verimli kullanmak
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının korunmasını sağlamak
- Kimyasal maddelerin kullanımını en az seviyeye indirmek
- Çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve huzurlu bir ortam yaratılması için yeşil yönetim faaliyetlerinin hayata geçirilmesi gerektiğini göstermiştir.

Kate Denton'a(1996) göre; Çevreye yatırım yapan ve kirliliği yöneten işletmeler maliyetlerini azaltabilecek ve rekabet avantajı sağlayabilecektir. İyi yönetilen işletmeler yalnızca çevredeki kirliliği azaltmakla kalmaz aynı zamanda üretim süreçlerini de değiştirdikleri için kârlarını da arttırır.

Yeşil işletme yönetimi anlayışına uygun olarak faaliyet gösteren işletmeler ekonomik fırsatlar da elde etmektedir. İşletmelerin bu fırsatlar sayesinde elde ettiği ürün ve hizmet süreçlerinin geliştirilmesi; çevresel etkiyi azaltır, girdi maliyetlerini düşürür, atıkları azaltır, kurumsal geliri artırır ve kurumsal itibarı, öğrenme yeteneğini artırır.

4.11.1.Maliyette Azalma

Yeşil işletmelerin en temel amacı; Etkili bir çevre yönetim sistemi oluşturmak ve çevresel performansı iyileştirmektir. Aynı zamanda da en düşük maliyetle maksimum sonuca ulaşmaktır. Buda kendi bünyesine kavuşabilen firmaların maliyetlerinde ve israflarında önemli bir azalma olduğunu göstermektedir. Ayrıca yeşil yönetim uygulamalarına bağlı olan işletmelerin sektörde rekabet avantajı sağladığı görülmektedir.

Yeşil yönetim yaklaşımlarıyla ilgili çevresel düzenleme ve çevresel yeniliklerin çalışanların iş yerindeki performanslarını da arttırmaktadır. İşletmeler, tesislerine çevresel yenilikler getirerek maliyetleri düşürmekte ve üretim süreçlerinin etkisini arttırmaktadırlar.

Çevresel açıdan yeni teknolojiye geçiş; işletmeler için maliyet avantajı yaratmaktadır. Altı ülkedeki 50 işletmede 1995 yılında yapılan bir araştırmada; Bir işletmenin ileri teknolojiye ne kadar erken yatırım yaparsa, karlılığının ve rekabet gücünün o kadar yüksek olduğu ifade edilmiştir. Klasik ekonomide, kirliliğin azaltılmasına yatırım yapmak verimsiz kabul edilmektedir. Ancak; yeni teknolojilerin ve yöntemlerin ortaya çıkmasıyla birlikte kirliliği azaltan işletmeler maliyetleri düşürerek kendileri için çok büyük bir rekabet avantajı sağlamaktadırlar. (Brown ve Porter, 1991, s. 153)

Enerji ve kaynakların verimli kullanılması, kirliliğin önlenmesi, atık yönetimine önem verilmesi, atık ve emisyonların azaltılmasının işletme maliyetlerini azalttığı söylenebilir.

4.11.2.İşletme (Tesis) İmajının Artması

İş imajı; Müşterilerin ve toplumun önündeki işletmelerin iş değerini temsil etmektedir.

Tüketici hizmeti satın alma davranışlarına ilişkin bir Denton araştırması, katılımcıların %52'sinin yeşil bir yönetim yaklaşımı olmayan işletmelerden ürün ve hizmet satın almayı reddedeceklerini söylediğini ortaya koymuştur. İşletmelerin ürettiği mal ve hizmetlerin çevre dostu olup olmamasının, tüketicilerin satın alma davranışlarını değiştirdiği ve işletmenin toplumun gözündeki değerini etkilediği görülmüştür. (Denton, 1996, s. 15-22)

Yeşil yönetim işletmeleri; ekonomik, sosyal ve çevresel faydalar yaratmaktadır. İşletme sahipleri, yeşil bir uygulamanın parçası olarak tüm faaliyetlerini, sosyal politikalarını ve performanslarını sürekli gözden geçirmelidir. Böylelikle yeşil kavramını daha iyi anlayacak, bu konudaki bilgilerini artıracak ve bu bilgiyi yönetim faaliyetlerine dâhil edecek ve bu da işletmenin sosyal kabulü açısından önemli fayda yaratacaktır. (Johnson, 1993, s. 259-267)

ABD ve Almanya'da gerçekleştirilen bir araştırma, ISO 14001'in yeşil yönetim anlayışına sahip işletmelerin çevresel performansını ve ticari imajını artırdığı sonucuna varmıştır (Chavan, 2005). Buna ek olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilen bir araştırma, 37 milyondan fazla müşterinin yeşil yönetim uygulamaları yoluyla pazarlama yapan işletmelerin sosyal imajını iyileştirdiğini belirlemiştir. (Ottman, 1993, s. 30)

Yeşil bir yönetim yaklaşımı, işletmelerin yönetsel uygulamalarında değişiklikler yapmasını gerektirir. Bu yaklaşım; hem özel hem de kamu işletmeleri için önemlidir. Yeşil işletmeler, yeşil oteller, yeşil devlet kurumları ve yeşil ekonomi her zaman diğer işletmelerden daha başarılı bir konumdadır. (Green et al., 2000, s. 206-225)

İşletme itibarını yükseltmek için istihdam, işgücü devri, ücretler, çevre koruma ve halk gibi tüm alanlarda sosyal sorumluluğu vurgulayan faaliyetlerin yürütülmesi gerekmektedir.

4.11.3.Rekabet Üstünlüğü Sağlaması

İşletmelerde sürdürülebilir kalkınma kavramının tanıtılması ve bu alanda çevre ile ilgili yeni fikirlerin oluşturulması ve uygulanması uzun vadeli bir rekabet avantajı elde edilmesini fırsatı yaratacaktır.

İşletmelerin sektördeki diğer işletmelerle rekabet etmek için kullandıkları bazı araçlar vardır; Bilgi düzeyi, teknolojik gelişme, yönetim teknikleri, performans değerlendirme sistemi, çevresel işlemler, finansal planlama faaliyetleri. Bu araçların her birinde çevre yönetim sistemi uygulamasına geçmek işletme için rakiplerine karşı rekabet avantajı yaratacaktır. (Reynolds, 2001, s. 61-63)

Johnson'a (1993) göre bir işletmenin başarısını gösteren en önemli faktör; Gerçekleştirdiği çalışmalarla rakiplerine karşı sağladığı rekabet üstünlüğüdür.

Rekabet avantajı elde etmek isteyen işletmeler için etkili olan şeyler; yeni teknolojik gelişmelere, insan kaynakları deneyimine ve çevresel faaliyetlere yatırım yapmaktır.

Yeşil bir yönetim yaklaşımını başarılı bir şekilde uygulamak için işletmelerin kirlilik kontrolü, ürün ve hizmet sorumluluğu, sürdürülebilir kalkınma stratejilerini tanımlaması gerekmektedir. İşletmeler çevresel yenilikler yaratarak tüm fırsatlardan yararlanmaktadır.

Günümüzde işletmeler adına rekabet avantajı yaratabilmenin en önemli noktası; İşletmelerin yürüttükleri faaliyetlerin sektördeki diğer işletmelerden farklı olduğunu müşterilerine anlatabilmeleridir. Buda çevre dostu bir iş yaklaşımına sahip olmaktan geçmektedir. Başka bir deyişle, yeşil yönetim faaliyetlerinin uygulanması demektir. Gerçekleştirilen tüm işlerde çevreye verilen önem işletme için avantaj yaratacak ve onu sektördeki diğer rakiplerden ayıracaktır.

4.11.4.Karlılık Artışı

İşletmelerin en temel amacı, büyümeyi sürdürürken aynı zamanda da yeşil kalmaktır. Bu anlayışı benimseyen işletmelerin daha temiz ve sürdürülebilir bir üretim gerçekleştirme eğiliminde oldukları ve bu sebeple karlarını artırdıkları görülmektedir. (Weinberg, 1998, s. 241).

İşletmeleri daha yeşil ve daha yalın hale getirmek için yeni bir iş stratejisi geliştirmek, çevresel performansı iyileştirir. İş verimliliğini, atıkları ve emisyonları azaltmak karlarını artırır. Yeni çevre stratejilerini izleyen işletmelerin sıfır kusur, sıfır kaynak ve sıfır atığa sahip olması daha olası görülmektedir. (Florida ve Davison, 2001, s. 64)

Chappel (1993), yeşil bir yönetim yaklaşımının işletmeler için gerekli olduğuna ve bu anlayışa dayalı stratejiler uygulayan işletmelerin daha karlı olduğuna inanmaktadır;

- Çalışanların ve kullandıkları kaynakların birbirinden bağımsız olmadığı ve işletmelerin her ikisinden de sorumlu olduğu bilinci doğrultusunda davranmak
- Hizmetin güvenilir, verimli ve doğal olmasını sağlamak
- Sürdürülebilir kalkınma anlayışı doğrultusunda yenilikçi ve yaratıcı teknikler kullanarak gerçek kalitede hizmetler yaratmak
- Çalışanları; personele, müşterilere, tedarikçilere, ortaklara ve toplumun tüm kesimlerine çevresel konular hakkında bilgi sağlama sorumluluğuna erişirmek
- Çalışanlar için temiz, sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamı yaratmak
- İşletmelerin sosyal sorumluluklarının bir parçası olarak çevre konularına dikkat etmesini sağlamak

4.12.Yeşil Yönetim Uygulamaları

Yeşil yönetim uygulamaları ile yönetilen işletmelerde başarılı olabilmek için öncelikli olarak tepe yönetimin çevre bilinci konusunda yeterli düzeyde bilgiye sahip olması gerekmektedir.

İşletme yöneticileri, personellerini ve tüm yönetsel kademelerini belli aralıklarla çevre konusunda bilgilendirmeli ve eğitimler düzenlemelidir. Bu konuda; uygulamaya konulan çevre odaklı tüm uygulamaların koordineli bir biçimde yürütülmesini sağlamaları gerekmektedir. Yeşil yönetim uygulamaları aynı zamanda işletmelerin çevre kavramına verdiği önemi göstermektedir.

Yeşil Yönetim uygulamalarından olan Çevre Yönetim Standartları dünyanın pek çok ülkesinde kullanılmaktadır. Bunlardan bazıları; Eko Yönetim ve Denetim Programı (EMAS; Eco-Management and Audit Scheme), 1990 yılında İngiliz Standartlar Enstitüsü tarafından ortaya çıkarılan BS 7750 Çevre Yönetim Standardı ve BS 7750 standardının temel alındığı ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Standartları Serisi'dir.

Tarımda yeşil yönetim uygulamalarına geçiş ise; Tarımın çevre ve insan sağlığına vermiş olduğu zararlardan dolayı iyi tarım ve organik tarım anlayışı ile tarımda yeşil yönetim uygulamalarının başlaması gerekliliğinin bir göstergesi olarak ortaya çıkmıştır.

Tarım sektörü dışındaki birçok sektörde çevre sorunlarını dikkate alarak sürdürülebilir üretimle birlikte yaşanan krizleri çevreyi esas alan bir ekonomik bakış açısıyla yeşil yönetim uygulamalarını işletmelerinde uygulamaktadırlar. Bu uygulamaları gerçekleştiren sektörlerle verilen örnekler aşağıdaki gibidir; (Okan vd.,2015)

Coca Cola; Sürdürülebilirlikle birlikte yeşil bir yönetim anlayışının gerekliliğini ortaya koymak adına sürekli yenilikçi fikirler üreterek çevrenin korunmasına yardımcı olmaktadır. Kullandıkları çevre dostu soğutma sistemleri sayesinde 2013 yılında; 13,8 milyon ağacın zarar görmesi engellenerek ortaya çıkabilecek emisyonların önlenmesi sağlanmıştır. Aynı zamanda yürüttükleri Lightweight projeleri ile Türkiye'de 2.500 tondan fazla malzeme tasarrufu yapmayı başarmışlardır. Pakistan' da uygulamaya koydukları Paani Temiz Su projesi çalışmalarıyla birçok kişiye temiz içme suyu kullanımı sağlanmaktadır.

Apple; Yeşil Büyüme'yi desteklemek adına Çin'de Temiz Enerji Programları uygulamasını başlatmıştır. Çin'deki uygulamalarında %100 oranında temiz enerji üretmektedir.

Eczacıbaşı; Sürdürülebilir kalkınmanın gelişmesine sağladığı katkılarla ön plana çıkmaktadır. Böylelikle daha yeşil bir anlayış ile birlikte kaynak tüketiminin önüne geçmektedir. Enerji üretiminin önemli bir kısmını atık ısıdan elde ederek çevresel problemleri çevre odaklı bir fırsata çevirmek için çeşitli uygulamalar gerçekleştirmiştir.

Ford; Atıkların suların geri kazanılması, süreçlerin işlenmesi ve yeniden kullanılması stratejilerini uygulayarak her yıl 883 milyon su tasarrufu sağlamaktadır.

Starbucks; En dikkat çeken uygulamalarından birisi karton bardakları plastik bardaklara dönüştürme projesidir. Bu sayede; geri dönüşüm sürekli hale getirilerek çevrenin korunmasına yardımcı olmaktadır. Yalnızca uyguladıkları bu uygulama ile her yıl 16.000 ağacın hayat bulduğu belirtilmektedir.

Şekerbank; Çevreyi ve doğal dengeyi destekleme kredisi adı altında Eko kredi ve Emeği ve Enerjiyi koruyan kredi kapsamında finansal destekler vermektedir Enerji tasarrufuna yönelik yatırımlarını gerçekleştiren işletmelerin elektrik, su ve doğalgaz faturalarına yaptıkları ödemelerin tutarlarını azaltan özel nitelikli bir kredi türü olarak ifade edilebilir. Bu sayede; işletmelerin enerji tasarrufu yapmaları sağlanmaktadır.

Garanti Bankası; Çevre duyarlılığı kavramına büyük ölçüde önem vermektedir. Sürdürülebilir kalkınmaya da çeşitli şekillerde destek vermektedir. “Çevreye Duyarlı Bonus Card” uygulaması bunun en güzel örneklerinden bir tanesidir. Bu kart; Çevreye karşı duyarlı olan vatandaşların çevreye yönelik yapmak istedikleri eylemleri gerçekleştirebilmeleri için geliştirilmiştir. En önemli özelliği ise, üretimi gerçekleştirilirken kullanılan pvc miktarının oranının çok düşük bir seviyede olmasıdır. Bu sayede çevre için geliştirilmiş olan bu kart diğerlerine göre daha çabuk bir şekilde doğada yok olabilmektedir.

Temsa; Çevreci oto, düşük karbondioksit salınımı stratejileriyle uygulamalarını gerçekleştirmektedir. Böylelikle sürdürülebilirliğe ve çevrenin korunmasına yardımcı olmaktadır. Bunun uygulanabilmesi için ise; “ELFA Hibrid Sistemlerini” kullanmaktadır. Bu sistemler; emisyonlardan uzak elektrik enerjisiyle çalışan araçları temsil etmektedir.

Türk Telekom; Çevreci uygulamalar kapsamında gerçekleştirdiği “e-fatura” uygulamasıyla çevrenin korunmasına ve müşterilerin karbon ayak izinin azaltılmasına yardımcı olmaktadır.

Arçelik; Çevrenin korunmasına verdiği önem sayesinde, yenilenebilir enerji kaynaklarını işletme birimlerinin tamamına yakınında kullanarak enerji kullanım ihtiyacının büyük çoğunluğunu bu şekilde karşılamaktadır. Paketlemede de geri dönüşüme uygun olarak karton malzeme kullanarak her yıl kullanımının %60’a yakınında geri dönüşüm sağlamıştır.

Efes, yeşil yönetim uygulamaları kapsamında enerji alanında tasarruflar yapmak amacıyla işletme birimlerinde enerji konseyi kurmuştur. Bu enerji konseyleri sayesinde işletmelerde fazla enerji tüketimi gerçekleştiren yerler tespit edilerek bunların düzeltilmesi, bununla birlikte enerji tüketiminin azaltılması ve enerji kullanımıyla ilgili yeni projeler oluşturulması hedeflenmektedir. Ayrıca yapmış olduğu sevkiyat sayılarında düzenlemelere giderek araçlarındaki karbon salınımını azalma yoluna gidilmiştir.

Bu uygulamalarda da görüldüğü gibi tüm sektörlerde yer alan hassasiyetin ortak noktası; çevre ve tüm canlıların hedef ve ekonomik kazanç beklentilerinin çok üstünde bir değere sahip olduklarıdır.

Ancak bununla beraber değiştirilen bir yeşil pazarlama yöntemi olarak karşımıza çıkan “Yeşil Aklama” kavramı bazı işletmelerin uygulamış oldukları faaliyetlerin iyi gibi görünen taraflarının ön plana çıkarılarak altında yatan negatif yönlerini kapatma çabası olarak ifade edilebilir.

Yeşil aklama kavramı; Üretilen ürünlerin işletmeler tarafından çevreye dost, yeşil ürünler olarak tanıtılarak farklı şekillerde reklamlarının yapılması ve bu sayede tüketicilerin kullandıkları ürünlerin çevresel zararlarını görememelerine yol açmaktadır.

Son yıllarda gözle görülür bir şekilde artış gösteren bu kavramla ilgili ortaya konulan bir araştırmada kullanılan aldatici metodlar şöyle sıralanmıştır;

-İşletmelerde üretilen bir ürünün tanıtılmasında kullanılan dolaylı anlatım, tanımların doğrudan yapılmayarak örtülü ifadelerin kullanılması (örnek; çevreye dost ürün)

-İşletmelerin alt yapısında ve hedeflerinde bulunmayan yeşil kavramını vizyonlarının temeli olarak göstermesi (örnek; çevreyi kirleten bir fabrikada üretilen bir ürünün yeşilliğinin vurgulanması)

-İşletmeler ürünlerinin reklamını yaparken ürünü olduğundan farklı biçimde resimlerle süsleyerek yeşil bir çerçevenin oluşturulması

-İşletmelerin uzmanlaşmış bir dil kullanarak kavramları konuyu profesyonellerin anlayabileceği bir hale getirmesi

gibi bazı işletmelerin yeşil aklama kavramını kullandığını görmekteyiz.

Örneğin; Coca Cola; çevre bilinci fazla olan tüketicilerin ilgisini çekebilmek amacıyla ortaya koyduğu ürettiği içeceklerinde “katkı maddesi bulunmayan şeker” iddiasıyla çevreci bir yaklaşıma sahip olmadığı gerekçesiyle yeşil aklama suçuyla gündeme gelmiştir.

Volkswagen; Üretmiş olduğu ürünlerin tanıtımını yaparken araçlarında düşük yayılım değerlerini kullandığını söylemesine rağmen daha sonrasında yapılan sürüş denemelerinde bunun tam aksi yönde azot oksit salınımının gerçekleştiği ortaya çıkmıştır.

H&M; Kıyafetlerinin üretiminde kullanılan su kapasitesinin belirtilenden çok daha fazla olduğu verilerle saptandığında üretilen bir kıyafetin yeşil kavramından çok uzak olduğu görülmektedir. (Örneğin; üretim sırasında 20 bin litre su harcanması)

İşletmelerin yeşil yönetim uygulamaları kapsamında; faaliyetlerini yerine getirirken gerek yasal mevzuatlara uygun olarak faaliyetlerini sürdürmek için ulusal ve uluslararası şekillerde belirlenen standartlara uygun olarak gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda işletmelerin sahip oldukları genel sertifikalar ve sertifikasyon programları ile bu programların hangi alanları kapsadıkları aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 1:ISO Yönetim Sistemleri

Sertifika Logosu

Sertifikasyon Programları

Uluslararası Standartlar Teşkilatı olan ISO'nun kuruluş tarihi: 23 Şubat 1947. Üye ülke sayısı 150, Ülkeler 1 üye ve eşit hakka sahiptir. TSE (Türk Standartları Enstitüsü) ISO'nun temsilciliğini Türkiye'de üstlenmektedir.

ISO 9001 Tüketicilerin beklentilerini, ihtiyaçlarını ve mevzuat şartlarını karşılayarak müşteri memnuniyetinin artırılmasına odaklanan kalite yönetimi sistemi biçimidir. En güncel versiyonu ISO 9001:2015'dir.

ISO 14001 İşletmenin her türlü üretim faaliyetlerinin ürünlerinin, hizmetlerinin ve süreçlerinin anlık ve uzun vadeli çevresel etkilerini yöneten sistemdir.

OHSAS 18001 sertifikası, sertifikalı bir iş sağlığı ve güvenliği sertifikasıdır. 22.04.2014 tarihinde revize edilerek [OHSAS 18001 Yerine ISO 45001 Standardı](#) getirilmiştir.

ISO 22000 Tüketicilerin gıdadan kaynaklı hastalıklara maruz kalmaması için geliştirilmiş, üretim, ürün, donanım kontrolü, genel hijyen uygulamaları ayrıca personel ve ziyaretçi hijyeni de dahil olmak üzere taşıma, depolama, eğitim, tedarikçi seçimi ve değerlendirmesi, iletişim ve benzeri konuları kapsamaktadır.

ISO 27001 Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemleri için uygulanmakta olan sistemdir.

ISO 45001 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi Standardıdır.

BRGS Gıda Güvenliği Global Standardıdır. Güncel şartları ve yasal/uyum yükümlülüklerini uygulamak ve tüketicileri korumak amacıyla, gıda üreticileri ile beraber gıda hizmeti veren kuruluşlar için gıda güvenliğinin yanı sıra kalite ve operasyonel gerekliliklerinin de belirlendiği standarttır.

ISO 50001 Enerjinin en uygun kullanımı için kullanılan bir sistemdir. Enerji Yönetim Sistemi olarak kullanılmaktadır.

HACCP Gıda üretiminde gerekli olan hijyen şartlarının belirlenip uygulanmasını amaçlar. Gıda işleminin her hangi bir noktasındaki tehlikeleri belirlemek ve kontrol etmek için tasarlanmış olan bir sistemdir.

ISO 31000 Kurumsal Risk Yönetim sistemlerinin kontrol ve güvence altına alınması için uygulanmaktadır.

Kaynak: (Gökdeniz, 2017)

Şekil 2’de görüldüğü üzere tüm Dünya’da bütün üretim faaliyetlerinde kuruluş ve işletmelerin çevre dostu ve sürdürülebilir üretim faaliyetleri için gerekli şartları taşıdığını belirlemek amacıyla birçok standart getirilmiştir.

ISO (Uluslararası Standardizasyon Teşkilatı)

Bu kuruluşlardan en önemlisi ISO veya Uluslararası Standardizasyon Organizasyonu olarak çevrilmiştir. 1947 yılında Cenevre/İsviçre merkezli kurulmuş olup, şu anda 150'den fazla ülkeden 164 üyesi bulunmaktadır.

ISO 9001 kalite yönetim sistemleri

ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi, Tüketici beklentileri, ihtiyaçları ve mevzuat şartlarını karşılayarak müşterilerin memnuniyetinin artırılmasını amaçlayan dünyaca kabul görmüş bir kalite yönetimi sistemi biçimidir.

ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemleri

Çevre yönetim sistemi (ÇYS) olarak bilinen ISO 14001 işletmelerin ürettikleri ürünlerinden sundukları hizmetlere kadar faaliyetlerinin anlık ve uzun vadeli çevresel etkilerini yöneten sistemdir. Bu belgeye sahip olarak işletmeler üretimlerinin her aşamasında çevre yönetim sistemlerine verdikleri önemi de göstermektedirler. Uluslararası geçerliliğe sahip bu belgeye sahip olarak işletmenin tüketici nezdinde ki çevresel imajı da gözetilmektedir.

ISO18001 iş sağlığı ve güvenliği sistemleri

İşletmelerin iş sağlığı ve güvenliği yönetim sistemine sahip olduklarını belgeleyen OHSAS 18001 sertifikası etkili bir iş sağlığı ve güvenliği yönetim sistemidir. Bu sistem işletmelerin sağlık ve güvenlik yönetim sistemini uluslararası standartlar da tanımlamasına ve kontrol etmesine de imkân ve olanak tanımaktadır.

ISO 22000 gıda güvenliği yönetim sistemi

Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi alanında uluslararası geçerliliğe sahip olan ISO 22000 Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi işletmelerin müşterilerine ve paydaşlarına karşı sorumlu oldukları gıda güvenliği sağlama noktasında kararlılığını göstermektedir.

Ayrıca, işletmelerin gıda güvenliği noktasında karşılaşılabilecek riskleri minimize etmek, şeffaf olmak gibi avantajlarının olması tüketiciler açısından önemlidir.

ISO 27001 bilgi güvenliği yönetim sistemi

Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi alanında uluslararası geçerliliğe sahip ISO 27 001 kurumsal bilgi güvenliğinin sağlanmasına ve işletme bilgilerini kontrol altına alınarak risk yönetimine olanak sağlamaktadır.

ISO 31000 risk yönetim sistemi

ISO 31000 Risk Yönetim Sistemleri, kuruluşlara risk yönetimi ilkeleri, çalışma yapıları ve süreçleri sağlar. Bu standart, kuruluşun büyüklüğü veya sektörü ne olursa olsun geçerlidir. Bu standart, yalnızca iç ve dış denetim programlarına rehberlik etmek için kullanılır.

ISO 45001 iş sağlığı ve yönetim sistemi

ISO 45001 “İş Sağlığı ve Güvenliği Değerlendirme Serisi” nin kısaltması olan uluslararası platformda önemli bir standarttır. Amaç olarak çalışanların iş sağlığını korumayı, üretim ve işyeri güvenliğini amaçlamaktadır. Uluslararası bir standart olan ISO 45001 her işletme için uygulanabilir ve uygulanmalıdır.

ISO 50001 enerji yönetim sistemi

Enerji Yönetim Sistemi olarak uluslararası uygulama sistemi olan ISO 50001 enerjinin kontrollü ve tasarruflu olarak kullanarak çevreye etiklerinin kontrol altına alınmasını amaçlayan yönetim sistemleridir. Bu belgeyle işletmeler enerjiyi üretirken ve tüketirken çevre dostu faaliyetlerde bulduklarını belgelemiş olmaktadır (Okutanpatent, 2021).

HACCP gıda sağlık standardı

İşletmelerinin gıda üretimi için sahip olması gerek hijyen şartlarını belirler. Ayrıca, tüketici açısından ürünün üretimi ve hizmeti esnasında oluşabilecek sağlık risklerinin belirlenerek ortadan kaldırılmasını sağlayan ürün güvenilirliği sistemidir (ISOqarturkey, 2021).

BRCGS gıda güvenliği küresel standardı

Perakende olarak kendi markası ile faaliyet gösteren, gıda üretimi faaliyetlerinde bulunan işletmelerin uyması gereken gıda güvenliği, hijyeni ve kalitesinin standartlarını belirleyerek işletmelerin belirlenen standartlara uyup uymadığının kontrol edilmesinde BRCGS standardı devreye girmektedir.

Tablo 5: BRCGSS Standardının Faydaları

Parametre	Açıklama
Tüketici	Ürüne olan güvenin artması
Tedarik Zinciri	Güçlü bağlar
Üretim	Verimlilikte artış
Risk	Gıda hijyen güvenliğinde artış
İşletme	İç süreçlerin etkili kontrolü
Ürün	Ürün güvenliğinde artış

Kaynak: (ISOqarturkey, 2021)

Tablo 6: ÇBRGS Standardı

Kategoriler	Açıklama
Et, İşletmiş Et, Balık	Kırmızı ve beyaz et-balık, işlenmemiş et ve balık ürünleri
Üretim	Taze veya dondurulmuş meyve ve sebze
Günlük yiyecekler	Süt ve süt ürünleri ve yumurta
Piştirilerek dondurulmuş, yemeğe ya da pişirmeye hazır et ve balık ürünler	Paketli dondurulmuş et ve balık
Çevre koşullarına dayalı, ısı koruma paketli gıda ürünleri	Paketlenmiş gıda
Çevre koşullarına dayanıklı diğer gıda ürünleri	İçecekler, unlu mamuller, kuru gıdalar, atıştırmalıklar ve kahvaltılık gevrekler, yağlar, katı yağlar ve gıda katkı maddeleri

Kaynak:(ISOqarturkey,2021)

Yukarıdaki tablolarda da belirtildiği gibi; Gıda ürünlerinde kullanılan BRCGSS ve ÇBRGS standardının birçok olumlu etki yarattığı açıkça görülmektedir. Bunun ürünlere olan güven artacak yani müşteri memnuniyeti daha fazla olacaktır. Böylelikle üretim gerçekleştirilirken daha fazla verim alınacak, ürünler sürekli kontrol altında tutulacak ve güvenliklerinin artırılması sağlanacaktır.

Tüm anlatılanlar ışığında çevrenin en etkin şekilde korunabilmesi, gelecek nesillere en sağlıklı ortamın bırakılabilmesi için yapılması gereken en temel hareket çevreyi tam anlamıyla bütüncül bir biçimde tanımaktır. Her yönüyle yaşadığı alanı tanıyan birey çevreye yapacağı yaklaşımı biliyor olacak ve ona uygun bir şekilde hareket edecektir. Çevre bilincinin en üst seviyede tutulması ve nesiller arasında önemli bir yerde kalabilmesi sürdürülebilirlik açısından önem taşımaktadır.

Ülkemiz ve dünyada kaynakların durdurulamaz bir hızda tüketildiği, bilinçsiz çevre çalışmalarının yaygınlaştığı ve diğer canlı varlıkların yaşamının önemsemeden tahribatların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda çevresel sürdürülebilirlik önemli bir kavram haline gelmektedir. Çevresel sürdürülebilirlik doğal kaynakların olması gerektiği gibi gelecek nesillere aktarılabilmesidir. Devamlılık, kesintisizlik anlamları ile de çerçevelenebilecek bu kavram çevre için büyük önem taşımaktadır.

Yaşadığımız ortam için yaptığımız her şey bize geri dönecektir. Olumsuz dönüşlerin olması insanlık için muhtemel son demektir. Zamanında fark edilerek yapılan müdahalelerin hayati önem taşıdığı bilinip buna göre hareket edilmesi gerekmektedir.

Birey ve sivil toplum kuruluşlarının ortaklaşa çalışmalarıyla yürütülen etkinliklerinde çevre bilincinin gelişmesinde fark edilir derecede katkı sağladığı görülmektedir. Okullarda küçük yaşlarda verilen çevre eğitimlerinde çevreye karşı bilincin erken yaşta oluşmaya başladığı tetiklediği gözlenmektedir. Bu bilincin daha erken süreçlerde oluşmasını sağlamak adına yapılabilecek her türlü etkinlik gelecek nesiller için önemli bir adım olmaktadır.

Tüm çevre hareketleri kaynakların verimli kullanılmasına ve çevre ile ilgili gerekli tedbirlerin alınmasına dayanır. Ülkemiz çevre konusunda yürütülen anlaşmaların çoğuna destek vermektedir. Uluslararası anlamda da bu konuda uygulayıcı olma açısından da ön sıralarda yer almaktadır. Dünyada her geçen gün çevre için yeni bilgiler güncellenmektedir. Güncellenen bilgiler ışığında yeni önlemlerin ortaya çıkabileceği unutulmamalıdır.

Çevre ve sürdürülebilirliğin ders müfredatı olarak da eğitimin farklı kademelerinde karşımıza çıkması çevrenin korunmasına ve sorunların çözümüne yönelik uyum çalışmaları içerisinde yerini alması yönünden önem taşımaktadır.

Çevreye ve canlıların yaşama hakkına daha çok önem veren nesillerin oluşması ya da var olan neslin farkındalığının artırılması ile ilgili bilgi aktarımının sağlanması da çevrenin geleceği için yapılabilecek pozitif adımlar arasında sayılabilmektedir.

Sürdürülebilir ve yeşil yönetimin oluşturulması çevre ve kaynak yönetimi açısından önemli olmakla beraber izlenecek adımların da temelini oluşturmaktadır. Yapılacak tüm çalışmaların iş birliği boyutuna dayanması ülkemizin çevre yönünden güçlenmesini sağlayacaktır.

SONUÇ

İnsanoğlu ilk çağlardan itibaren üzerinde yaşadığı dünya kaynaklarını sınırsız zannederek hoyratça kullanmış, bunun sonucunda ise son yıllarda yaşanan küresel boyuttaki çevresel sorunlar insanlığı çevreye verdiği zararlara çözüm yolları bulmaya yönlendirmiştir. Bu amaçla yapılan çalışmalar insanlığın çevre odaklı sorunlara çözüm yollarını tek başına bulmasının ve geliştirmesinin de yeterli olamayacağını göstermiştir. İşletmeler de daha çok üretim yapabilmek ve faaliyet gösterebilmek için çevreyi, çevresel kaynakları göz ardı etmiştir. Çevrenin önemini uzun zaman sonra kaynakların tükenmesiyle, doğada oluşan kirliliklerin artmasıyla fark etmişlerdir. Bu sorunlar bakıldığı zaman işletmelerin uyguladıkları yanlış uygulamalar sonucunda meydana gelmiştir.

Sanayi Devrimi ile birlikte gittikçe artan fabrikalar buna paralel olarak geliştirilen üretim teknolojileri, makinalar, üretim ve verimlilik ile beraber karlılıkta artışa katkı sağlamış, ancak bu teknolojik gelişmeler zararlı kimyasal atıkları, hava, çevre ve su kirliliğini ve gittikçe kıtlaşan kaynak sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Sonuç olarak çevreye verilen zararları önleme noktasında inkâr edilemez bir mecburiyet ortaya çıkmış ve neticesinde çevreci bakış açısını ilke edinen yeşil yönetim uygulamaları, işletmelerde çevresel hassasiyetlerin ve sürdürülebilirlik anlayışının bir zorunluluğu ve tezahürü olmuştur.

İnsanlara geçim kaynağı sağlayan çevredir. Aynı zamanda çevredeki işletmeler için ekonomik bir kaynaktır. İşletmeler çevreden aldıkları kaynaklarla gelişirler. Bu kaynak kıtlığı, felaketler ve çevre kirliliği sadece halk sağlığını olumsuz etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda işletmelerin yeni kaynaklar bulmasını da imkânsız hale getirmektedir. Artan çevre kirliliği, çevresel bozulma ve tek başına yetersiz ekonomik gelişme, dünyanın ekolojik denge açısından düzelmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Çevreyi kirletmeden kalkınmayı sağlamak için hem toplumda yaşayan insanlara hem de endüstriyel faaliyetlerde bulunan işletmelere büyük sorumluluk düşmektedir. Sosyal sorumluluk anlayışının gereği olarak işletmelerin çevre bilincinin önemini anlamaları ve buna uygun olarak faaliyette bulunmaları gerekmektedir.

Tüm bunlarla birlikte çevrenin ve kaynakların tükenmesiyle artık bu soruna çözüm aranmaya çalışılmış ve uluslararası düzeyde iş birliği ve çevre politikaları geliştirilmeye ve uygulanmaya başlanmıştır. İşletme çalışanlarının çevresel bakış açıları, uygulayacakları politikalar, bilinç düzeyleri, çevre sorunlarına karşı olan tutumları bunu belirlemede büyük rol oynayacak ve çevreye karşı duyarlılıkları ortaya çıkacaktır. Böylelikle işletmeleri de olumlu yönde etkileyecek olan bir yönetim anlayışı fikri ‘‘sürdürülebilir kalkınma anlayışı’’ geliştirilmiştir. Bu yaklaşımdan sonra işletmeler için çevreye karşı daha duyarlı olarak üretim faaliyetlerini gerçekleştirme fırsatı ortaya çıkmıştır.

Bunu uygulamaya başladıklarında çevresel problemlerde gözle görülür şekilde azalma meydana gelmektedir. Doğal kaynaklar zarar görmeden, çevre kirlilikleri oluşmadan daha verimli daha etkin bir şekilde üretimlerini gerçekleştirebilmektedirler. Böylece insan sağlığını tehdit eden durumlar ortadan kaldırılmış olacak ve daha sağlıklı, yaşanılır bir çevre ortaya çıkacaktır.

Bu konuda da yeşil yönetim yaklaşımının ortaya çıkmasının da çok büyük bir etkisinin olduğu görülmektedir. Netice itibari ile son yıllarda yeşil yönetim kavramı her sektörde önemi artan ve gittikçe yıldızı parlayan bir yönetim modeli haline gelmiştir.

İşletme faaliyetlerinde sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için uygulanan yeşil yönetim uygulamaları, doğal kaynakların üretilme hızını aşmayacak şekilde tüketilmelerini güvence altına alarak olası kıtlık riskini de ortadan kaldırmayı hedeflediği görülmüştür. Yeşil yönetim uygulamaları, çevresel faktörleri dikkate alarak yapılan bir üretim modeli olarak yeşil üretimi yönetme becerisine sahip olan işletmelerde en üst yönetim düzeyinde uygulanması uzmanlık gerektiren bir yönetim biçimidir.

Çevre dostu yönetim ve yeşil yönetim olarak adlandırılabilir işletme kavramı, işletmenin tüm faaliyetlerinde çevreye odaklanan, çevreye verilen zararı en aza indiren ve ekolojik çevreyi koruyan yeni bir kavramdır. Üretim süreçlerini değiştirir, çalışanları çevre bilgisi konusunda eğitir ve çevre dostu teknolojiler kullanarak çevrenin kirlenmesinin önüne geçilmesini sağlar. İşletmelere yeşil bir yönetim yaklaşımı kazandırmak için bu kavram altında faaliyet göstermenin faydalarının farkında olmaları gerekmektedir.

Yeşil yönetim yaklaşımları; uzun dönemde işletmeler açısından çok büyük faydalar sağlamaktadır. Bu yaklaşım bir yandan çevreyi korumak ve kirliliği önlemek ve kaynakların etkin kullanılmasını diğer yandan firmaların rekabet gücünü, maliyetini, verimliliğini ve karlılığını, firma itibarını, ihracatını ve pazar payını artırmak için önemlidir. Bu şekilde yeşil kavramının öneminin daha çok farkına varılmış olacaktır.

Yeşil yönetim yaklaşımlarının daha iyi bir şekilde uygulanabilmesi ve kalkınmanın sürdürülebilirliğinin devamlılığı adına aynı zamanda ekonomik düzende de değişiklikler yapılması gerekmektedir. Bunun için yeni bir ekonomik yaklaşıma ihtiyaç duyulmuş ve ‘‘yeşil ekonomi’’ kavramı ortaya çıkmıştır.

Yeşil ekonominin uygulanacağı bir düzende; Atık ve kimyasallar azalacak, sosyal refah artacak, yeni teknolojiler ve yeni bilgi sistemleri kullanılmaya başlanacak, enerji verimliliği sağlanacak böylelikle kaynak israfının önüne geçilebileceği öngörülmektedir. Bu yüzden yeşil bir yönetim anlayışının ve sürdürülebilirliğin hâkim olduğu yerlerde oluşturulacak olan ekonominin de çevresel anlayışa duyarlı ve uygulanabilir olması gerekmektedir.

Yeşil ekonomi aynı zamanda iş alanlarında da değişiklikler yaratmış ve yeşil kavramıyla birlikte uygulanmasını sağlamaya başlamıştır. İstihdam olanaklarının düzgün sağlanması, kişilere daha fazla iş imkânı sunulması, temiz ve düzenli bir çalışma ortamı yaratılması, iş alanlarına yeşil kavramının daha fazla dâhil edilmesi gibi durumları göz önüne alarak çalışma yaşamında da yenilikler getirmiştir.

Yeşil iş kavramıyla birlikte yeni iş modellerinin ortaya çıkması, hem ekonomik hem sosyal hem de çevresel açıdan sürdürülebilirlik yönünden doğru stratejilerin uygulanmasını sağlayarak işletmeleri rakipleri karşısında daha üstün bir konuma getirecektir.

Yeşil kavramının yaygınlaşması, doğanın korunmaya başlamasıyla birlikte ise; dünyada refah ortamı daha fazla artacak, sağlıklı bir ortamda yaşanılabilir ve insanlar istedikleri temiz havaya, suya, toprağa kavuşabileceklerdir. Havanın, suyun, toprağın kirlenmesiyle birlikte oluşan hem sağlıksız bir ortam hem de görsel açıdan memnuniyetsizlik yaratan durumlar ortadan kalkarak daha temiz bir görüntüye sahip olunabilecektir.

Çevre sorunlarını görerek buna karşı alınan önlemler sayesinde dünyadaki bütün çevresel sorunların ve kirliliğin önüne geçilecek şekilde mal ve hizmet üretimi gerçekleştirilerek bugün ve gelecekte kişilerin ihtiyaçlarına karşı daha doğru bir şekilde karşılık verilebilecektir.

Yapmış olduğumuz çalışmada yeşil yönetimi, sürdürülebilir bir üretimi ve yaşanabilir bir çevreyi hedefleyen işletmelerin, sosyal ve ekonomik başarılarının arttığı, işletmelerin imajı ile çalışanların verimi üzerinde olumlu etkilerinin bulunduğu görülmüştür. Yeşil üretim amacıyla uygulanan yeşil yönetim uygulamalarının insan ve doğada yaşamını sürdüren tüm canlı varlıklara, ekolojik dengeye ve çevreye sağladıkları faydalarının neler olduğunun üzerinde durulmuş, yeşil yönetim uygulamalarının her sektör açısından kayda değer faydaları olduğu açık bir şekilde görülmüştür.

Sürdürülebilirlik kavramının kuşaklar üzerindeki incelemelerinde düşünülenin aksine günümüz furyası yani Z kuşağında bir ürünün marka olmasından ziyade sürdürülebilir olmasına daha fazla önem verildiği görülmüştür. Bunun sebepleri arasında en temel olarak medyayı yakından takip ederek çevresel gelişmelerden haberdar olmaları yer almaktadır, Bu sayede çevre bilinci düzeyleri artmış ve sürdürülebilirlik kavramını eski kuşaklara göre daha kolay özümseyebilmişlerdir.

Sonuç olarak çevre kavramı ve kirliliği üzerine anlatılan bu bilgilerden sonra toplum olarak yapılması gereken en önemli şey ilk önce bireylerin kendisindeki farkındalığı oluşturmaya daha sonrasında ise çevresinde bulunan kişilerde bu farkındalığı oluşturmaya çaba göstermesidir. Eğer tüm dünyada bu çevresel duyarlılık üzerine farkındalık oluşturulabilirse doğa o zaman daha temiz ve yaşanılabilir bir hale getirilebilecektir. Eğer yaşanılan çevre temiz olursa, insanlar da mutlu ve sağlıklı bir şekilde yaşamlarını sürdürebilme imkânı elde edebileceklerdir.

KAYNAKÇA

- Adams, W.M. (2001). *Green Development: Environment and sustainability in the third world* (2.Baskı). London: Routledge.
- Akdoğan, A. (2003). *Çevreye duyarlı yönetim ve işletmecilik*. Kayseri: Ticaret Odası Yayınları.
- Aksu, C. (2011). *Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre*. Güney Ege Kalkınma Ajansı.
- Allenby, B., R. (2000). The fallacy of green technology. *American Behavioral Scientist*, (44), 213-228.
- Algan, N. (2000). *Türkiye’de Devlet Politikaları Bağlamında Çevre ve Çevre Korumanın Tarihine Kısa bir Bakış*. Türkiye’de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu. İstanbul. 2000.
- Apollo, A. (2008). *Green-Collar Jobs in America’s Cities*. United States.
- Arat G., Türkes M., ve Saner E. (2002). *Vizyon 2023: Bilim ve Teknoloji Stratejileri Teknoloji Öngörü Projesi- Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli- Uluslararası Sözleşmeler Ön Rapor*. Ankara. TÜBİTAK.
- Arıman, S., & Koyuncu, S. (2020). Geri Kazanılmış Atık Suların Yeşil Alan Sulamasında Kullanımı. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 48-56.
- Atkinson, G. (1995). Debate on green accounting. *Environment*, (37) 8, 3-5.
- Axelrod, R., A. (2001). *Brave new words: The finansal value of environmental communications*. Pollution Prevention Review, Winter.
- Banerjee, S., B. (2001). Corporate environmental strategies and actions. *Management Decision*. (39) 1, 36-44.
- Banerjee, S., B. (2002). Corporate environmentalism: The construct and its measurement. *Journal of Business Research*, (55), 180.
- Barış, P. (2014). *Sürdürülebilirlik Açısından Doğal ve Yapay Aydınlatmanın Konutlarda İncelenmesi*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Baxter., M., T.,E. (2001). Design for the environment (DFE)-an approach to achieve the ISO 14000 international standardization. *Environmental Management and Health*, (1),1,51-56.
- Beamon, B., M. (1999). Designing the green supply chain. *Logistic Information Management*, (12) 4, 332.
- Bozdoğan, R. (2005). "Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı". *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 2(50), 1012-1028.
- Budak, S. (2000). *Avrupa Birliği ve Türkiye çevre politikası*. İstanbul: Böke Yayinlari.

- Buchholz, R., A. (1998). Principles of environmental management, *Second Edition, New Jersey*, (371).
- Büyükoğkan, G. ve Vardaroğlu, Z. (2008). Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi. *Lojistik Dergisi*, 8, 66-73.
- Brown, J. W. and Porter, G. (1991). *Global Environmental Politics*. Boulder: Westview Press.
- Brundtland, G., H. (1987). Our Common Future: World Commission on Environmental Development. UK: *The Brundtland-Report Oxford University Press*, Oxford.
- Callenbach, E., Goldman, L., and Capra, F. (1993). Eco management : The elmwood guide to ecological auditing and sustainable business, San Francisco, *Berret Koehler Publishers*, 79-80
- Cattelino, J. R. (2019). Yeşilden Yeşile Tarımın Çevreselleştirilmesi. *Kuzey Amerika Antropolojisi Dergisi* 22, 135-138.
- Ceyhan, S. ve Ada S. (2015). İşletme Fonksiyonları Açısından Çevreye Duyarlı İşletmecilik. *Uluslararası Yönetim Ve İktisat Ve İşletme Dergisi*,11(26), 115-117.
- Chappel, T. (1993). *The soul of a business*. Bantam: Managing For Profit and The Common Good.
- Chavan, M. (2005), "An Appraisal of Environment Management Systems: A competitive advantage for small businesses", *Management environmental quality: An international journal*, (16) No.5, 2005, ss.444-463.
- Cooper, C., Fletcher, J., Fyall, A., Gilbert, D. and Wanhill, S. (2008). *Tourism principles and practice*, Fourth Edition. England: Prentice Hall, Harlow
- Çetin, M. (2006). Yerel Ekonomik Kalkınma Yaklaşımı ve Uluslararası Organizasyonlar. *Yönetim ve Ekonomi*. 14(1), 153-170.
- Davis, J. (1991). *Greening business*. Oxford: UK Blackwell.
- Denton, K.(1996). Managing pollution efforts: How to turn pollution into profits. *Environmental Management and Health*, (7) 1, 15-22.
- Dulupçu, M. A. (2001). Sürdürülebilir Kalkınma Politikasına Yönelik Gelişmeler.
- Egeli, G. (1996). *Avrupa Birliği ve Türkiye 'de Çevre Sorunları*. Ankara: TÇV Yayını.
- Erim, R. (2000). Çevre ile ilgili hukuksal düzenlemeler, *Türkiye 'de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu*. 177, 179-180.
- Eş, A. (2008). *Sürdürülebilirlik ve Firma Düzeyinde Sürdürülebilirlik Performans Ölçümü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi\ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Farrel, A. and Hart, M. (1998). What does sustainability really mean? The search for useful Indicators. *Environment , Now* ,(98) 9, 4-16.

Florida, R. and Davison, D. (2001). Gaining From Green Management: Environmental Management Systems Inside and outside the Factory. *California Management Review*, (43)3, 64-84

Foster, S.T., Sampson, S.E. ve Dunn, S.C. (2000). The impact of customer contact on environmental initiatives for service firms. *International Journal of Operations & Production Management*, (20) 2, 187-203.

Frankel, C. (1992). Blueprint for green marketing. *American Demographics*, 34-39.

Gökdeniz, A. (2017). Konaklama Sektöründe Yeşil Yönetim Kavramı, Eko Etiket ve Yeşil Yönetim Sertifikaları ve Otellerde Yeşil Yönetim Uygulama Örnekleri. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 70-77

Güçlü, A. (2007). *Sürdürülebilir Kalkınma ve Türkiye'nin Çevre Politikaları*. Gazi Üniversitesi İİBF Fakültesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ankara.

Green, K., Barbara, M. ve Steve, N. (2000). Greening organizations. *Organization & Environment*, (13) 2, 206-225.

Holmberg, J. Anda Sandbrook, R. (1992). Sustainable development: what is to be done In: Making Development Sustainable. International Institute for Environment and Development. USA

Hutchinson, A. and Hutchinson, F. (1997). *Environmental business management: sustainable development in the new milenium*. London:

McGrawHill <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/09/20080922-3.htm> (Erişim Tarihi: 09.03.2022).

Hurma, H. (2014). Yeşil Ekonomi Çerçevesinde Küresel Tarımının Geleceği. (X. Ulusal Kongresi, Dü.) 106-114.

IPCC. (2007). *Climate Change 2007: Synthesis Report*. Geneva, Switzerland: Core Writing Team, Pachauri, R.K and Reisinger, A.

ISOqarturkey (2021), <https://isoqarturkey.com/brc-food-gida-guvenlik-sistemi-belgesi/> adresinden edinilmiştir.

Jacobs, M. (1999). Sustainable Development as a Contested Concept. A. Dobson içinde, *Fairness and Futurity: Essays on Environmental Sustainability and Social Justice* (s. 21-45). Oxford: Oxford University Press Yayınları.

Johnson, D., B. (1993). Green businesses: Perspectives from management and business ethics. *Society&Natural resources*, (11), 259-267, April/May.

Kahraman, N. ve Türkay, O. (2006). *Turizm ve çevre*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Karabulut, E.(2003). *İşletmelerde Çevre Bilinci Ve Yeşil Yönetim Uygulamalarının İşletme Başarısına Katkısını İncelemeye Yönelik Bir Araştırma*.(Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi\Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Karakuş, G., & Erdirençelebi, M. (2018). İşletmelerin Yeşil Yönetim Algılarının İşletme Performansı Üzerindeki Etkisini Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 681-704.
- Kastzellan. (2017). Green Growth, Green Economy And Sustainable Development: Terminological And Relational Discourse. *Prague Economic Papers*, 26(4), 487499.
- Kaynak, M. (2011). *Kalkınma İktisadi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Keiner, M.(2005). *History, Definitions and Models Of Sustainable Development*. ETH Zurich, 1-8.
- Keleş, C.(2007). *Yeşil Pazarlama Tüketicilerin Yeşil Ürünleri Tüketme Davranışları ve Yeşil Ürünlerin Tüketiminde Kültürün Etkisi İle İlgili Bir Uygulama*.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi\Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Kınacı, B., Pehlivan, N. A. ve Seyhan, G. (2011). *Turizm ve çevre (çevre koruma)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Konstanczak, S. (2014). Theory of Sustainable Development and Social Practice. *Problemy Ekorożwoju/Problems of Sustainable Development*, 9(1), 37-46.
- Lockwood, C. (2008). *Yeşil Binalar İnşa Etmek: Yeşil İş Stratejisi*. (Çev. Ahmet Kardam). İstanbul: Mess Yayımcılık.
- Martinuzzi, A., Elisabeth, H. and Bernhard, O. (2000). Ecoprofit, Green management international, *Summer*, Issue (30), 83-97.
- Matthews,R.(2011).*Greenpublicrelations*.<http://www.thegreenmarketoracle.com/2011/03/green-public-relations.html> (Erişim Tarihi:09.03.2022)
- Masca, M. (2009). *Sürdürülebilir Kalkınma: Kalkınma ve Doğa Arasında Denge Arayışları*, 2.Ulusal Davraz Kongresi, 195-206.
- Meydan, S.G. (2013). Kent Planlama Sürecinde Çevre Bilinci Ve Kentsel Rant İlişkisi. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*. 6(1), 175-179
- Miller, G.T. (2000). *Living in the Environment: Principles, Connections, and Solutions* (11th ed.), Belmont, California, USA: Brooks/Cole, Thomas Learning.
- Min, H. and Galle, W. (2001). Green purchasing practices of US firms. *International*
- Morelli, J. (2011). Environmental Sustainability: A Definition For Environmental Professionals, *Journal Of Environmental Sustainability*,1(1), 1-10.
- Morrow, D. ve Rondinelli, D. (2002). Adopting corporate environmental management Systms: Motivations and results of ISO 14001 and EMAS Certification, *European Journal*, (20) 2, 159-171
- Neff, J. ve Halliday, J. (2000). It is not trendy being green. *Advertising Age*, (71) 15, 16.

- Nemli, E.(2001). Çevreye Duyarlı Yönetim Anlayışı, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (23-24), 211-234.
- Nemli, E.(2004). *Sürdürülebilir Kalkınma: Şirketlerin Çevresel ve Sosyal Yaklaşımları*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Okan, T., Peker, İ., Tosunoğlu, B., & Akyüz, A. M. (2015). Gümüşhane Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.IV.Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi Bildiriler Kitabı (s. 1-625).
- Okumus, K. (2002). *Turkey's environment*. Hungary: REC-CEE.
- Okutanpatent.(2021).<https://www.okutanpatent.com/> adresinden edinilmiştir.
- Önel, B. (2021, Ocak). İşletmelerin Yeşil Yönetim Algıları ve Sürdürülebilirlik Bilinci. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırma dergisi*, 21-34.
- Özbakır, M. ve Velioğlu, M.(2010). Pazarlamaya Sürdürülebilir Çerçevesinden Bakış ve Bir Örnek Olay Analizi. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 89.
- Özbirecikli, M. (2002). *Çevre Muhasebesi*. Ankara: Natural Kitap Yayıncılık.
- Özgen, I. (2005). Büyük ölçekli otel işletmelerinde atık yönetimi ve İber Otel Sarıgerme Park örneği. (Yayımlanmış Doktora tezi). *İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi*, İzmir.
- Özgener, Ş. (2004). *İş ahlakının temelleri yönetsel bir yaklaşım*. Ankara: Nobel Yay.Şti.
- Pearce, D., Markandya, A., & Barbier, E. B. (1989). *Blue Print for a Green Economy*.
- Philip, G., E., J. (1993). *Environmental TQM.Quality Progress*, (26) 5,78.
- Piper, M., J. (2002). CAE and sustainable development evidence from UK case studies. *Environmental Impact Assesment Review*, (22), 17-36.
- Read, A. D. (1999). A Weekly Doorstep Recycling Collection, I had no Idea We Could Overcoming the Local Barriers to Participation. *Resources, Conservation and Recycling*, 26, 217 -249
- Reyhan, A. S., & Duygu, E. (2015). *Çevre Politikalarında Yeşil İşler ve Yeşil Yaklaşım: Yeşil İşler ve Yeşil İstihdam*. Memleket Siyaset Yönetim, 21-39.
- Reynolds, M. A. (2001). Greener CPA: An alternative vision. *Ohio CPA Journal*, (60) 1, 61-63, Jan-Mar.
- Sarıkaya, M. ve Kara, Z.F.(2007). Sürdürülebilir Kalkınmada İşletmenin Rolü. *Celal Bayar Üniversitesi Kurumsal Vatandaşlık, Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 4(2).
- Sarkis, J. (1998). Evaluating Environmentally Conscious Business Practices, *European Journal of Operational Research*, 107, 1, 159-174
- Serban, S.D. (2002). *REC Türkiye 'ye açılıyor: Fizibilite çalışması ve başlangıç planı*. Macaristan: Avrupa Komisyonu, Çevre Genel Müdürlüğü Orta ve Dogu Avrupa Bölgesel Çevre Merkezi.

- Shrivastava, P. (1995). Ecocentric management for a risk society. *Academy of Management Review*, (20) 1, 131.
- Sipahi, E. B. (2010). Küresel Çevre Sorunlarına Kolektif Çözüm Arayışları ve Yönetişim. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 331-344.
- Somersan, S. (1993). *Türkiye 'de çevre ve siyaset*. İstanbul: Metis Yeşil Kitaplar.
- Starik, M. ve Rands, G.,P. (1995). Weaving an integrated web: Multilevel and multisystem perspectives of ecologically sustainable organizations. *Academy of Management Review*, (20) 4, 916.
- Steadmen, Mark, Green, R. Ve Zimmerer, T. (1995). Advising Your Environmental Accounting Issues; *Managerial Auditing Journal*, 10.
- Şahinöz, Ahmet ve Fotourehchi, Zahra. (2016). *Çevre Ekonomisi ve Politikaları*. İmaj Yayınevi, Ankara
- Theyel, G. (2000). Management practices for environmental innovation and performance. *International Journal Of Operations & Production Management*, (20)2, 262.
- Tokat, M. U. (2010). *Küreselleşme Sürecinde Ekoloji ve Sürdürülebilirlik Kavramlarına Yaklaşım ve Mimarlık Alanındaki Yansımaları*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Turgut, N. (1996). Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanmasında Katılımın Rolü, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 52(1). 701-715
- TÜBİTAK. 2002. *Sürdürülebilir Kalkınma için Bilgi ve İletişim Çalıştayı*. Ankara. TÜBİTAK-MAM ESÇAE Yayını
- Uçurum, E. (2007). *Sürdürülebilirlikte Ekolojik Çatının İncelenmesi*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Unemg (2011). *Working towards a Balanced and Inclusive Green Economy*. UN Division for Sustainable Development.
- UNEP (2008). *Green Jobs: Towards Decent Work in a Sustainable, LowCarbon World Report*. Worldwatch Institute Washington DC.
- United Nations. (2012). The future we want. *Outcome document of the United Nations Conference on Sustainable Development*, (s. 14). Rio de Janeiro.
- Uyanık, C. (2011). *Sürdürülebilirlik Bağlamında Endüstri Alanlarının Yeniden Kullanımı ve Adapazarı Örneği*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ünal, H. K. (2013). *Enerji – Çevre Yönetimi ve Sürdürülebilirlik Üzerine Bir Araştırma: İzmir Demir Çelik Örneği*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

Vasantakumar, B. (1996). *The green corporation: The next competitive advantage*. Westport Connecticut: Quorum Books.

Yavuz, V.A. (2010). Sürdürülebilirlik Kavramı ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 63-86.

Yıldız, F. (2021). *Türkiye ve Yeşil Ekonomi: Mevcut Durum ve Öneriler*. Toplumsal Düşün ve Araştırma Merkezi, s. 1-14.

Yurtseven, E., Semiz, G. D., Avcı, S., & Çolak, M. S. (2020). Tarımda Su ve Tuzluluk Yönetimi. *Türkiye Ziraat Mühendisliği IX. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı* (s. 1-119). İçinde Ankara.

Yüksel, E. (2009). *Yeşil Pazarlamanın Modern Pazarlamadaki Yeri ve Küresel Bazda Değerlendirilmesi: Uygulama Örnekleri*. s. 1-168.

Zervas, E. (2012). Recent Advances in Energy, Environment and Economic Development. S. Eslamian içinde, *Proceedings of the 3rd International Conference on Development, Energy, Environment, Economics* (s. 399-404). Paris, France: Wseas LLC Yayınları.

Wasik, J., F. (1996). *Green marketing and management*. USA: Blackwell Business.

Weinberg, A. S. (1998). Distinguishing among green business: Growth, green and anomie. *Society&Naturalresources*, (11) 3, 241-251.

WHO (2019). *Health topics*. october 09.03.2022 tarihinde

WHO: <https://www.who.int/topics/pesticides/en/> adresinden alındı

Wilson,W. G. and Sassaville, R. D. (1999). *Sustaining Environmental*. with structural equation modelling. *Tourism Management*, 22, 363-372.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://ibrahimkupeli.blogspot.com.tr> (09.03.2022)

<http://ibrahimkupeli.blogspot.com.tr> (09.03.2022)

<http://www.trst.com> (09.03.2022)

<http://www.trst.com/sustainable.htm> (09.03.2022)

